

โครงการประสานงานเพื่อประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน
จากรายงานผลการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากฝ่ายชุมชนและสังคม

รศ.ดร. อรรถจักร สัตยานุรักษ์
สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

โครงการประสานงานเพื่อประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน
จากรายงานผลการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากฝ่ายชุมชนและสังคม

บทคัดย่อ

ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้และให้ความหมายแก่ “ชนบทไทย” อันได้แก่การเกิดกรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่มีพลังมากในระยะสามสิบปีที่ผ่านมา มีผลทำให้สังคมไทยไม่สามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ชนบทได้ และส่งผลทำให้มองหรือเข้าใจการเคลื่อนไหวของคนในชนบทอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อน จนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชนบทขาดประสิทธิภาพ และส่งผลให้ความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติทวีความรุนแรงมากขึ้นในระยะหลายปีที่ผ่านมา

เนื่องจากกรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” มีผลกระทบที่สำคัญดังกล่าวมานี้ บทความนี้จึงอธิบายที่มาของการรับรู้และการให้ความหมายแก่ “ชนบทไทย” ที่ทำให้เกิด “กรอบคิดวัฒนธรรมชุมชน” ขึ้นมา แล้วได้วิเคราะห์ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ชนบท ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” นั้นไม่สามารถที่จะใช้ในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงตลอดจนปัญหาสำคัญ ๆ ที่คนในชนบทไทยต้องเผชิญในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้อีกต่อไป หลังจากนั้นบทความนี้ได้เสนอแนวทางใหม่ในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทในปัจจุบัน โดยหวังว่าจะเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชาวชนบทและช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติในระยะยาว

Abstract

Changes in the perception and definition of Thai Rural Society led to the development of the “Community Culture” concept. This concept has been influential over the last 30 years and has been responsible for Thai society becoming unable to understand the changes actually occurring in Thai rural areas. In addition, the hegemony of the idea has resulted in members of Thai society to view and misunderstanding the cause of collective action and mobilization of rural people. This hegemony has grown to the point that it has caused inefficiency in solving rural problems and developing rural areas. In addition, it has political conflict to intensity at the national level over the past few years.

Since the “Community Culture School” of thinking has had significant effects on Thai intellectual and political life, this essay will start by explaining the origins of the perceptions and definitions of “Thai Rural Society” that led to the emergence of the concept. It will then analyse changes actually occurring in rural areas which will clearly show that the “Community Culture” concept is no longer adequate to explain the important problems and changes being experienced by people in Thai rural areas over the last two decades. Finally, this essay will suggest a new model for resource management appropriate to changes currently taking place in rural areas. It is hoped that this will provide an alternative framework for solving rural people’s problems and that it will contribute to reducing national political conflict in the long run.

ความนำ(และความในใจ)ของผู้วิจัย

หากจะกล่าวถึงความสำเร็จของการทำงานวิชาการเพื่อเปลี่ยนแปลงศักยภาพของสังคมก็ต้องถือได้ว่าการทำงานที่ผ่านมาของฝ่ายชุมชนและสังคมประสบผลสำเร็จที่สำคัญไม่น้อยทีเดียว เพราะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและพื้นที่ และด้วยความที่ผู้วิจัยเองก็เป็นหนึ่งในกลุ่มคนที่สมาทานแนวทางการงานวิจัยและปฏิบัติการณ์ “เพื่อชุมชน” จึงได้เสนอตัวของทบทวนและประเมินงานวิจัยของฝ่ายชุมชนและสังคมเพื่อที่จะแสวงหาแนวทางการพัฒนาการวิจัยเชิงปฏิบัติการณ์เพื่อ “เพิ่มอำนาจ” ชุมชนให้สูงเด่นมากขึ้น

เมื่อดำเนินโครงการไปได้ระยะหนึ่ง ผู้วิจัยประสบปัญหาที่ใหญ่หลวงกล่าวคือ การดำเนินงานวิจัยโครงการนี้ดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญสองประการด้วยกัน ประการแรก ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งส่งผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งตามมา ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงในวิธี คิดของผู้วิจัยเอง ซึ่งทำให้เกิดความอึดอัดอย่างมากในการที่จะต้องเขียนผลการศึกษาการประเมินโครงการของฝ่ายชุมชนและสังคมตามแนวความคิดเดิมที่วาดหวังเอาไว้

เงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงประการแรก ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจสังคมได้ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนรูปลักษณ์ไปอย่างไพศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สังคมชนบท” ของไทย การคิดถึง “สังคมชนบท” ภายในกรอบความคิด “ชุมชนนิยม” นั้นไม่ได้เอื้ออำนวยให้แก่การเพิ่มอำนาจชุมชนอีกต่อไปแล้ว

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยได้ ทำให้เกิดความอึดอัดอย่างมากในการที่จะต้องเขียนผลการศึกษาการประเมินโครงการของฝ่ายชุมชนและสังคม จนกล่าวได้ว่าผู้เขียนจนเขียนที่จะตัดสินใจเลิกโครงการพร้อมคืนเงินวิจัยทั้งหมดแก่สกว.หรือมิฉะนั้นก็ทำงาน “เผา” ส่งสกว.เพื่อยุติโครงการไปเสีย แต่ในที่สุด ผู้เขียนคิดว่าจำเป็นที่จะต้องเขียนอย่างที่ตนเองคิดและเชื่อแม้ว่าจะบาดลึกลงไปในการรู้สึกเดิมของตนและกลุ่มเพื่อนฝูง แต่ก็น่าจะเป็นประโยชน์แก่สังคมและวงวิชาการบ้างไม่มากก็น้อย งานชิ้นนี้จึงสำเร็จลุล่วงได้

ความเปลี่ยนแปลงในวิธีคิดของผู้เขียนได้แก่ความเปลี่ยนแปลงในกรอบการทำความเข้าใจสังคมไทยโดยรวม ดังได้กล่าวแล้วว่าเดิมนั้น ผู้เขียนเองเป็นผู้ที่ “สมาทาน” ความคิดแนว “ชุมชนนิยม” อย่างเต็มเปี่ยม ทั้งทางด้านวิชาการและปฏิบัติการทางสังคมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐

เป็นต้นมา ซึ่งเป็นเวลาผู้เขียนได้เริ่มทำงานวิชาการเป็นอาชีพและได้ร่วมกิจกรรมทางสังคมกับเพื่อนนักพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะภาคเหนือมาอย่างเต็มที่ จนกระทั่งปลายทศวรรษ ๒๕๔๐ ผู้เขียนเริ่มสงสัยและตั้งคำถามกับกรอบความคิด “ชุมชนนิยม” เพราะพบว่าสังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล พลังของความเปลี่ยนแปลงที่สั่งสมเชิงปริมาณได้ สะท้อนออกมาสู่ความเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพจนทำให้ภาพการรับรู้สังคมไทยต้องเปลี่ยนแปลงมีละมุนนั้นก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจความสลับซับซ้อนของสังคมไทยได้อีกต่อไป

บนฐานความต้องการเข้าใจสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลและลึกซึ้งนี้ ได้ทำให้ผู้วิจัยได้มองเห็นปรากฏการณ์เดิมด้วยสายตาใหม่และพยายามที่จะเข้าใจสิ่งที่อยู่ลึกกว่าสิ่งที่เห็นด้วยตา ผู้วิจัยจึงเปลี่ยนแปลงการศึกษาโดยไม่เน้นที่จะศึกษาวิจัยงานโครงการศึกษาของฝ่ายชุมชนและสังคมเพียงด้านเดียว หากแต่หันมาสู่การทำความเข้าใจในการดำรงอยู่ของกรอบความคิด “ชุมชนนิยม” และผลได้นำมาซึ่งความเข้าใจในกระบวนการการสร้างพลังของการครองอำนาจนำ (Hegemonization) ในสังคมไทยโดยผ่านกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน”

การศึกษาของผู้วิจัยฉบับนี้จึงแปรเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมากทีเดียว แม้ว่าด้านหนึ่งผู้วิจัยยอมรับในพลังของการวิจัยของฝ่ายชุมชนและสังคมว่าได้สร้างประโยชน์อย่างมากต่อชุมชนและชุมชนวิชาการ แต่ขณะเดียวกันเมื่อความเปลี่ยนแปลงได้เกิดมากขึ้นจนกรอบความคิด “ชุมชนนิยม” เริ่มไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ กรอบความคิดที่ครอบงำเป็นอำนาจนำก็เริ่มที่จะก่อปัญหาให้แก่สังคมไทยในหลายด้านด้วย

การนำเสนองานวิจัยในที่นี้จึงมุ่งเน้นที่การทำทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้และให้ความหมายแก่ “ชนบทไทย” ซึ่งได้กลายมาเป็นกรอบความคิดหลักในการนำสังคมไทยเพื่อที่จะสามารถมองหาแนวทางใหม่ในการศึกษาหรือ “คืนความเป็นจริง” ให้แก่การศึกษาเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของชนบทไทยอันอาจจะนำมาซึ่งการเริ่มต้นแสวงหาแนวทางใหม่ในการเพิ่มอำนาจให้แก่คนตัวเล็กตัวน้อยในพื้นที่ชนบทไทย

ขณะเดียวกัน การทำความเข้าใจในการก่อตัวของ “อำนาจนำ” ที่ได้ทำผ่านกลไกและตัวบุคคลมากมาย (ซึ่งโดยมากแล้วเป็นผู้วิจัยเคารพนับถือเป็นการส่วนตัว) น่าจะยังผลให้กลไกและตัวบุคคลได้รับรู้ว่าการสานต่ออำนาจนำไปโดยที่เกิดความผิดพลาดในการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมตั้งแต่จะเกิดผลเสียแก่ “อำนาจนำ” ในที่สุด และน่าจะทำให้กลไกและตัวบุคคลที่มีบทบาทในการถักสาน “อำนาจนำ” ได้ช่วยกันผลักดันให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงไม่ใช่

สิ่งที่เกิดขึ้นในมโนทัศน์รวบยอด ซึ่งย่อมจะส่งผลให้สามารถแก้ไขปัญหาที่รุมเร้าสังคมไทยอยู่ในวันนี้ได้

แม้ว่าผู้วิจัยจะมองเห็นว่าการขาดการรับรู้ความเป็นจริงของ “อำนาจนำ” จะส่งผลเสียต่อสังคม แต่ผู้วิจัยเป็นเพียงนักวิชาการคนเล็กๆที่ไม่มีโอกาสที่จะบอกกล่าวอะไรแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ในสังคมได้โดยตรง ก็เพียงหวังว่าผู้อ่าน (ที่คงมีไม่มากนัก) ได้ช่วยกันประคับประคองสังคมไทยที่เราทุกคนรักนี้ให้พ้นจากความขัดแย้งรุนแรงที่ดำรงอยู่

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์สีลาภรณ์ บัวสายที่มีจิตใจที่กว้างขวาง และอดทนกับผู้วิจัยมาเป็นเวลานาน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่าย ๔ ที่ให้ความช่วยเหลือที่ดีตลอดมา ขอขอบคุณเพื่อนและมิตรในวงการการทำงานวิจัยทุกท่าน หากผู้วิจัยได้ก้าวล่วงทางวาจาท่านใดไปบ้าง โปรดให้อภัยแก่นักวิชาการที่มองไม่เห็นทางออกของสังคมด้วย

ความสำคัญของปัญหา :

ในปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยขยายตัวขึ้นและมีความซับซ้อนมากขึ้น และการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ก็ทวีมากขึ้น โดยที่ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความแตกต่างของความคิดทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้ทำให้ความรุนแรงกลายมาเป็นทางออกและการแก้ไขปัญหาที่คนจำนวนมากเลือกใช้ **ศักยภาพของคนในสังคมไทย ที่จะขบคิดเกี่ยวกับปมปัญหาที่ตนได้รับรู้หรือกำลังเผชิญหน้าอยู่นั้น ได้ตกต่ำลงอย่างน่าใจหาย** และเมื่อไม่สามารถที่จะขบคิดเพื่อเข้าใจปมปัญหาหนึ่งๆ อย่างลึกซึ้งแล้ว ก็ทำให้เหลือทางเลือกน้อยลงในการที่จะแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไป ต้องเลือกใช้ความรุนแรงเพื่อจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น โดยหวังว่าจะทำให้ปัญหาสิ้นสุดลงเร็ว แต่ผลที่ตามมามักเป็นไปในทางตรงกันข้าม นั่นก็คือปัญหาต่าง ๆ กลับเพิ่มพูนขึ้นและทวีความยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น จนกระทั่งเกิดวิกฤตทางสังคมและการเมืองดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การสูญเสียศักยภาพในการคิดถึงทางออกในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของคนในสังคมไทย จนนำไปสู่การสร้าง **"สังคมแห่งความรุนแรง"** ขึ้นมา เป็นผลมาจากการที่คนไทยได้สูญเสียความสามารถในการเข้าใจความเปลี่ยนแปลงและปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้สูญเสียความรู้สึกนึกคิดต่อ **"สายใยทางสังคม"** หรือสายสัมพันธ์แห่งความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยนั่นเอง

ระยะเวลาว่าหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา การจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทยอยู่ภายใต้ความหมายของ **"ความเป็นไทย"** ที่รัฐสร้างขึ้น¹ ครอบคลุมถึงปัจจุบัน เราถูกทำให้เหลือแต่ป้ายหยาบๆ ที่ไร้ความหมายที่ปิดเอาไว้บังคับความเป็นจริงในสังคมไทย จนเราเหลือแต่ **"ความไม่รู้"** เช่น เรามักพูดในทำนองว่า เราจะต้องรักษา **"ความเป็นไทย"** เอาไว้ให้มั่นคง และเรามักใช้คำพูดแบบมกง่ายและอวดฉลาดว่า เพราะ **"เรารับอิทธิพลตะวันตก จนหลงลืมความเป็นไทย จึงนำไปสู่การกระทำที่ผิดพลาด"** แม้แต่ระบอบประชาธิปไตยเราก็บอกรู้อยู่กันและกันอยู่เสมอว่าควรเป็นประชาธิปไตยแบบไทย หรือเป็นประชาธิปไตยที่คำนึงถึงวัฒนธรรมไทย เราเน้นอยู่เนื่อง ๆ ว่าการลอกเลียนประชาธิปไตยแบบตะวันตกทำให้เกิดปัญหา เพราะประชาธิปไตยแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับลักษณะพิเศษของสังคมและวัฒนธรรมไทย เราขาดความสนใจและขาดความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางสังคม และเมื่อขาดความเข้าใจเราจึงไม่

¹ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, **ลึกลับกับประติมากรรม "ความเป็นไทย"** เล่ม 1 และเล่ม 2 กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

Saichol Sattayanurak *Kanmuang lae kansang kuam pen thai doi momrajawong Kukrit Pramoj* [Politics and the Construction of Thainess by M.R.Kukrit Pramoj]. Bangkok : Matichon Press.

ตระหนักเลยว่าเมื่อความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปแล้ว ก็จะต้องมีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อไม่ให้เกิดความตึงเครียดในความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจจนนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมือง

กล่าวอย่างถึงที่สุดก็คือ รากเหง้าของการใช้ความรุนแรงในสังคม มาจากความล้มเหลวของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไทย ที่ทำให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทยขาดศักยภาพในการที่จะเข้าใจความเปลี่ยนแปลงอย่างหลากหลายและซับซ้อนของสังคมและมนุษย์ จนกระทั่งไม่สามารถสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติและบรรลุความสำเร็จในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าที่เป็นผลดีแก่คนทุกกลุ่มโดยไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เปรียบหรือเสียเปรียบมากเกินไป

ความล้มเหลวของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไทยโดยรวม เกิดขึ้นจากเงื่อนไขสองด้านด้วยกัน ด้านแรก การพัฒนาประเทศที่มองเห็นแต่ความสำคัญของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี จนขาดความสนใจในการพัฒนาความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยหลงคิดไปว่าความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ไม่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้วนั้น ความสามารถในการคิดและรู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสังคมในทุกมิตินั้น มีความสำคัญต่อการวางรากฐานการจัดองค์กรและการจัดความสัมพันธ์ในองค์กร รวมไปถึงการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรที่ทำการผลิตในภาคการผลิตจริง (Real sector) ด้วย

พร้อมกันนั้น การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดการขยายตัวของภาคบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยว ทำให้คนจำนวนไม่น้อยผันตัวเองเข้าไปสู่ภาคบริการโดยมุ่งทำงานเพื่อทำกำไรสูงสุด ไม่เปิดโอกาสให้ตัวเองได้ไตร่ตรองถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันว่าควรจะเป็นอย่างไร คิดแต่วิธีการที่จะล้วงกระเป๋านักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุดเท่านั้น การขยายตัวของภาคบริการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวนี้ได้ทำร้ายและทำลายศักยภาพในการคิดและการรู้สึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างลึกซึ้งยิ่งเกินกว่าจะคาดคิดทีเดียว

พร้อมกันนั้น การจัดการทรัพยากรในชนบทเองก็ตกอยู่ในการกำกับของคนในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำทางการเมืองและชนชั้นนำในระบบราชการ ที่มุ่งเน้นเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในเมืองที่เป็นชนชั้นนายทุนและชนชั้นกลางเป็นสำคัญ การแย่งชิงทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในเขตชนบทดำเนินไปอย่างรวดเร็วและรุนแรงมากขึ้น และกลายเป็นชนวนของความขัดแย้งที่กระจายออกไปยังทุกพื้นที่ในสังคมไทย

การพัฒนาความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย จึงถูกทอดทิ้งในทุกระดับของการศึกษา และในทฤมิตของการสื่อสารทางสังคม

อีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นพลังที่สำคัญในการกำกับการพัฒนาการศึกษาให้ เป็นไปในลักษณะที่ทอดทิ้งการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ได้แก่ การสร้างและการรับรู้ “สังคมไทย” ที่เป็นภาพอุดมคติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพความเปลี่ยนแปลงในชนบท ซึ่งเป็นผลโดยตรงมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย การสร้างและการรับรู้ภาพสังคมไทยที่เป็นอุดมคติได้เป็นปราการทางความคิดที่ทำให้ไม่เกิดการแสวงหาการอธิบายสังคมไทยโดยตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลที่เกิดขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งทางการเมืองที่แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองฝ่ายในปัจจุบันเป็นผลโดยตรงจากการขาดความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง และเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่เท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทไทย ซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่อาจจะแบ่งกลุ่มความขัดแย้งได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบท² ดังจะเห็นได้จากกรณีที่คนในเขตเมืองประณามชาวบ้านว่าเป็นผู้ที่ไม่รู้การเมืองจนทำให้ถูกหลอกจากนักการเมืองทุจริต ในขณะที่คนในชนบทกำลังเรียกร้องถึงความเสมอภาคและความยุติธรรม

ปัญหาที่สำคัญ คือ จะเข้าใจในการดำรงอยู่ของกรอบการรับรู้และการให้ความหมายแก่ “สังคมชนบท” อย่างไร เพราะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่าง “เมือง” กับ “ชนบท” เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากกรอบการรับรู้และให้ความหมายแก่ “ชนบท” อันทำให้เกิด “การพัฒนาชนบท” อย่างผิดพลาด ดังนั้น หากการรับรู้และการให้ความหมาย “ชนบท” มีความผิดพลาดหรือเป็นการ “ครอบงำ” ก็ย่อมทำให้กระบวนการพัฒนานั้นล้มเหลวและไร้พลังไป จำเป็นต้องวิพากษ์การรับรู้และการให้ความหมาย “ชนบท” ที่ผิดพลาด และแสวงหาความรู้ใหม่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในชนบท ตลอดจนแสวงหาช่องทางในการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องและตอบสนองต่อปัญหาของชาวชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทที่ชาวชนบทเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลในปัจจุบัน

---

² ดูการวิเคราะห์ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ การปรับระบบการเมือง ใน www.samesky.com (15 September 2008)ซึ่งเป็นการรวบรวมบทความตอนของนิธิเส้าด้วยค้น . เกษียร เตชะพีระ โครชนะก็ทำลาย ไทยโพสต์แทบลอย 31 สิงหาคม 2551 อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ทบทวนปัญหาการเมืองไทย 1-2 กรุงเทพธุรกิจ 12.19 กันยายน 2551 , ผาสุก พงษ์ไพจิตร ความเหลื่อมล้ำกับความขัดแย้งในปัจจุบัน มติชน พฤษภาคม 2552

วัตถุประสงค์

การศึกษา การประเมินงานการศึกษาของฝ่ายชุมชนและสังคม ต้องการแสดงให้เห็นถึงความน้อยที่ซบเซาอยู่กับอยู่ของความคิดเรื่องการพัฒนาชนบทกับการเมืองของชนชั้นนำ ซึ่งทำให้การพัฒนาชนบทไทยนั้นล้มเหลว โดยเฉพาะกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการพัฒนาชนบทในหลายทศวรรษที่ผ่านมา

อาจจำแนกวัตถุประสงค์ในการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

๑. เพื่ออธิบายที่มาของ มโนทัศน์ “วัฒนธรรมชุมชน” และพิสูจน์ว่ากรอบความคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” ที่เคยครอบงำปัญญาชนและสังคมไทยมานานกว่าสองทศวรรษนั้น ได้หมดพลังทั้งในด้าน “ปฏิบัติการทางสังคม” และในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนบทไทย
๒. เพื่อเสนอแนวความคิดใหม่ในการอธิบายสังคมชนบทไทย
๓. เพื่อเสนอแนวทางการศึกษาใหม่เพื่อที่จะสามารถแสวงหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรที่น่าจะมีความเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบท

การนำเสนอ

การศึกษานี้จะแบ่งออกเป็นสี่ประเด็น ได้แก่

๑. พัฒนาการของกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ในบริบทของสังคมการเมืองไทย
๒. การอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นนอกกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน
๓. การนำเสนอ “ความหมายใหม่ของสังคมชนบทไทย” และแนวทางในการจัดการทรัพยากร
๔. บทสรุป

พัฒนาการของกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ในบริบทของสังคมการเมืองไทย

การรับรู้และปฏิบัติการทางสังคมของความรู้เกี่ยวกับชนบทที่สำคัญยิ่งได้เกิดขึ้นต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ โดยปรากฏสำนักคิดที่เรียกกันในภายหลังว่า “สำนักวัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันของนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และผู้นำชาวบ้านในหลายพื้นที่

การรวมกลุ่มของสำนักคิดวัฒนธรรมชุมชนเกิดขึ้นจากความปรารถนาที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้าน โดยเน้นให้ “แสวงหาคำตอบจากหมู่บ้าน” กลุ่มคนต่าง ๆ ในสำนักคิดนี้ได้สร้างปฏิบัติการทางสังคมที่สำคัญด้วยการจัดตั้งชาวบ้านให้เข้ามามีความคิดร่วมแก้ปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง

ปฏิบัติการของสำนักคิดวัฒนธรรมชุมชนได้ก่อให้เกิดการสร้างพลังทางความรู้ที่สำคัญหลายประการ³

ประการแรก ได้ทำให้เกิดรากฐานของการรวมกลุ่มชาวบ้านบนพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในทุกหัวระแหงของประเทศไทยเรียกร้องสิทธิการจัดการทรัพยากรด้วยมโนทัศน์ “สิทธิชุมชน” จนสามารถบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเมื่อถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญครั้งหนึ่งแล้วย่อมหมายความว่าไม่มีทางที่จะลบความคิดนี้ได้อีกต่อไป

ประการที่สอง ได้ทำให้เกิดการประดิษฐ์สร้างและวางตำแหน่งแห่งที่ของ “พลังทางภูมิปัญญา” ของชาวบ้านในสังคม ดังจะเห็นได้จากการเกิดคำว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ฯลฯ ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการรับรู้ชาวบ้านได้ในหลายมิติ

ประการที่สาม ได้ทำให้เกิดเครือข่ายของชาวบ้านที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้อง “สิทธิชุมชน” อย่างกว้างขวาง การสร้างเครือข่ายของชาวบ้านถือได้ว่าเป็นการริเริ่มของชาวบ้านเองเพื่อการต่อรองทางการเมือง

³ ไพรอดอ่าน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ นิเวศประวัติศาสตร์ : พรมแดนความรู้ สำนักพิมพ์คบไฟ พ.ศ. 2545
Eco-History: State of Knowledge. Bangkok : Khob Fai Publishing, 2002

การขยายตัวของความรู้และปฏิบัติการของสำนักคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นไปอย่างกว้างขวาง จนทำให้การตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรในโครงการขนาดใหญ่หลายครั้งจำเป็นต้องมีการทบทวนเพราะกลุ่มชาวบ้านไม่ยินยอม เช่น การสร้างเขื่อนในหลายพื้นที่รวมทั้งได้เกิดการสร้างฐานความรู้บนกรอบวิธีเช่นนี้อย่างกว้างขวาง

แม้ว่ากรอบความคิด “สำนักวัฒนธรรมชุมชน” ได้นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งทำให้เกิดการสร้างชุดความรู้มากมายในสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตามเริ่มมีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นในช่วงสิบปีที่ผ่านมา

เจอร์มี่ เคมป์ ได้ตั้งข้อวิพากษ์ว่าความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนนั้นถูกสร้างขึ้นโดยปัญญาชนและนักมานุษยวิทยาของไทย

“However, one of the more curious of these moves is
The glorification of the tradition Thai village
community, a community which never existed.”⁴

อัทสึชิ คิตาฮาระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือที่มีชื่อเสียงเรื่อง “The Thai Rural Community Reconsidered” ความว่า

“The concept of the community that most theorists of this school
Advocate is not base on empirical fact but rather on normative
value... The theory is problematic,...because the nature of norm
itself is problematic”.⁵

---

⁴ Jeremy Kemp “Peasants and Cities : The Cultural and Social Image of the Thai Peasant Village Community” in Jeremy Kemp (ed) Peasants and Cities ,Cities and peasants: Rethinking Southeast Asian Models. ACASEA 1989. P.15. ก่อนหน้านั้น ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้ในหนังสือเรื่อง Seductive Mirage : The Search for the Village Community in Southeast Asia. (Comparative Asian Study ;3) Center for Asian studies Amsterdam, Foris Publication USA,1988.

⁵ Atsushi Kitahara The Thai rural community reconsidered: History Community formation and contemporary Development Movement. (Bangkok:The political Economy Center, Faculty of Economics, Chulalongkorn University.1996) pp96-97

แอนดรูว์ วอล์คเกอร์ ได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของความคิดวัฒนธรรมชุมชน โยตั้งคำถามไว้ในบทความชื่อ “Simplification and the Ambivalence of Community” ความว่า:

My view is that there is, but it is an approach which focuses less on community in it self than on the fluid and contested processes of Community formation. The ‘community forest’, ‘community right’ etc, need to become a question rather than an answer.⁶

Jonathan Rigg, ศาสตราจารย์ทางด้านภูมิศาสตร์ ได้กล่าวสรุปไว้ ความว่า

The net result of these processes of agrarian transformation has been that the village, as a community, a unit of production, a site of Identity, and a place with a common history, is evaporating,⁷

Philipp Hirsch นักวิชาการที่มีชื่อเสียงกล่าวไว้ว่า

“ more worthwhile project is to de-essentialize our notion of village that the village exist as discourse...we should be looking at what the village means,⁸

---

⁶ Andrew Walker, “ Simplification and the Ambivalence of Community,” The Asia Pacific Journal of Anthropology.2,2 (2001):p15.

⁷ Jonathan Rigg, Suriya Veeravongs, Lalida Veeravongs and Piyawadee Rohitarachoon (2008). Reconfiguring rural spaces and remaking rural lives in central Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, **39** , pp 355 นอกจากนี้ยังมีงานเขียนที่น่าสนใจ ที่สำคัญได้แก่ **More than the soil : rural change in southeast aisa** Harlow ; Tokyo : Prentice Hall , 2001 c]

⁸ Philip Hirsch “What is *the* Thai village ?”in **National Identity and its defenders:Thailand today** , Craig Reynold (ed.) (Chiangmai, Thailand:Silkworm Books)2002.pp265.

Attachak Satayanurak, นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคม ได้โต้เถียงในประเด็นนี้ไว้ว่า

“the knowledge obtained was inadequate to ensure accurate understanding of changes taking place constantly in the community culture hindered them from truly understanding historical changes”⁹

แม้ว่าข้อวิจารณ์ทางวิชาการของแต่ละท่านจะมีประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาได้ตรงตรงอย่างมากก็ตาม แต่การขยายอิทธิพลของแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ก็ยังคงดำเนินต่อไป เพราะในความเป็นจริงนั้น การรับรู้หรือการสร้างความรู้เกี่ยวกับชนบทเป็น “การเมือง” ของชนชั้นนำ “วัฒนธรรมชุมชน” จึงมิได้เป็นแนวคิดธรรมดา แต่กลายเป็นวาทกรรมที่ได้รับการสืบทอด/ปรับเปลี่ยน เพื่อที่ชนชั้นนำจะมีอำนาจเหนือชนบท

ในระยะแรก แม้ว่านักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการที่สร้างแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ขึ้นมา จะมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การทำให้สังคมรับรู้ถึงความสำคัญและตระหนักในศักยภาพของชาวบ้านที่มี “ภูมิปัญญา” (ไม่ใช่กลุ่มคนที่ตกอยู่ในวัฏจักร “โง่ จน เจ็บ” ดังที่รัฐมอง) ชาวบ้านสามารถดำรงชีวิตร่วมกันโดย “การพึ่งตนเอง” ภายใต้วัฒนธรรมที่เน้นการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน(รัฐไม่ได้ช่วยชาวบ้าน และยังรุกรานเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรของชาวบ้าน) พร้อมกันนั้นผู้สร้างและใช้แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักพัฒนาเอกชน ยังต้องการเสริมสร้างพลังให้แก่ชาวบ้านด้วยการฟื้นฟู “วัฒนธรรมชุมชน” (ที่ถูกรัฐและทุนทำลายไปบางส่วน) ขึ้นมาใหม่ โดยเชื่อว่าหากวัฒนธรรมชุมชนแข็งแกร่งขึ้นแล้ว ชาวบ้านก็จะสามารถร่วมมือกันในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งในการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิจากรัฐและการต่อต้านนโยบายหรือโครงการของรัฐที่มีสร้างความเสียหายต่อชาวบ้าน

อย่างไรก็ตาม เมื่อแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” มิได้เป็นแนวคิดทางวิชาการหรือแนวคิดในการพัฒนาชนบทธรรมดา ๆ แต่ได้กลายเป็นวาทกรรมที่นำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่ต่อต้านรัฐ ในระยะหลัง แนวคิดนี้จึงถูกชนชั้นนำฝ่ายรัฐหรือชนชั้นนำที่เห็นความสำคัญของรัฐ ทำการการ “กลืน” (co-option) เอาแนวคิดนี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์รัฐ เพื่อให้รัฐกลายเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทได้ต่อไป

⁹ Attachak Satayanurak “ New Trend in Thai Local Histories,Northern-Thai local History” Paper presented at Workshop “ **Thaland Today: New perspective and Approaches** “ Febuary 18-19 2003 Australian National University. Cited in Chayan Vaddhanaphuti **Discourses on Thai Village community in the context of Southeast Asian modernization** . Economic Research Center Discussion Paper Nagoya University 2003.

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” จึงได้รับการสืบทอด/ปรับเปลี่ยน เพื่อที่ชนชั้นนำจะมีอำนาจเหนือชนบทอย่างมั่นคง อิทธิพลของแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” จึงขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง การรับรู้ชนบทสืบมาจนถึงปัจจุบันจึงไม่ใช่เรื่องของความจริงเชิงประจักษ์ (empirical truth) หากแต่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่ได้รับการเน้นว่าเป็น “มรดกของความเป็นไทยแท้” (Heritage of the Real-Thainess) ซึ่งสมควรได้รับการฟื้นฟูและรักษาเอาไว้ตลอดไป

กระบวนการที่ก่อให้เกิดการสร้างแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” โดยทำให้ “วัฒนธรรมชุมชน” กลายเป็น “มรดกของความเป็นไทยแท้” เพื่อที่ชนชั้นนำไทยจะใช้เป็นอุดมการณ์ในการควบคุมความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทยนั้น เกิดขึ้นในเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญ ได้แก่ การควบคุมประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำไทย, การมีอำนาจมากขึ้นของสถาบันพระมหากษัตริย์หลังพ.ศ. ๒๕๑๖ และการสร้างเครือข่าย “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งจะได้วิเคราะห์โดยสังเขป ดังนี้

การควบคุมประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำไทย

In all society, discourses about the past shape the understanding of the present and ruling groups have always used perceptions of the past as an ideology tool to legitimate and reinforce existing power relation.

ความพยายามที่จะควบคุมความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยชนชั้นนำไทยในช่วงของการเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ได้แก่ การเกิดการเขียนประวัติศาสตร์แบบใหม่ที่เน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะของผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์เพื่อให้ “ชาติบ้านเมืองก้าวหน้า”¹⁰ ซึ่งได้นำไปสู่การสร้างรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์¹¹ ต่อมาเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้เกิดคนกลุ่มใหม่ขึ้นในสังคมไทยและได้เกิดการท้าทายอำนาจด้วยการเกิดการเขียน

---

10 Attachak Sattayanurak Intellectual Aspects of Strong Kingship in the Late Nineteenth Century **Journal of the Siam Society** 88,1&2 (2000): 72-95.

11 Attachak Sattayanurak Intellectual Aspects of Strong Kingship in the Late Nineteenth Century

ประวัติศาสตร์ใหม่ที่มิได้ยอมรับว่าพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่ทำให้ “ชาติบ้านเมืองก้าวหน้า” หากแต่สามัญชนคนธรรมดา (ข้าราชการที่มาจากคนธรรมดา) ก็มีผลสำคัญในการทำให้ “ชาติบ้านเมืองก้าวหน้า” ความเปลี่ยนแปลงของสำนักประวัติศาสตร์นี้เองได้มีส่วนผลักดันให้คนกลุ่มหนึ่งดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475¹²

เนื่องจากการปฏิวัติใน พ.ศ. 2475 ไม่ได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและอุดมการณ์ในระดับที่แตกหักกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นการต่อสู้ในพื้นที่ประวัติศาสตร์จึงไม่แหลมคม บทบาทของพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ยังคงได้รับการจารึกไว้ในลักษณะเดิม เพียงแต่เพิ่มบทบาทของสามัญชนเข้ามามีบทบาทในประวัติศาสตร์ในฐานะกลุ่มคนที่ “รักชาติ” เช่นกัน เป็นต้นว่าบทบาทของชาวบ้านบางระจันที่ต่อสู้กับพม่าด้วยความรักชาติ หรือ ท้าวสุรนารี (ย่าโม) ที่ได้รับการยกย่องว่าช่วยในการปกป้องเอกราชของชาติจนมีการสร้างอนุสาวรีย์ ทั้ง ๆ ที่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทดังกล่าวแต่อย่างใด¹³

ปัจจัยของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการรับรู้ประวัติศาสตร์ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงนี้ได้ส่งผลทำให้รัฐต้องสนับสนุนส่งเสริมการสร้างความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นมาด้วย กล่าวคือ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาและชาวไร่ชาวนาในช่วงสามปีหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ก่อให้เกิดความตระหนักขึ้นในสังคมไทยว่าจะบั่นทอนเอกภาพและความมั่นคงของชาติ ประกอบกับการขยายอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่มีมากขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้งในเขตภาคเหนือตอนบน ทำให้รัฐพยายามที่จะหาทางยับยั้งการขยายตัวของลัทธิการเมืองที่รัฐถือว่า “ไม่เป็นไทย” และเป็นอันตรายร้ายแรงต่อความมั่นคงของชาติ และวิธีหนึ่งที่รัฐไทยได้ค้นพบและใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพคือการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นมาตนเอง ทั้งนี้โดยมุ่งหวังให้ชนชั้นนำในท้องถิ่นตลอดจนประชาชนมองความเป็นมาของท้องถิ่นต่าง ๆ ในฐานะที่อยู่ภายใต้การปกครองและการกำหนดทิศทางความเปลี่ยนแปลงโดยศูนย์กลางอำนาจของรัฐไทย รวมทั้งการพึ่งพาพระมหากษัตริย์คุณและพระมหาปัญญาธิคุณของพระมหากษัตริย์ พร้อมกับเกิดความภาคภูมิใจที่ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนได้มีส่วนสำคัญในการรักษาเอกราชของชาติไทยอีกด้วย

12 Attachak Sattayanurak **The Changes of Thai Elite Worldview Since Rama 4 to 1932** A.D.Bangkok : Chulalongkorn University Press, 1995. in Thai

13 อ้างแล้ว.

ผลที่เกิดขึ้นก็คือ การศึกษา " ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น " ที่เป็นส่วนหนึ่งอันแบ่งแยกไม่ได้ของประวัติศาสตร์ชาติ กรอบโครงเช่นนี้ได้สร้างสำนักแห่งความเป็น " ท้องถิ่น " ที่เป็นหนึ่งเดียวหรือเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยและเป็น " ชาติไทย " ที่คนไทยทุกคนต้องรักและรักษา ไว้ด้วยชีวิต โดยยังไม่เกิดการศึกษา " ท้องถิ่น " จากมุมมองหรือแนวคิดพื้นฐานที่ตระหนักถึงความแตกต่างและแตกแยกจากประวัติศาสตร์ชาติไทยขึ้นมา

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ มีการสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นในวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยทั่วประเทศมากกว่า ๓๐ ครั้ง ธงชัย วินิจกุล ได้ศึกษาเรื่องนี้และกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่น่าทึ่งนี้ไว้ว่าเป็น “ The Changing Landscape of the past” และเป็น “New Histories in Thai land Since 1973”¹⁴ จนกล่าวได้ว่ารัฐไทยประสบความสำเร็จอย่างมากในการสร้างสำนักประวัติศาสตร์ " ท้องถิ่น " ในกรอบประวัติศาสตร์ชาติ คือสามารถเชื่อมเอาผู้คนในท้องถิ่นให้เกิดความสำนึกรักและหวงแหนแผ่นดินของตนเองที่เชื่อมต่อกับแผ่นดินส่วนกลางอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน พร้อมกับมีความรักชาติไทยโดยรวมเป็นอย่างมากด้วย ในกรอบโครงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเช่นนี้กลับไม่ได้มีพื้นที่ในประวัติศาสตร์ให้แก่ชีวิตทางสังคมของชาวบ้านเพราะภายใต้กรอบโครงนี้ บุคคลหรือท้องถิ่นจะมีค่าหรือจะได้รับการอธิบายก็ต่อเมื่อบุคคลหรือท้องถิ่นย่อนั้นๆมีความสัมพันธ์ในทางใดทางหนึ่งกับความเป็นไปของประวัติศาสตร์ " ชาติ "

แม้ว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะขยายตัวมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นผลมาจากการระดม " ความรู้ " ประวัติศาสตร์ " ที่จำกัดตัวอยู่ในวงวิชาการ " ไม่ได้ขยายออกไปสู่คนในวงกว้าง การศึกษาและสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เลือนหายไปในเวลาไม่นานนักหลังจากที่ขบวนการฝ่ายซ้ายของไทยล่มสลายลงไป การสัมมนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เคยคึกคักกลับหลับไหลไปในเวลาต่อมา และที่สำคัญกว่านั้น ในสถาบันราชภัฏ (หรือวิทยาลัยครูเดิม) ที่เคยเป็นหลักในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เริ่มทยอยยุบภาควิชาประวัติศาสตร์กันไปเรื่อยๆ จนในปัจจุบันนี้ ไม่เหลือภาควิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันการศึกษาระดับสูงของท้องถิ่นนี้อีกแล้ว

ในเวลาต่อมาก็เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการรับรู้ประวัติศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ผูกเอาท้องถิ่นเข้ากับชาตินั้น ได้ถูกเบียดขับให้หายไปหรือล่มสลายไปจากทั้งวงวิชาการและสังคมท้องถิ่นโดยรวม ทั้งนี้ก็เพราะพลังอันมหาศาลจากการเกิดขึ้นของการศึกษาท้องถิ่นในกรอบคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” นั่นเอง การจัดสัมมนา

14 Thongchai Winichakul “The changing landscape of the past—new histories in Thailand since 1973.” Journal of Southeast Asia studies, vol 26(1) Mar 1995.

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตามสถาบันการศึกษาต่างๆกลับเปลี่ยนมาสู่การศึกษาวิจัยในกรอบของ “วัฒนธรรมชุมชน” มากขึ้น จนกล่าวได้ว่า “that the expanding of the Community Culture gradually replace or forced “Local history-nationalism” studies out of academic circle”¹⁵

การศึกษา “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นพัฒนาการที่สำคัญของการสร้างภาพประวัติศาสตร์ของ “ชนบท” โดยมองชนบทว่ามีลักษณะคงที่ (static) คือยังคงรักษาความเป็นดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยแท้เอาไว้ได้ หรือหากถูกรัฐและทุนนิยมทำลายไปบางส่วนก็สามารถฟื้นฟูลักษณะดั้งเดิมดังกล่าว ซึ่งก็คือ “วัฒนธรรมชุมชน” ขึ้นมาได้ และ “วัฒนธรรมชุมชน” นี้เอง ที่จะเป็นพลังอันสำคัญในการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกชุมชนไม่ให้ทำลายชุมชนไทยอันดั้งเดิมลงไป

อย่างไรก็ตาม ในด้านหนึ่ง อาจถือได้ว่าการศึกษา “วัฒนธรรมชุมชน” เป็นความต่อเนื่องของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติ เพราะถึงแม้ว่าจะเบียดขับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบของประวัติศาสตร์ชาติดังกล่าวมาแล้ว แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบของ “วัฒนธรรมชุมชน” ยังคงเน้นความสำคัญของท้องถิ่นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติ เพียงแต่เน้นว่า “ชุมชนท้องถิ่น” มีความสำคัญในการจรรโลงสังคมท้องถิ่นให้ดำเนินมาได้อย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันและอนาคต โดยมีได้เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นนำของชาติ

แม้ว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบของ “วัฒนธรรมชุมชน” จะมีคุณูปการอย่างมากในแง่ที่ให้ความสำคัญแก่ประชาชนในชนบท ทำให้ประชาชนได้มีบทบาททางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ปัญหาสำคัญที่ดำรงอยู่ต่อมาก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในกรอบของ “วัฒนธรรมชุมชน” นี้ ได้ละเลยลักษณะสำคัญที่สุดของการศึกษาประวัติศาสตร์ไปเสีย นั่นก็คือ ไม่ได้พิจารณาความแตกต่างของแต่ละชุมชนและความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาอย่างละเอียดอ่อน กลับเป็นการศึกษาที่เน้นลักษณะ “ทั่วไป” สูงมากจนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาชุมชนหนึ่งไปใช้ในการทำความเข้าใจพื้นที่ใด ๆ ในสังคมไทยได้อย่างสะดวก ทุก ๆ ชุมชนสามารถถูกดึงเข้ามาร่วมอยู่ในกรอบใหญ่ของ “วัฒนธรรมชุมชน” ได้หมด เช่น หมู่บ้านศิรีวงที่ภาคใต้ หมู่บ้านแม่นาจรที่ภาคเหนือ ฯลฯ

15 Attachak Satayanurak New trend ... Cited in Chayan Vaddhanaphuti **Discourses on Thai Village community in the context of Southeast Asian modernization** . Economic Research Center Discussion Paper Nagoya University 2003.

การศึกษา “วัฒนธรรมชุมชน” จึงเป็นการศึกษาที่เน้นคุณลักษณะอันดีงามของสังคมชาวบ้านไทยในอดีตโดยที่ไม่มีมิติทางเวลามากำกับ (timeless quality of the Thai – communities) ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของการศึกษาชุมชนท้องถิ่นออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เพราะไม่จำเป็นที่จะต้องพึ่งนักประวัติศาสตร์อีกต่อไป ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่สถาบันราชภัฏต่าง ๆ ทั่วประเทศจะสร้างภาควิชาพัฒนาสังคมขึ้นมาแทนที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ โดยเน้นให้นักศึกษาเรียนรู้กระบวนการพัฒนาสังคมด้วยการหาทางฟื้นฟู “วัฒนธรรมชุมชน” ของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อจะให้ชุมชนชาวบ้านมีพลังเข้มแข็งในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ไม่แตกต่างจากแนวทางการทำงานของนักพัฒนาเอกชนทั่วประเทศ

ที่สำคัญ กรอบความคิดเช่นนี้สามารถที่จะดึงเอาชาวบ้านทั่วไปเข้ามาสู่การสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองได้อย่างสะดวกมากขึ้น นับแต่กรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ได้แพร่หลายออกไป เกิดการรื้อฟื้น/สร้างใหม่ “ความทรงจำร่วมกันของชุมชน” ในรูปแบบที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รูปปั้นวีรบุรุษประจำชุมชน/ชาติพันธุ์ หรือ การผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ผ้าทอ เครื่องเงิน ฯลฯ

กลไกการทำงานที่สำคัญของกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ได้แก่ การงานวิจัยของของฝ่ายชุมชนและสังคม บทบาทที่สำคัญของการศึกษาวิจัยของฝ่ายชุมชนและสังคมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้แก่ การสร้างสถาบันความรู้ ชนบท-ชุมชน โดยที่การทำงานภายใต้เงื่อนไขการขยายตัวของการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็นมรดกที่แท้จริงของสังคมไทยได้ทำให้ฝ่ายสี่หรือฝ่ายชุมชนและสังคมได้กลายเป็นสถาบันหลักในการศึกษาและวิจัยชนบท โดยได้เชื่อมประสาน ไปยังมหาวิทยาลัยราชภัฏอย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งยังสามารถเชื่อมประสานกับการทำงานในพื้นที่ของนักพัฒนาเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงของงานวิจัยฝ่ายชุมชนและสังคมถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะหลุดออกจากกรอบความคิดของวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ ได้เปลี่ยนแปลงชื่อฝ่ายการวิจัยจากที่เคยจำกัดตนเองอยู่ในกรอบของการวิจัยชุมชนมาสู่ฝ่ายวิจัยชุมชนและสังคมใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๖

กล่าวได้ว่า บทบาทของการสร้างสถาบันความรู้ชุมชนและชนบทของฝ่ายชุมชนและชุมชนนั้นได้เป็นส่วนสำคัญในการการสร้างอำนาจความรู้เรื่อง “ชุมชน” นับตั้งแต่การสถาปนาและแย่งชิง “พื้นที่” ความรู้ในปี พ.ศ.๒๕๓๘-๙ ซึ่งในขณะนั้นความรู้ชุมชนเป็น “ความรู้ชั้นสอง, ชั้นสาม” ให้กลายมาสู่ความรู้ของ “สังคม” โดยมี จุดเปลี่ยนที่สำคัญสามระยะ จากช่วงการก่อตั้งจนถึงประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๒-๔๓ เป็นการสร้างความคิดรวบยอด “พลังชุมชน” ดังจะเห็นได้จากการสรุปความคิดของผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยและสังคมในหนังสือเรื่อง “พลังชุมชน : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน”

จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ การสร้างกรอบการทำงาน “พื้นที่ ระยะแรก” ซึ่งมีพื้นฐานจากการทำงานโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจนในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ปรับการวิจัยมาสู่ “พื้นที่โครงการนำร่อง” ร่วมกับกลไกอำนาจรัฐ จนกล่าวได้ว่าการดำเนินงานของฝ่ายชุมชนและสังคมนั้นได้กลายมาเป็น ภาคักับรัฐอย่างแนบแน่น

แต่ด้วยการแพร่หลายและกระจายอำนาจออกครอบคลุมสังคมไทยของกรอบความคิดวัฒนธรรมชุมชนก็ทำให้ผลงานการศึกษาส่วนใหญ่ที่ทำโดยคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนั้นตกอยู่ภายใต้กรอบ “วัฒนธรรมชุมชน” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องเข้าใจในพลังอำนาจของความคิด “วัฒนธรรมชุมชน”

การเกิดขึ้นและการแพร่หลายของการศึกษา “วัฒนธรรมชุมชน” จึงเป็นการผนวกรวมเอาชุมชน ท้องถิ่น และทุกคนทั้งใกล้และไกล เข้ามาร่วมในการสร้าง “ชาติไทย” ได้กว้างขวางกว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบเดิม จนอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นครั้งแรกที่เกิดการขยายประวัติศาสตร์ชาติไทยให้ครอบคลุมทุกส่วนของชาติไทยได้เป็นผลสำเร็จ จึงไม่น่าแปลกใจที่ปรากฏว่าปัญญาชนหรือนักคิดของชนชั้นนำในส่วนกลางจำนวนไม่น้อยได้หันมาอมรับและเน้นความสำคัญของความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” นี้ จนส่งผลให้หน่วยงานของรัฐทุกระดับพากันหันมาสนใจและสนับสนุนการผลิตความรู้ในกรอบแนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” อย่างคึกคัก ทั้งโดยการให้ทุนวิจัย และการผลักดันให้บุคลากรในหน่วยงานของตนทำการผลิตเอกสารความรู้ในเรื่องนี้ออกมาอย่างมากมาย (ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

กล่าวได้ว่า กระบวนการแปรเปลี่ยน “ประวัติศาสตร์” มาสู่ “วัฒนธรรมชุมชน” ซึ่งเกิดขึ้นในปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ โดยมีปัญญาชนและชนชั้นนำตลอดจนหน่วยราชการเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญนั้น มีความความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย ที่สำคัญ ได้แก่ การมีอำนาจมากขึ้นของพระมหากษัตริย์หลังพ.ศ. ๒๕๑๖

การมีอำนาจมากขึ้นของพระมหากษัตริย์หลังพ.ศ. ๒๕๑๖

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ก็คือ เมื่อ “ส่วนบนสุด” ของระบบการเมืองไทยคือผู้นำกองทัพได้พ้นจากอำนาจไปอย่างกะทันหัน จึงทำให้เกิดสถานะที่ไม่มีใครมีอำนาจนำได้อย่างแท้จริง สถานะเช่นนี้เมื่อประกอบกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการ “สงบเหตุการณ์” และแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีจากองคมนตรี จึงทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่พระมหากษัตริย์ เพราะนักการเมืองหรือข้าราชการใดล้วนแล้วแต่ต้องเข้าไป

ใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น จึงยังทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสถาบันพระมหากษัตริย์ทวีอำนาจมากขึ้น¹⁶

การที่จะเข้าใจอย่างชัดเจนถึงการมีอำนาจเพิ่มขึ้นของพระมหากษัตริย์และความสัมพันธ์กับความคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” นั้นจำเป็นต้องเข้าใจถึงพัฒนาการของบทบาทของพระมหากษัตริย์เสียก่อน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดทางการเมืองภายใต้รัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี รวมทั้งความคลุมเครือเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทพระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชวงศ์ทรงมีบทบาทได้เฉพาะทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีบางประการ และการช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ในบางเรื่อง ดังที่สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2495 พระราชกรณียกิจได้ทรงจัดทำขึ้นภายใต้บรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยให้สถาบันพระมหากษัตริย์ได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจอย่างเต็มที่¹⁷

ภายหลังจากเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ.2500 และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (Field Marshal Sarit Thanarat) ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีและได้ส่งเสริมบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมาก¹⁸ จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างงานอย่างกว้างขวาง ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นทันทีที่เปลี่ยนรัฐบาล

“นายกสั่งนำรูปในหลวงราชินีติดทำเนียบปฏิบัติจิตใจ ให้ท.ท.ท.บรรเลงเพลง

¹⁶ โปรดดูการอภิปรายเรื่องนี้ใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วน ไทยนิทัศน์ สักดึกกับการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วน ไทยนิทัศน์ ๒๕๔๖ และประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ทำให้ไม่มีกลุ่มใดสามารถควบคุมอำนาจได้เหนือกลุ่มอื่น ใน กฤษติน สุขศิริ ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๕ (Kishtin Suksiri Political Conflict under General Kriangsak Chamanand. MA thesis (History) Thammasat University 2002.

¹⁷ สุเมธ ตันติเวชกุล Sumet Tantiwechakul Role of the Royally-Initiated Project in Supporting National Security in Thai Local Area. Private Research Document of National Defense College of Thailand 1986 อ้างอิงใน Chanida Chitbundit The Royal-Initiated Projects: The Making of Royal Hegemony (B.E.2494-2546). M.A.Thesis, Faculty of sociology and anthropology Thammasat University.2004.P31.

¹⁸ โปรดอ่าน Thak Chaloeontiarana. Thailand : The Politics of Despotism Paternalism. Bangkok. Thammasat University 1983.

สรรเสริญ การเปลี่ยนแปลงในกิจการและสถานที่ราชการหลายแห่งจากระบบตราไก่อมา เป็นรัฐบาลใหม่ได้มีขึ้นแปลกตาแปลกใจประชาชนหลายอย่าง โดยเฉพาะการเคารพ สักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่เดิมไม่มีเลย ปัจจุบันมาสรรเสริญบารมีกันตาม คำสั่งของรัฐบาลใหม่

วิฤทธิโทรทัศน์ของไทยทีวี ไม่เคยมีเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อหมดรายการแสดง แต่เมื่อคืนวันที่ 25 นี้ ได้เปิดเพลงสรรเสริญบารมีขึ้นท้ายรายการแล้ว

ตึกสันติไมตรีไม่เคยติดพระบรมฉายาลักษณ์ มีแต่ภาพของจอมพลแปลก พิบูลสงครามและภาพของมาดามละเอียด พิบูลสงครามหลายสิบภาพโดยมากเป็นภาพมาจาก ต่างประเทศใส่หมวกควาบอยก็มี แต่วันนี้ (ปรสคอนเฟอร์เรส) ปรากฏว่ามีพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ประทับที่หน้าเวทีประชุมเป็นครั้งแรก”

19

อย่างไรก็ตาม พระราชกรณียกิจหลักของพระองค์ในช่วงก่อนทศวรรษ 2520 ยังคงเป็นพระราชกรณียกิจทางด้านการเกษตรและการสร้างหรือฟื้นฟูพื้นที่ประเพณีเก่าขึ้นมา เช่น การแก้ไขการประกอบพิธีพืชมงคล และโปรดเกล้าฯให้วันพืชมงคลเป็น “วันเกษตรกร” ทรงเริ่มโครงการหลากหลายในการช่วยเหลือชาวบ้านทางด้านการเกษตร เช่น การตั้ง “โครงการหลวง” หลายโครงการขึ้นมา²⁰

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในช่วงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (Field Marshal Sarit Thanarat) จนถึง พ.ศ. 2516 เป็นการสร้างสัญลักษณ์หรือการสถาปนาความเป็น พระมหากษัตริย์ของแผ่นดินขึ้นมา เพราะนอกจากพระองค์จะทรงสร้างโครงการพัฒนาชนบทมากมายแล้ว การเสด็จออกไปทรงเยี่ยมประชาชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย ได้ทำให้พระองค์ ทรงเป็นที่รับรู้ของพสกนิกรอย่างทั่วถึงและกว้างขวางทั่วทั้งแผ่นดิน ดังที่มีการศึกษาพบว่าก่อน พ.ศ.2506 ชาวบ้านจำนวนมากไม่รู้จักพระมหากษัตริย์ จวบจนกระทั่งรัฐได้ทำการสร้าง “ พื้นที่ประเทศไทย” อย่างเข้มข้น ทั้ง “พื้นที่กายภาพ” อันได้แก่ เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงทุกภูมิภาค

¹⁹ กช. ก/ป 7/2500/สร.1 เรื่อง นายกรัฐมนตรีหนังสือพิมพ์ ไทย (27 กันยายน 2500)

²⁰ โปรดอ่านรายละเอียดได้ใน Chanida Chitbundit The Royal-Initiated บทที่ ๓ “โครงการพระราชดำริ : ยุคการพัฒนาเพื่อความมั่นคง” หน้า 93-190

ของประเทศ และถาวรวัตถุต่าง ๆ ในตัวเมือง เช่น หอนาฬิกา น้ำพุ ฯลฯ “พื้นที่ทางสังคม” อันได้แก่ การจัดการให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบใหม่แต่ยังเน้นความสัมพันธ์แบบมีลำดับชั้น เช่น ศูนย์กีฬา งานกาชาดและงานประจำปีในจังหวัดต่าง ๆ ฯลฯ และ “พื้นที่ในจินตภาพ” อันได้แก่ การทำให้คนทั่วประเทศจินตนาการถึงการเป็นคนไทยที่อยู่ภายใต้สัญลักษณ์ชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ร่วมกัน ทำให้คนทั่วประเทศรับรู้อย่างแท้จริงถึงการดำรงอยู่ของ “พื้นที่ประเทศไทย” ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง และคนที่ถือตนว่าเป็นไทยทุกคนเป็นส่วนหนึ่งใน “พื้นที่ประเทศไทย” อันมีอาจแบ่งแยกได้²¹

การเสด็จออกไปตามที่ตั้งต่าง ๆ ได้ก่อให้เกิดการสร้างแบบแผนการรับเสด็จฯ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาที่ข้าราชการไม่คุ้นเคยกับการจัดการรับเสด็จฯ ดังที่พวง สุวรรณรัฐได้กล่าวไว้ความว่า

“เนื่องจากในระยะ 4-5 ปีมานี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพระราชกรณียกิจ และเยี่ยมเยียนราษฎรตามหัวเมืองชนบทในจังหวัดต่างๆ ตลอดจนการเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์...

ในกาลต่อไปนี้ การเสด็จไปหัวเมืองจะมีเป็นประจำมากขึ้น...เจ้าหน้าที่ ในจังหวัดต่างๆที่ยังไม่เคยรับเสด็จก็ร้อนใจอยู่...”²²

ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา รัฐบาลได้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้เกิดการเสด็จพระราชดำเนินไปตามพื้นที่ต่างๆ เช่น การเสด็จพระราชดำเนินภาคเหนือในพ.ศ.2501 ระหว่างวันที่ 27 กุมภาพันธ์ -18 มีนาคม รวมทั้งสิ้น 19 วัน เป็นระยะทางเสด็จพระราชดำเนินโดยรถไฟ 489 กิโลเมตร และโดยทางรถยนต์ 2,257 กิโลเมตร²³ ไปยังจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย ตาก อ.เถิน ลำปาง อ.ป่าซาง ลำพูน เชียงใหม่ ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ อุดรดิตถ์²⁴ และการเสด็จพระราชดำเนินภาคใต้ในปีพ.ศ.2502 ระหว่างวันที่ 6-28 มีนาคม เป็นเวลา 22 วัน เสด็จภาคใต้

²¹ Pinyapan Potjanalawan The Production of “Space of Thailand” in Development Era (1957 1966) MA Thesis (History) Chiangmai University.2009.

²² พวง สุวรรณรัฐ. การรับเสด็จหัวเมือง. การพระราชพิธีส่วนภูมิภาค. กิจยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก (กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย), 2514, น.24

²³ สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เล่ม1 ปีพุทธศักราช 25498-2502 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์), น.236

²⁴ สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชกรณียกิจ...เล่ม1 ปีพุทธศักราช 25498-2502 , 2539, น.225-236

14 จังหวัด²⁵ หลังจากเสด็จภาคเหนือแล้วมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ประกาศว่า “ในหลวงเสด็จภาคใต้ก่อนฤดูฝน” ซึ่งในครั้งนี้จะทรงใช้รถยนต์พระที่นั่งตลอดทาง²⁶ แสดงให้เห็นถึงจินตนาการเกี่ยวกับถึงการเข้าถึงประชาชนอย่างใกล้ชิดมากขึ้น รวมไปถึงการคมนาคมโดยเส้นทางรถยนต์ที่สะดวกและเปิดกว้าง

กล่าวได้ว่า ก่อนเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ พร้อมกับทรงมีภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงงานทางด้านการเกษตรอย่างจริงจังเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงคุณอำนาจทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ พระองค์ก็ทรงกลายเป็นศูนย์กลางของอำนาจและทรงกลายเป็น “ผู้กำนัล” รัฐบาลต่อมาอีกหลายรัฐบาล

การขึ้นมาใช้อำนาจของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้ทำให้โครงการพัฒนาชนบทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขยายตัวอย่างมาก ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากความพยายามที่จะลดความขัดแย้งระหว่างชาวนากับรัฐและกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม เช่น นายทุน เจ้าของที่ดินที่ให้ชาวนาเช่าทำกิน ที่ปะทุขึ้นมาในช่วง ๒๕๑๗-๒๕๑๘ (ซึ่งนายกรัฐมนตรีก่อนหน้าพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อันได้แก่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็ได้ ประกาศ “ปีชาวนา” แต่ก็ไม่สามารถจะสร้างงานอะไรได้อย่างเป็นจีนเป็นอัน) พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้จัดตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมี สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร)(Office of the Royal Development Project Broad) ทำหน้าที่เป็นเลขาธิการของ กปร.²⁷

กล่าวได้ว่าคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่จัดตั้งขึ้นมาขึ้นนั้นนอกจากจะเป็น “ ภาพสะท้อนความสนับสนุนของรัฐบาลต่อโครงการราชดำริ และการเติบโตของกิจกรรมด้านการพัฒนาโดยมี...รัฐบาลเริ่มต้นจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเป็นงบพิเศษ ให้”²⁸ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้พระองค์ทรงกลายเป็นเสมือน พระพหูสูตทางด้านเกษตร ซึ่งต่อมาได้นำไปสู่การที่จะต้องสร้าง “ตัวแบบ” (Model) ในการทำงานด้านการเกษตรขึ้นมา ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในการก่อตั้ง “ศูนย์

²⁵ สำนักราชเลขาธิการ. *ประมวลพระราชกรณียกิจ...เล่ม 1 ปี พุทธศักราช 25498-2502* , 2539, น.284-285

²⁶ *ชาวไทย* (3 เมษายน 2501) ใน *กชช. ก/ป7/2501/ทก. 2.6* ในหลวงเสด็จประพาสเหนือ

²⁷ โปรดดูการศึกษาที่คั้งของ Chanida Chitbundit....

²⁸ Chanida Chitbundit....pp239

ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” (The Royal Development Study Center) จนในช่วง
หลังวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านก็ทรงเสนอตัวแบบเศรษฐกิจ อันได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียง

การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจมากขึ้น และทรงเป็น “ พหุสูตร ” ทางด้านการ
พัฒนาชนบทนี้ ได้ผูกเชื่อมเข้ากับการสร้างเครือข่าย “ วัฒนธรรมชุมชน ” จึงทำให้กรอบความคิด
“ วัฒนธรรมชุมชน ” กลายเป็นพลังที่มากกว่าความรู้ทางวิชาการธรรมดาจึงสามารถคงทนต่อการ
วิพากษ์วิจารณ์ทางวิชาการได้มายาวนาน

การสร้างเครือข่าย “ วัฒนธรรมชุมชน ”

การสร้างงานพัฒนาในแต่ละช่วงเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างเครือข่าย
ที่ทำให้การสร้างงานพัฒนานั้นเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว²⁹ แต่ประเด็นที่จะต้องพิจารณาเพิ่มเติมในที่นี้
ก็คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์นี้ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์กับ “ นักพัฒนา ” อื่น ๆ อย่าง
น้อยสามกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ เครือข่ายของรัฐกับเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนและองค์กรนักพัฒนา
เอกชน และเครือข่ายการสร้างความรู้ “ วัฒนธรรมชุมชน ”

เครือข่ายของรัฐกับเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนและองค์กรนักพัฒนาเอกชน

การทำงานของ “ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ” ในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๓๐ มีลักษณะที่
แตกต่างอย่างมากจากการทำงานของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรนักพัฒนาเอกชน เพราะ “ โครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ” เน้นการทำงานเชิง “ เทคนิค ” ในการแก้ปัญหาต่างๆ ในขณะที่นักพัฒนา
เอกชนและองค์กรนักพัฒนาเอกชนเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ขณะเดียวกันรัฐบาลของพล
เอกเปรม ติณสูลานนท์ซึ่งให้ความสนใจในการ “ พัฒนาชนบท ” ก็ได้สร้าง “ คณะกรรมการพัฒนา
ชนบทแห่งชาติ ” ขึ้นมาใน พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ซึ่งนำไปสู่การร่าง
แผนพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน
ขึ้นมา³⁰

29 Chanida Chitbundit

30 สมชาย กรุสวนสมบัติ และจินตนา ศรีตงกุล “ องค์กรเพื่อพัฒนาชนบท ” ใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ (Office of the National Economic and Social Development) สิบปี ชนบทไทย กรุงเทพฯ สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๓๐

ในทศวรรษ ๒๕๓๐ การทำงานพัฒนาชนบทของรัฐเริ่มมีความเป็นเอกภาพและเชื่อมต่อกันมากขึ้น โดยเฉพาะ“คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ”ที่สามารถรวมเอางานเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทที่กระทรวงมาอยู่ด้วยกัน ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงมหาดไทย พร้อมกันนั้นก็ได้เพิ่มบทบาทในการดูแลงานแก่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ³¹

การรวมศูนย์การคิดเรื่องการพัฒนาชนบทถูกทำให้อยู่ในกรอบที่สัมพันธ์อยู่กับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สำคัญ ได้แก่ นายสุเมธ ตันติเวชกุล นายเสนาะ อุนากุล เป็นต้น³² ชนิตา ได้กล่าวถึงบทบาทของสุเมธไว้ว่า

“สุเมธ..เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่อุดมการณ์ กษัตริย์นักพัฒนา ในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตสารคดีเฉลิมพระเกียรติฯเชิงวิชาการ ...มีบทบาทในการเป็นปัญญาชนที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงกลุ่มทางสังคมต่างๆ หลากหลายกลุ่ม...”³³

การขยายตัวของนักพัฒนาเอกชนและองค์กรนักพัฒนาเอกชนที่เพิ่มในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้เริ่มเสนอแนวทางการพัฒนาที่เน้นอยู่ที่หมู่บ้านและการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงทำให้สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมได้เข้าเชื่อมต่อไปเพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาชนบท นักพัฒนาเอกชนได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“แนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ได้รับการแพร่กระจาย ทำให้เกิดการทบทวนการพัฒนา ทั้งในระดับภาครัฐบาลและองค์กรเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประเมินผลการพัฒนาและยอมรับว่าประเทศไทยยังประสบปัญหาในการพัฒนาประเทศ และมองเห็นความสำคัญของภาคเอกชน จึงริเริ่มดำเนินการส่งเสริมบทบาทภาคเอกชนมากขึ้น...

31 ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ “ กชช. องค์กรเพื่อพัฒนาชนบท” ใน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชนบทไทย ๒๕๒๕ กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ๒๕๒๖

32 บทบาทของนายเสนาะ อุนากุลซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจาก ทำให้สัมฤทธิ์ของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ คือ ผู้แทนสื่อมวลชน “นโยบายการพัฒนาชนบท” ใน ๑๐ ปี ชนบทไทย หน้า ๒-๘

33 บทบาทของนายสุเมธในการเชื่อมต่อนี้ได้จาก Chanida Chitbundit หน้า 274-275 ในขณะนั้นดำรงตำแหน่ง สำนักงาน กปร คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานชนบทแห่งชาติ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้รัฐประสานความร่วมมือกับภาคเอกชนในการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาชนบท โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ตั้งคณะกรรมการกำหนดแนวทางประสานความร่วมมือ จัดตั้งกลไกความร่วมมือระหว่างรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต่อไป

ในช่วงปลายปี ๒๕๒๘ องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งประเภทพัฒนาและสงเคราะห์ ๑๓๕ องค์กร จึงได้จัดประชุมและมีมติให้จัดตั้ง “คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท” (กป.อพช.) ระดับชาติขึ้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน” เพื่อเป็นกลไกขององค์กรพัฒนาเอกชนในการประสานงานกับภาครัฐ³⁴

กล่าวได้ว่าการที่รัฐสร้างเครือข่ายกับองค์กรนักพัฒนาเอกชนนั้นสามารถที่จะ “กลืน” เอาความแตกต่างที่เคยมีอยู่ ให้กลมกลืนเข้ากันได้เป็นอย่างดี การเคลื่อนไหวเรื่อง “ป่าชุมชน” ของนักพัฒนาเอกชนก็มักจะใช้พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องคนกับป่าและพระราชเสาวนีย์ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในเรื่องกระเหรี่ยงเป็นผู้รักษาป่า เพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อรองและสร้างความชอบธรรมให้แก่ชาวบ้านที่อยู่กับป่า

ในการรวมบทความของนักพัฒนาเอกชนเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ก็ได้ขอให้สุเมธ ตันติเวชกุลเขียน **บทนำ** ให้ในเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท” และได้ยกพระราชดำรัสขึ้นมาไว้ในส่วนแรกสุดของหนังสือ นั่นคือ

“ ประชาชนนั้นแหละ เขามีความรู้ เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำ กสิกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรเก็บรักษาไว้ ที่เสียไปก็เพราะพวกที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้วเลยทำให้ลืมว่า ชีวิตมันเป็นไปได้โดยการทำกิจกรรม ที่ถูกต้อง”³⁵

34 www.thaingo.org/story/info_003htm ขบวนการองค์กรนักพัฒนาเอกชน

35 คำชี้แจง เสรี พงศ์พิศ (บก) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑ และ ๒ มูลนิธิภูมิปัญญา และมูลนิธิหมู่บ้าน กรุงเทพฯ อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป 2536. Seri Phongphit

อาสา คำภา ศึกษาพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพบว่า

ในช่วงทศวรรษ 2520 พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ยังมักปรากฏประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาและเรื่องโครงการพระราชดำริที่ชัดเจนมากกว่ายุคก่อน ๆ ดังเช่น พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี 2523 (4 ธันวาคม 2523) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชปรารภเรื่องธนาคารข้าว ธนาคารโค – กระบือ พระราชดำรัส ...4 ธันวาคม 2526 พระราชปรารภเรื่องธนาคารโค – กระบือ ศูนย์ศึกษา พัฒนาพันธุ์โคนม ฯลฯ³⁶

ที่สำคัญ พระองค์ได้ทรงเน้นให้เห็นถึงคุณลักษณะที่ค้ำจุนของเมืองไทยและความเป็นไทย ดังเช่นปัญญาชนในอดีตได้พยายามสร้างความคิออธิบาย “เมืองไทยนี้ดี ” มานานร่วมศตวรรษ³⁷

“...ข้อที่ว่าทำให้เห็นว่าประเทศไทยนี้จิตใจเกื้อกูลซึ่งกันและกันมีอยู่และมีอยู่อย่างเต็มเปี่ยม ... เป็นลักษณะของประชาชนชาวไทยเป็นสำคัญว่าทุกคนมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันมีความเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน สรุปลงแล้วก็อยู่ที่คำว่าความสามัคคี คำว่าสามัคคีนี้ที่พูดอยู่เสมอว่า คนไทยมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงก็ต่อซึ่งข้าและชากรอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา เพราะว่าเป็นจุดสำคัญ...”

“...แม้แต่ในตำราที่ท่านทั้งหลายจะอ่านว่าการปฏิบัติอย่างนี้จะไม่ได้ผลหรือสถานการณ์แย่มาก ใส่หัวเราแย เรา ก็บอกว่าคนอื่นมาบอกว่าไทยแลนด์นี้แย แล้วข้างเขา แต่เราพิจารณาว่า เราจะแก้ไขที่แย สิ่งที่เขาบอกว่าแก้ไขไม่ได้ก็แก้ไขได้ด้วยความเป็นไทยนี้เอง เพราะว่ามีใจเอื้อเฟื้อ เห็นใจซึ่งกันและกัน และกำลังความเห็นใจซึ่งกันและกัน กำลังความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต แต่ไม่บอกไม่เรียกว่า เสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพราะหาไม่ได้เสียสละส่วนตัวเลย ที่จะทำงานให้ดี เป็นการปฏิบัติเพื่อส่วนตัว และส่วนรวม...”

36 ASA KHAMPA “His Majesty the King’s Speeches concerning Thai politics from B.E. 2500 to B.E. 2535” Bangkok : Thai Khadi Research Institute. Thammasatt University.2008 p173

37 โปรดดู สายชล สัตยานุรักษ์ อ่างแล้ว

กล่าวได้ว่าภายหลังจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๕๔๐ การผสมกลมกลืนกันระหว่างแนวทางการพัฒนาขององค์กรนักพัฒนาเอกชนกับเครือข่ายโครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ปรากฏอย่างชัดเจนหลังจากที่ได้เริ่มเชื่อมต่อกันตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ การเน้นความคิดที่เน้นให้ชาวบ้านเข้ามาเป็น “ตัวหลัก” ในการทำงานพัฒนาชุมชน พร้อมกับการเชิดชูคุณลักษณะของชุมชนไทยให้เป็นคุณลักษณะของความเป็นไทยได้เป็นกรอบใหม่ที่ควบคุมความคิดในการพัฒนาชนบทของนักพัฒนาเอกชนและโครงการพระราชดำริให้ดำเนินไปตามครรลองด้วยกันได้โดยไม่ขัดแย้ง ซึ่งหมายความว่าพลังของเครือข่าย “วัฒนธรรมชุมชน” นั้นได้แพร่ขยายออกกว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิมมากทีเดียว

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าเพียงแต่การเชื่อมขยายหรือดึงเอาองค์กรนักพัฒนาเอกชนมาอยู่ภายใต้ร่มของรัฐและโครงการพระราชดำรินั้นที่ก่อให้เกิดพลังแก่ความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” หากแต่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองนั้นได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทุนและการวิจัยที่ได้สร้าง “อำนาจ” ให้แก่ความคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนให้เข้มแข็งและมีพลังมากขึ้น

เครือข่ายการสร้างความรู้ “วัฒนธรรมชุมชน”

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมี “พระราชอำนาจ” เพิ่มขึ้นหลังเหตุการณ์ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ทำให้เกิดการสร้างสัมพันธ์กับรัฐบาลกองทัพ และได้ “ดึง” เอาองค์กรนักพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนเข้าร่วมอยู่ในกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่สำคัญของการสร้างเครือข่ายนี้ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความรู้ “วัฒนธรรมชุมชน”

การสร้างเครือข่ายความรู้ “วัฒนธรรมชุมชน” ประกอบไปด้วยการเข้าไปมีบทบาทในสถาบันการศึกษาระดับสูง และการสร้าง “ความรู้ชุมชน” ตัวอย่างของนายแพทย์ประเวศ วะสีที่ได้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัย ม.มหิดล, ธรรมศาสตร์, จุฬาฯ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า), มหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์³⁸ นายสุเมธ ตันติเวชกุล ดำรงตำแหน่งนายกสภา

38

ข้อมูลจาก ประเวศ วะสี วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี www.th.wikipedia.org ซึ่งยังระบุบทบาทอื่นๆอีก เช่นคณะกรรมการสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการต่างๆ คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัย ม.มหิดล, ธรรมศาสตร์, จุฬาฯ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า), สถาบันราชภัฏ, ขอนแก่น, สงขลา คณะกรรมการอำนวยการสถาบันเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชนบท จุฬาฯ ประธานคณะอนุกรรมการอำนวยการส่งเสริมการวิจัยการศึกษาแห่งชาติ ประธานกรรมการวิชาการมูลนิธิรางวัลมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายสภามหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่ง รวมทั้งองค์กรหลายท่านที่มีตำแหน่งอยู่ในสภามหาวิทยาลัยหลายแห่ง พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัยของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จนอาจจะกล่าวได้ว่า กรรมการในสภามหาวิทยาลัยแต่ละแห่งในประเทศไทยจะต้องมีบุคคลที่มีความสัมพันธ์อยู่กับการทำงานรับใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังปรากฏในตารางข้างล่าง

**List of names of people who hold position as President of University Councils/ State
Institutes**

	Name of University	Chairperson, University Council	Member, University Council	หมายเหตุ
1	Thammasat	Sumet Tantiwachakul	Prawase Wasri	
2	Chulalongkorn	จรัส สุวรรณเวลา	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council Prawase Wasri Paron Israsena	
3	Mahidol	Vicharn Panich	Prawase Wasri Paiboon Watanasiritham	
4	Chiang Mai	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council	Paron Israsena Vicharn Panich Chaianan Samutvanich	
5	Kasetsart	<u>Ampol Senanarong</u>	KHWANKEO VAJARODAYA 2547-2549	Bureau of the Royal Household
6	Khon Kaen	Pao Sarasin	Tej Bunnag	

7	Naresuan	Khunying Kaisri Sriarun		

8	Prince of Songkla	เกษม สุวรรณกุล	Prawase Wasri	
9	Burapha	เกษม สุวรรณกุล	Sumet Tantiwachakul	
10	Walailak	วิจิตร ศรีสะอ้าน	Prawase Wasri Paiboon Watanasiritham Vicharn Panich	
11	Srinakharinwirot	เกษม สุวรรณกุล	Prawase Wasri Khunying Chada Wattanasiritham Sophon Supapong	President of Siam Commercial Bank
12	Mae Fah Luang	Pao Sarasin	M.R. Disnadda Diskul	Secretary General of Mae Fah Luang Foundation
13	Silpakorn	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council	Prawase Wasri Sophon Supapong	
14	Thaksin		Khampol Adulwit	Market Director of Royal Project
15	Rankhamhaeng		Inchan Buraphan	His Majesty's Deputy Principal Private Secretaries Secretariat of Privy Council เลขานุการคณะองคมนตรี

16	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ Nida	Jirayu Israngkul Na Ayutthaya		- Director of Crown Property Bureau -Committee
----	--------------------------------------	--------------------------------------	--	---

				member of the Royal Household
17	Nakhon Phanom นครพนม	Sanong Wattanavrangku		Office of Royal Court Security Police
18	Ubon Ratchathani	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council		2547-2549
19	Sukhothai Thammathirat	เกษม สุวรรณกุล	Somma Surakul	Committee member of the Royal Project กรรมการมูลนิธิโครงการหลวง
20	RMUTThanyaburi มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council		
21	RMUTSuvarnapume มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ	Kasem Wattanachai Members of the Current Privy Council		
22	King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang	Surayud Chulanont Members of the Current Privy Council		
23	RMUTPhanakhon มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	Pichitr Kullavanijaya Members of the		

		Current Privy Council		
--	--	-----------------------	--	--

24	RMUTKrungthep มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคล กรุงเทพ	Sakthip Krairerk		Committee of Foundation Under the Royal Patronage
25	Suan Dusit Rajabhat University		Wacharakiti Watcharothai	ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ Official of the Royal Household
26	Suan Sunanda Rajabhat		Wacharakiti Watcharothai	Official of the Royal Household
27	RMUTSrivijaya มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย		Khampol Adulwit	ผู้อำนวยการฝ่ายการตลาด มูลนิธิโครงการหลวง Market Director of Royal Project
28	King Mongkut's University of Technology Thonburi	Hongchai Hongladaromp	Paron Israsena Paiboon Watanasiritham	

แน่นอนว่าทุกท่านที่มีบทบาทนั้น ย่อมเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการปฏิบัติราชการมานานจนถึงข้าราชการระดับสูงในหน่วยราชการนั้นๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าข้าราชการระดับสูงทั้งหลายจะได้รับการยอมรับเข้าสู่วงการมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าภายใต้บริบทของการมีอำนาจเพิ่มมากขึ้นของพระมหากษัตริย์ ได้ส่งผลอย่างชัดเจนในการวางตำแหน่งแห่งที่ของคนในการกำหนดการศึกษาในระดับสูงของประเทศ ซึ่งก็หมายความว่า จะสามารถที่จะกำหนดแนวทางการศึกษาได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากเครือข่ายของผู้ทำงานรับใช้เบื้องพระยุคลบาทจะสามารถที่จะเข้าไปสู่ตำแหน่งในการศึกษาระดับอุดมศึกษาแล้ว ตำแหน่งในคณะกรรมการพิเศษต่างๆที่ติดตั้งเพื่อแก้ไขปัญหาของระบบการศึกษา ก็จะมีผู้ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายนี้เข้าไปด้วย เช่น รองศาสตราจารย์ชงทอง จันทรางศุ เข้ารับตำแหน่ง เลขาธิการสภาการศึกษา (Office of Education Council)

ที่สำคัญในช่วงหลังของทศวรรษ ๒๕๓๐ เมื่อได้เกิดการเชื่อมประสานเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนได้แน่นแฟ้นมากขึ้น ได้แก่ การสร้างความรู้ “วัฒนธรรมชุมชน” ออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเริ่มจากการสร้างงานวิจัยขึ้นมา

ช่วงหลังทศวรรษ ๒๕๓๐ มีความพยายามจากรัฐและปัญญาชนจำนวนหนึ่งที่ได้พยายามสร้างนโยบายเปลี่ยนแปลงประเทศไทยสู่สังคมความรู้ ประกอบกับความต้องการที่จะศึกษาสังคมไทยให้ชัดเจนขึ้นหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ ทำให้เกิดหน่วยงานอิสระที่ให้ทุนในการทำวิจัยขึ้นมาหลายแห่ง ที่สำคัญ เช่น มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่นพัฒนา (LDI Local Development Institute) (๒๕๓๓) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (Thailand Research Fund (สกว ๒๕) สำนักงานกองทุนส่งเสริมสุขภาพ (Thai Health Promotion Fund)(สสส ๒๕๔๔)

ชนิดา ได้เขียนถึงบทบาทของนายแพทย์ ประเวศ วะสี ว่ามีบทบาทสำคัญในการเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและเอกชน ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่การก่อตั้งมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่นพัฒนา (LDI Local Development Institute) (๒๕๓๓) โดยได้รับเงินจากรัฐบาลแคนาดา (CIDA) นายแพทย์ประเวศ เป็นประธานมูลนิธิ³⁹ เมื่อแรกตั้งนั้น

คณะกรรมการ LDAP จึงได้ถวายบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา-สยามบรมราชกุมารีเป็นองค์พระอุปถัมภ์ ทำให้เกิดการก่อตั้ง “มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” (Local Development Foundation : LDF) ขึ้นและโดยความร่วมมือกันระหว่าง CIDA สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จึงได้จัดตั้งสถาบันชุมชนท้องถิ่น (สทพ.) ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรดำเนินงานของมูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา⁴⁰

39 ชนิดา ๓๖๖

40 www.Ldinet.org

และยังคงมีอิทธิพลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏในคำกล่าวของนายแพทย์พลเดช ที่ได้เข้ารับตำแหน่งต่อว่า

วันนั้นเรา...นั่งฟังท่านอาจารย์หมอประเวศ วัชชี อธิบายบทบาทและภารกิจของ LDI ในยุคต่อไปว่าท่านอยากเห็นอย่างไร

“LDI ทำงานมากกว่าสิบปีแล้วภายใต้เงินทุนสนับสนุนจาก CIDA อาจแบ่งลักษณะงานเป็น 2 ระยะ ช่วงแรก เป็นช่วงของการวิพากษ์นโยบายการพัฒนาของรัฐอย่างแหลมคม ซึ่งในยุคนี้ท่านอาจารย์เสน่ห์ จามริกได้บุกเบิกงานไว้อย่างโดดเด่น ช่วงสอง เป็นการลงทำวิจัยในชุมชนหมู่บ้านเพื่อหาความรู้หาทางออกในการแก้ปัญหาความยากจน และการสร้างความเข้มแข็งจากชุมชนท้องถิ่นที่รากฐาน...”

“บัดนี้ เรามีความรู้แล้วว่าจะทำอย่างไรให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง งานช่วงต่อไปจึงต้องประสานหน่วยงานภาครัฐ และนำพาพวกเขาลงมือทำ...”

แต่เดิม LDI อาศัยแหล่งทุนต่างประเทศเป็นหลัก ... จึงถึงเวลาที่ LDI ต้องหันหน้ากลับเข้ามาทำงานกับแหล่งทุนในประเทศ ซึ่งแหล่งทุนในประเทศที่ใหญ่ที่สุดได้แก่หน่วยงานรัฐนั่นเอง”⁴¹

บนพื้นฐานการคิดในกรอบของ”วัฒนธรรมชุมชน” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยก็ได้ตั้งฝ่ายวิจัยชุมชนขึ้นมา โดยมีเป้าหมายหลักที่

สนับสนุนการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นการทำงานร่วมกับชุมชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ในกระบวนการวิจัย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ชุมชน เพื่อสื่อสารกับสังคม โดยรวม และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบ กลไก วิธีการทำงานของฝ่ายต่างๆ ให้เอื้อต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพื่อหนุนเนื่องให้เกิดการขยายการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนไปทั่วประเทศ

การเข้าไปอยู่ในสถาบันที่ทำงานทางด้านการศึกษาให้ทุนและกำหนดทิศทางการวิจัยนี้ได้ทำให้เกิดการสร้าง/ผลิต “ความรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชน” ออกมาอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมา

41 www.Ldinet.org

ก่อนในประวัติศาสตร์งานเขียนของสังคมไทย

ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา กระบวนการสร้างความรู้ภายใต้กรอบความคิด วัฒนธรรมชุมชนได้ทำให้เกิดการให้ความหมายใหม่แก่สิ่งที่ไม่เคยให้คุณค่ามาก่อน ที่สำคัญได้แก่ การให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นตัวแทนของชาวบ้าน การเกิดขึ้นของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” “ปราชญ์ชาวบ้าน” ได้นำมาซึ่งให้การรื้อฟื้น/สร้างใหม่ของการอธิบายธรรมชาติรอบตัวแบบชาวบ้านที่ชาวบ้านเคยใช้ในชีวิตประจำวัน อันส่งผลทำให้เกิดความคิดเรื่อง “สิทธิของชุมชน” ขึ้นมา ที่มีพลังมากที่สุดได้แก่ ความคิดเรื่อง “ป่าชุมชน”

การศึกษาเรื่อง “พรมแดนความรู้ทางประวัติศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม” ของอรธจักร⁴² พบว่า หลังจากที่เกิดการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาภายใต้กรอบความคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความรู้สามรูปแบบด้วยกัน รูปแบบแรก ได้แก่ การศึกษาเรื่อง “สิทธิ” ของชุมชนในการดูแลและจัดการธรรมชาติ รูปแบบที่สองได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นขององค์ความรู้ใหม่สี่ด้าน อันประกอบไปด้วย ความรู้เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ความรู้เรื่องเกษตรชาวบ้านที่เรียกกันอีกแบบหนึ่งว่าเกษตรทางเลือก ความรู้เรื่องนิเวศวิทยาแบบองค์รวม ความรู้ทางด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อม รูปแบบที่สาม ได้แก่ ความรู้ ในการจัดการนโยบายสาธารณะซึ่งปรากฏเห็นเด่นชัดในการผลักดันความคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” เข้าไปตราไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐

การสำรวจหนังสือที่เกี่ยวกับหรืออยู่ในหมวด “วัฒนธรรมชุมชน” ก็จะพบว่ามีการศึกษาวิจัยและพิมพ์ออกมอย่างกว้างขวางและกระจายไปทุกมิติของชีวิตชาวบ้าน ตั้งแต่การศึกษา สิ่งเล็กๆน้อยๆ เช่น กลองไล่ข้าว (กระดืบข้าว) ยาสมุนไพร จนกระทั่งถึงการศึกษาระดับประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นหรือชุมชนภูมิภาค หากสำรวจผลงานการศึกษาในหมวดหมู่ “วัฒนธรรมชุมชน” ใน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่าง จะพบว่ามิจำนวนมากมายทีเดียว⁴³

⁴² อรธจักร สัตยานุรักษ์ พรมแดนความรู้ทางประวัติศาสตร์ด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการวิจัย โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หน้า๕๕-๕๘ ต่อมาเอกสารฉบับนี้ได้พิมพ์เป็นหนังสือเล่ม “นิเวศ ประวัติศาสตร์ : พรมแดนความรู้ทางประวัติศาสตร์” กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คบไฟ พ.ศ.๒๕๔๕ (**Eco-History: State of Knowledge.** Bangkok : Khob Fai Publishing, 2002.) เนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถหาตัวเล่มพิมพ์ได้จึงต้องอ้างอิงจากเล่มโรเนียว

⁴³ ประเด็นนี้ น่าจะมีการศึกษาค้นคว้าต่อว่าการศึกษาในหมวดนี้ทั้งหมดนั้นจะแยกย่อยได้อย่างไร

รายงานวิจัยที่รวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีฐานจากการขยายตัวของกรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” โดยอนุชาติ พวงสำลี และคณะ พบว่าสารสนเทศเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีจำนวนถึง ๘๖๑๒ รายการ และร้อยละ ๘๗.๗ เป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับกรอบคิด วัฒนธรรมชุมชนกับการพัฒนา⁴⁴

การสำรวจเกี่ยวกับรายการสิ่งแวดล้อมทางสื่อต่างๆ ก็พบว่าสื่อต่างๆ ได้ใช้กรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชนกับสิ่งแวดล้อม” ในการนำเสนอหรือแสดงทัศนคติต่อสังคมอย่างมากทีเดียว การศึกษาของกิตติพร ใจบุญ เรื่อง “ความจริงเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติวาทกรรมในสังคมไทย” พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงในการต่อสู้กับวาทกรรมของรัฐอย่างมากทีเดียว⁴⁵

การขยายตัวอย่างกว้างขวางของเครือข่ายความรู้ “วัฒนธรรมชุมชน” เช่นนี้เอง ช่วยตอกย้ำให้เห็นเสมือนว่าพลังของชุมชนมีอยู่จริงและมีความเข้มแข็งอย่างมากด้วย ขณะเดียวกัน นักพัฒนาเอกชนก็ได้สร้างปฏิบัติการทางสังคมด้วยการสร้างรูปธรรมของวัฒนธรรมชุมชนขึ้นมาหลากหลายรูปแบบ⁴⁶ ซึ่งผลสำเร็จของการทำงานพัฒนายังเห็นชัดเจนในหลายส่วนของพื้นที่

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ต้องการชี้ให้เห็นว่ากรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ที่มีพลังอย่างยิ่งในช่วงสามสิบปีที่ผ่านมาเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ซับซ้อนมากกว่าที่จะเป็นผลงานโดยตรงของปัจเจกชนคนใดคนหนึ่ง

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ ความพยายามจะควบคุมประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำไทย เมื่อประกอบเข้ากับการมีอำนาจเพิ่มมากขึ้นของพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงมีบทบาทเน้นทางด้านการศึกษาโดยตลอด จึงได้นำมาซึ่งการสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางและผนวกเอากลไกอำนาจรัฐ องค์การนักพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมกัน

44 อนุชาติ พวงสำลี,และคณะ. รายงานสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรไทย เล่ม 1.2 กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2540(พร้อม CD) **Anuchart Pongsomlee** Information management and database development of Thailand environment and natural resources

45 กิตติพร ใจบุญ. ความจริงเรื่องเขื่อน : บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2537 วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยา มหาวชิยาลัยธรรมศาสตร์

46 อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ “พัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ” ใน ชัชวาล ทองดีเลิศ (บก.) **องค์กรพัฒนาชนบท Development of NGOs in the North : Lesson and Options of People Organization** . Present to The Thai Research Fund, 1997. Printed in Chatchawal Thongdeelert, (ed) **Secret Note on NGOs: Origin and Development of Non-government Organization** , Bangkok: Amarin Books Center, 2000.

กาญจนา แก้วเทพ ปัญญาชนผู้นำแนวความคิดของการพัฒนาตามกรอบ “วัฒนธรรมชุมชน” ก็ระบุถึงความหลากหลายของปฏิบัติการนักพัฒนาเอกชนเอาไว้ แต่สรุปลักษณะร่วมหลักไว้ว่าเป็นการปฏิสทรณนิยม คุรยละเอียดใน กาญจนา แก้วเทพ การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยล้อมนุษย์ เป็นศูนย์กลาง กรุงเทพฯ สภาคทาออลิกแห่งประเทศไทย 2538

สร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่สำคัญยิ่งของการเมืองไทยสมัยใหม่ ได้แก่ การสร้าง “วัฒนธรรมชุมชน” ให้กลายมาเป็นหลักหมายที่สำคัญของการพัฒนาชนบทไทย และสามารถสถาปนาอำนาจนำขึ้นมาอย่างชัดเจน

ความเปลี่ยนแปลงทั้งสามประกอบกันขึ้นเป็นกระบวนการสร้าง “วัฒนธรรมชุมชน” ที่ทำให้ให้มีพลังขึ้นมาอย่างมหาศาลนั้น เป็นกระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้กลายเป็น “มรดกเก่าของความเป็นไทยแท้” (Transforming History into Heritage of the Real-Thainess) ซึ่งก็คือ การนำเอา “ความเป็นไทย” ที่ถูกสร้างขึ้นมาแล้วมาผนวกเข้ากับคุณลักษณะที่เลือกสรรของชุมชนไทย และนำเสนอเป็นประวัติศาสตร์ของไทยแท้ “วัฒนธรรมชุมชน” จึงเป็นภาพรวมของมรดกไทยที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ Un-Historical Consciousness เพราะเป็นการศึกษาที่เน้นคุณภาพหรือคุณลักษณะของสังคมไทยในอดีต โดยที่ไม่มีมิติทางเวลามากำกับ (timeless quality of the Thainess)⁴⁷

การสร้างลักษณะของ “ชนบทไทย” ให้เป็นสาระของ “ความเป็นไทย” ตั้งแต่ สมเด็จพระยาติราชานุภาพ⁴⁸ พระยาอนุমানราชชนมาจนถึงปัญญาชนในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ จนถึงปัญญาชนรุ่นปัจจุบัน และนักพัฒนาเอกชน จึงกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการของการสืบทอดการสร้าง “ความเป็นไทย” กระแสหลักที่ดำเนินต่อมาอย่างไม่หยุดยั้ง และได้บรรลุความสำเร็จสูงสุดหลังทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา

47

กระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์เช่นนี้เกิดขึ้นในหลายประเทศ เช่น ประสบการณ์ความเจ็บปวดของประเทศแอฟริกาใต้ที่ผ่านการต่อสู้กับรัฐที่แบ่งแยกชาติพันธุ์ (Apartheid) ได้ทำให้มีความพยายามที่จะสร้าง “ประวัติศาสตร์” หรือความทรงจำร่วมของสังคมแอฟริกาใต้ใหม่ เนลสัน แมนเดลา เมื่อได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีได้ประกาศแก่ชาวแอฟริกันว่า “ต้องลืมอดีต” (ที่เจ็บปวด) พร้อมกับได้สร้างนโยบายเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (National Reconciliation) ซึ่งได้แปรเปลี่ยนกรอบประวัติศาสตร์จากที่เน้นว่าเกิดประเทศแอฟริกาเพราะคนผิวขาวเดินทางมาสร้าง และไม่ได้กล่าวถึงคนพื้นเมืองผิวดำในประวัติศาสตร์เลย มาสู่การเน้นอดีตที่อยู่ในรูปแบบของโครงการมรดกของชาติ (Heritage Program) ซึ่งแม้ว่าจะสามารถรวมเอาอดีตของคนผิวดำเข้ามาอยู่ในความทรงจำร่วมชุดใหม่ได้ แต่ก็ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ที่จะอธิบายถึงบทบาทของคนผิวขาวในสังคมแอฟริกา ในปัจจุบันคนจำนวนไม่น้อยในแอฟริกาใต้ จึงยังคงพยายามที่จะแสวงหากรอบของประวัติศาสตร์ของสังคม หรือของชาติที่ให้พื้นที่แก่คนทุกกลุ่ม

48

เวลาฉันไปเที่ยวตามบ้านเรือนของราษฎร ใถ่ถอมถึงการทำมาหากิน และประเพณีที่ปกครองบ้านเรือน ได้ฟังคำพวกชาวบ้านในมณฑลอุดรอธิบาย ยิ่งรู้ยิ่งพิศวง ด้วยเห็นว่าชนชาติไทย ได้เคยถึงวัฒนธรรม (Civilization) มาแล้วหลายอย่างตั้งแต่ศึกดาบรพ... พวกชาวบ้านต่างมีหน้าที่ทุกครัวเรือน และถือกันเป็นธรรมเนียมว่าใครทำงานได้ต้องทำงานทุกคน ...ทุกครัวเรือนสามารถหาอาหารและสิ่งจำเป็นจะต้องใช้ในการเลี้ยงชีพได้ โดยกำลังลำพังตนเองเพียงพอ ไม่อดคึด...เขาขายสัตว์ที่เหลือ ใช้ได้เงินพอซื้อของที่ต้องการทุกอย่าง ส่วนการปกครองนั้น ใครเป็นพ่อบ้านก็ปกครองผู้คนในบ้านของตน มีผู้ใหญ่ที่คนนับถือเป็น “จำบ้าน” และที่สุดมี “ตาแสง” เป็นนายตำบล ซึ่งเจ้าเมืองเลือกคนในตำบลนั้นที่ผู้คนนับถือมาก ...เมื่อตั้งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่มีกำนันผู้ใหญ่บ้าน จึงปรับเข้ากับวิธีปกครองอย่างโบราณที่เป็นอยู่แล้วได้โดยง่าย [1]

การแปรรูปประวัติศาสตร์ให้กลายเป็น “มรดกเก่าของความเป็นไทยแท้” (Transforming History into Heritage of the Real-Thainess) ได้ทำให้การอธิบายสรรพสิ่งนั้นกลายเป็นสิ่งที่มีค่า เพราะบรรจุความเป็นไทยไว้อย่างเต็มเปี่ยมโดยที่ไม่ได้พิจารณาประกอบไปกับการเปลี่ยนแปลง บรรดามีที่ได้เกิดขึ้น จึงทำให้สูญเสียพลังของความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปโดยสิ้นเชิง

การอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นนอกกรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน

ได้กล่าวมาแล้วว่ากรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ไม่ใช่เป็นเพียงความรู้ทางวิชาการธรรมดาเกี่ยวกับชนบทเท่านั้น หากแต่ในที่สุดแล้วได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอำนาจในการควบคุมประวัติศาสตร์ของชนชั้นนำในสังคมไทย จนทำให้แนวคิดนี้มีอิทธิพลอย่างสูงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสดงให้เห็นว่า ในสองทศวรรษที่ผ่านมา มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรที่ส่งผลเกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทของไทย ที่ทำให้กรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ไม่สามารถที่จะใช้ในการทำความเข้าใจชนบทอีกต่อไป และนอกจากจะไม่สามารถใช้กรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” นี้ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชนบทแล้ว ยังไม่สมควรที่จะนำกรอบความคิดนี้ไปใช้ในการสร้างความทรงจำร่วม (Collective Memory) เพื่อนำมาสู่การสร้างปฏิบัติการร่วม (Collective Action) ของชาวบ้านอีกต่อไปด้วย เพราะเป็นกรอบความคิดไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของชาวบ้านในปัจจุบัน หากยังพยายามใช้กรอบความคิดนี้ต่อไป ก็มิแต่จะทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านขาดพลังและประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพราะนับวันปัญหาของชาวบ้านแต่ละคนตลอดจนปัญหาของชนบทโดยรวมก็ยิ่งทวีความหลากหลายและความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งการหาทางทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในชนบทแต่ละพื้นที่อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งซึ่งเท่านั้นที่จะเอื้อต่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

อนึ่ง ทุกฝ่ายจะต้องตระหนักแก้ไขด้วยว่าเมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจขึ้นแล้ว หากไม่สามารถที่จะประเมินหรือเข้าใจความเปลี่ยนแปลงอย่างถูกต้อง ก็ย่อมไม่สามารถปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งทางชนชั้นและทางชาติพันธุ์ที่รุนแรงมากขึ้น การคิดค้นกรอบความคิดใหม่ที่จะช่วยในการจรรโลงสังคมให้ดำเนินต่อไปได้จึงเป็นเรื่องสำคัญ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งขึ้นในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ทำให้เกิดความแตกต่างทางสถานะของคนแต่ละกลุ่มที่อยู่ในชุมชน อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ในความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนท้องถิ่นและเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นด้วย

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นขึ้นจากพลังจากนอกชุมชนสองด้านด้วยกัน ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น และการขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์ ความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เกิดขึ้นทั้งในรูปแบบของการขยายอำนาจรัฐเข้าไปเปลี่ยนแปลงระบอบทรัพย์สินที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการกระจายอำนาจบางส่วนให้ชุมชนท้องถิ่นดูแลตนเอง ซึ่งทั้งสองด้านนี้มีอิทธิพลต่อการปรับตัวชาวบ้านแต่ละกลุ่ม

การขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ทำให้เกิดทั้งการสูญเสียและการเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรต่างๆในชุมชนท้องถิ่น เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ศิลปะ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยที่กลุ่มคนจากภายนอกชุมชน เช่น นายทุน พ่อค้า ชนชั้นกลาง นักการเมือง สามารถที่จะเข้าไปมีสิทธิเหนือทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น พร้อมกันนั้นการขยายตัวเชิงพาณิชย์ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่าง “เมือง” กับ “ชนบท” อย่างลึกซึ้งด้วย โดยที่คนในชนบทต้องการทรัพยากรจากส่วนกลางมากขึ้น เช่น ทุน งบประมาณ สวัสดิการต่าง ๆ เป็นต้นว่า การรักษาพยาบาล การศึกษา ตลอดจนการเข้าถึงและการมีอำนาจต่อรองในตลาดมากขึ้น ทั้งในฐานะผู้ขายผลผลิตทางการเกษตร ผู้ขายแรงงาน หรือขายบริการต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยไม่ ยอมรับสภาวะที่ตนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบโดยคุณฉ้อโกงต่อไป

การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของชาวบ้านที่เกิดขึ้นในชนบทที่สำคัญในช่วงสิบปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในเชิงขบวนการของชาวบ้านในการเรียกร้องและคัดค้านโครงการต่างๆของรัฐหรือการเข้าไปสู่ระบบอุปถัมภ์กับพรรคการเมืองใหญ่แล้วแต่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในตำแหน่งแห่งที่ของชาวบ้านในความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในชุมชนท้องถิ่นและระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น

การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของชาวบ้านที่เกิดขึ้นทั้งสองรูปแบบเป็น “ปัญหา” ที่สังคมไทยโดยรวมมีความวิตกกังวลเพราะยังไม่มีทางออก การเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านในการคัดค้านและต่อต้านโครงการของรัฐที่เกิดขึ้นทุกหัวระแหงเป็น “ปัญหา” ที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ ส่วนการเข้าสู่ระบบอุปถัมภ์กับพรรคการเมืองใหญ่ก็ทำให้เกิด “ปัญหา” ความขัดแย้งระหว่าง “คนจน” ในชนบทกับ “คนชั้นกลาง” ในเมืองอย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบัน

การทำความเข้าใจ ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นภายใต้บริบทของการขยายตัวของรัฐและการผลิตเชิงพาณิชย์จึงมีความสำคัญ ในแง่ที่ช่วยทำให้สังคมไทยเข้าใจและมองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเข้าใจ “ปัญหา” ต่าง

ๆ ในชนบทได้อย่างลึกซึ้งขึ้น เพราะเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาวบ้าน โดยเน้นให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของชาวบ้านกับเงื่อนไขจากภายนอกชุมชนอันนำไปสู่ปัญหาใหม่ ๆ ที่ชาวบ้านเผชิญ ตลอดจนการ “ปรับตัว” ของชาวบ้านเองในการเผชิญปัญหาดังกล่าว

ความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏอย่างชัดเจนในชนบทได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตจากชีวิตในภาคเกษตรกรรมหรือสังคมชานานมาสู่การทำงานนอกภาคเกษตรและเป็นภาคการผลิตไม่เป็นทางการถึงร้อยละหกสิบสามของกำลังแรงงานทั่วประเทศ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับเมืองนั้นเลือนหายไปหมดแล้ว

ปรากฏการณ์สองประการที่เลือกเป็นตัวอย่างเพื่อชี้ให้เห็นถึง **ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น** ซึ่งจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ก่อรูปสังคมชนบทใหม่

การศึกษาเรื่องความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่น: ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล ป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (พ.ศ.2538- ปัจจุบัน)⁴⁹ ของ รัตติกาล หินแก้ว เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่น โดยเลือกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสักเป็นกรณีศึกษา แนวการวิเคราะห์เน้นไปที่การอธิบายความเปลี่ยนแปลงของการเมืองท้องถิ่นที่เป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมชาวบ้าน ซึ่งเกิดจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทางเศรษฐกิจตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ในบริบทที่รัฐมีนโยบายกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นในรูปขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยที่โครงสร้างอำนาจและการเมืองภายในองค์การบริหารส่วนตำบลเอง ก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงของการเมืองในระดับชาติ

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญของการเมืองท้องถิ่นในตำบลป่าสัก เป็นเรื่องของการเปลี่ยนกลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรของหมู่บ้านและตำบล การเมืองท้องถิ่นจึงไม่ได้มีความหมายเพียงการเลือกตั้งเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความพยายามในการเข้ามาจัดการทรัพยากรกลางโดยคนหลากหลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นที่มีฐานอำนาจมาจากการเป็นกลุ่มทุนท้องถิ่นทั้งรายใหญ่และรายย่อย อาทิ ผู้รับเหมาก่อสร้างและเจ้าของธุรกิจขนาดเล็กต่าง ๆ กลุ่มผู้นำเดิม อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มชาวบ้านที่มีฐานทางเศรษฐกิจมาจากการ

49

Rattikarn Hinkaw Changes in Local Politics: A Case Study of Pasak TAO, Amphoe Mueang, Changwat Lamphun from 1995 to the Present. Thesis M.A (History) ,Chiangmai University ,2008

เป็นแรงงานรับจ้างและการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มต่างก็พยายามที่จะเข้ามามีส่วนในพื้นที่การต่อรอง เพื่อช่วงชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรกลางด้วยวิธีที่แตกต่างกันไป

ความหลากหลายของกลุ่มคนในพื้นที่ตำบลป่าสักที่กล่าวถึงนี้ เกิดขึ้นบนเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในช่วงทศวรรษ 2530 อันเป็นช่วงที่มีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำพูน ทำให้มีการแตกตัวทางชนชั้นที่กลุ่มชาวบ้านมีฐานะต่างกันเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มผู้รับเหมารายใหญ่และเจ้าของธุรกิจขนาดเล็ก ได้อาศัยการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับรากฐานของระบบเครือญาติ ทำให้ได้รับเลือกตั้งเป็นนายก อบต. สมาชิกสภา อบต. และได้กลายเป็นกลุ่ม “ผู้นำใหม่” ที่มีอำนาจมากที่สุดในการจัดการทรัพยากรในระดับตำบลและหมู่บ้าน และมีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรกลางมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มผู้นำเดิมคือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ยังคงมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรบางส่วน และชาวบ้านก็เข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุครัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่ดำเนินนโยบายประชานิยมอันทำให้เกิดกลุ่มจัดตั้งใหม่ ๆ ในหมู่บ้านหลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่ กลุ่มกองทุนเงินล้าน และกลุ่มกองทุน S.M.L. ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานของทุกกลุ่ม และมีกรรมการที่เลือกตั้งโดยชาวบ้าน แม้ว่ามติของที่ประชุมจะต้องผ่านการตรวจสอบจากกรรมการโดยตำแหน่งที่มาจากสมาชิกสภา อบต. ก็ตาม นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่าชาวบ้านได้พยายามใช้ “การประท้วง” เป็นกลไกในการต่อรองกับ อบต. มากขึ้น แม้ว่าอำนาจส่วนใหญ่จะยังคงตกอยู่ในมือของนายก อบต. ที่ได้ใช้วิธีการจัดตั้งกลุ่มนอกสภา อบต. เพื่อทำการต่อรองกันก่อนที่จะนำนโยบายหรือโครงการเข้าสู่ที่ประชุม สภา อบต. อย่างเป็นทางการ

การศึกษาเรื่องกรยึดที่ดินเอกชนโดยชาวบ้านในเขตจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่
ทศวรรษ 2540 โดย ทรงศักดิ์ ปัญญา⁵⁰ ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านเข้ายึดครองที่ดินของเอกชนที่ได้รับเอกสารสิทธิจากรัฐ โดยไม่ได้พิจารณาเพียงแค่เหตุการณ์การยึดที่ดินของเอกชนโดยชาวบ้าน หากแต่เน้นศึกษาถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจในการจัดการทรัพยากร เพื่อให้ชาวบ้านมีความชอบธรรมในการใช้ที่ดินดังกล่าวเพื่อทำกิน โดยเลือกพื้นที่หมู่บ้านไร่แดงและหมู่บ้านแม่อาว อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นกรณีศึกษา

ปรากฏการณ์ที่ชาวบ้านยึดครองที่ดินของเอกชนเกิดขึ้นภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจในชนบท การปรับตัวเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นจาก

50

Songsak Panya The Occupation of Privately-Owned Land by Villagers in Lamphun and Chiang Mai Provinces in the 1990s, Thesis M.A (History) ,Chiangmai University 2008.

ความต้องการหนีออกจากสภาวะขาดแคลนรอบด้าน ชาวบ้านเข้าสู่การผลิตสองระบบทั้งการเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์และการผลิตนอกภาคเกษตร การที่ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งรายได้นอกภาคเกษตรได้อย่างเต็มที่ ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องรักษาการผลิตในภาคเกษตรเอาไว้

กระบวนการเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ของชาวบ้านที่เกิดขึ้นนั้นแม้ว่าเป็นความจำเป็นการดำรงชีวิต แต่เงื่อนไขและข้อจำกัดของการได้มาซึ่งที่ดินและการสะสมทุนในยุคก่อนหน้านี้ ได้ทำให้การปรับตัวของชาวบ้านแต่ละกลุ่มนั้นแตกต่างกัน และประสบความสำเร็จต่างกัน ส่งผลให้เกิดการแตกตัวทางชนชั้นชัดเจนมากขึ้น และตลอดระยะเวลาของกระบวนการปรับตัวของชาวบ้านนี้แสดงให้เห็นว่าการมีที่ดินมีความสำคัญมากต่อความสามารถในการปรับตัวของครัวเรือนชาวบ้านตลอดมา

ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดได้เป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้าน โดยเฉพาะจากกลุ่มครัวเรือนยากจนและครัวเรือนฐานะปานกลาง เริ่มกลับมาตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมและความไม่เป็นธรรมของการครอบครองทรัพยากรที่ดิน ซึ่งทำให้พวกเขาไม่สามารถใช้ที่ดินเป็นทุนสำหรับการปรับตัวได้ ต่างกับกลุ่มชาวนารวยหรือชาวนากลางที่ประสบความสำเร็จจากการขยับออกจากภาวะความขาดแคลนของครัวเรือนที่สั่งสมมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 2500 ด้วยการเปลี่ยนมาผลิตเชิงพาณิชย์และค้าขาย ดังนั้น ชาวบ้านจากกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนและครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางจึงตัดสินใจยึดที่ดินเอกชนที่รกร้างว่างเปล่าเพื่อทำการผลิตเชิงพาณิชย์ ในบริบทที่พวกเขาไม่สามารถปรับตัวตามแนวทางเดิมที่เคยใช้มาก่อน ไม่ว่าจะเป็นการบุกเบิกที่ดิน การเช่าที่ดิน หรือการทำงานเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกภาคเกษตรเพียงฐานเดียว

จากการยึดที่ดินของเอกชนอย่างผิดกฎหมาย ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องหาทางทำให้ตนมีความชอบธรรมในการใช้ที่ดินดังกล่าวเพื่อการทำกิน ซึ่งชาวบ้านเลือกที่จะสร้างความชอบธรรมด้วยการอ้างสิทธิ “ธรรมชาติ-ชุมชน” เพื่อที่จะนำไปสู่การการปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจเพื่อให้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินของเอกชน วิธีการที่ชาวบ้านใช้แสดงให้เห็นความแตกต่างของการอ้างสิทธิใน 2 ระดับ กล่าวคือ ในระดับแรก ชาวบ้านจะอ้างสิทธิธรรมชาติและสิทธิการใช้ภายในชุมชนเป็นหลัก ในระดับที่สอง ชาวบ้านยกระดับของการอ้างสิทธิจากระดับแรก มาสู่การอ้าง “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นกระบวนการต่อรองกับรัฐพร้อมกับการแสวงหาแรงสนับสนุนจากสังคมสาธารณะ

การอ้างสิทธิดังกล่าวนอกจากชาวบ้านใช้กระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแล้วชาวบ้านยังได้เลือกนำความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ เพื่อต่อสู้ต่อรองกับรัฐ ให้รัฐทำการตรวจสอบการ

ได้มาซึ่งเอกสารสิทธิของนายทุน และการยืนยันให้เห็นว่าหลักการ “สิทธิชุมชนของชาวบ้านมีรากฐานมาจากสิทธิธรรมชาติและสิทธิการใช้ซึ่งเป็นประเพณีเดิมของชาวบ้าน

กระบวนการของการอ้างสิทธิธรรมชาติและสิทธิชุมชนยังได้ก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่าง “จารีตเดิม” กับ “จารีตใหม่” นั่นคือ การแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งเพื่อสร้างเป็นพื้นที่หน้าหมู่บ้านของชุมชนขึ้นมาใหม่ และการสร้างรูปแบบของการจัดการที่ดินในลักษณะของการใช้ “โฉนดชุมชน” ภายใต้อาณัติของการจัดการและควบคุมการใช้โดยกลุ่มชาวบ้านที่ยึดที่ดิน โดยชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะได้ “โฉนดชุมชน” เพื่อรับรองกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่จะต้องยอมรับกฎเกณฑ์ในการจัดการที่ดินตามที่กลุ่มชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ผลของกระบวนการสร้างความชอบธรรมและการวางตำแหน่งแห่งที่ของชุมชนในทางการเมืองเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ ก็คือ กลุ่มชาวบ้านประสบความสำเร็จในระดับชุมชนและท้องถิ่น โดยสามารถสร้างความชอบธรรมแก่การยึดที่ดินของเอกชนและสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากที่ดินดังกล่าวได้

กรณีศึกษาทั้งสองกรณีข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทของสังคมไทยได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาล และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชนบทไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศหากแต่เป็นผลมาจากความพยายามของสังคมชนบทเองที่จะต้องอยู่รอดให้ได้ภายใต้เงื่อนไขบริบทใหม่

การศึกษาของรัตติกาล ที่เน้นที่ความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาวบ้านที่เข้าสู่การเมืองท้องถิ่นระดับองค์การบริหารส่วนตำบลอันเป็นการปรับตัวและก้าวขึ้นมาใช้อำนาจในชุมชนท้องถิ่นของกลุ่มผู้นำกลุ่มใหม่ที่มีสถานะเป็นผู้เชื่อมต่อระหว่าง “เมือง” กับ “ชนบท” ในลักษณะใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการใช้และกระจายทรัพยากรท้องถิ่นในหลายรูปแบบ

แม้ว่าในปัจจุบันผู้นำชุมชนท้องถิ่นใหม่นี้จะดำรงอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของพรรคการเมืองใหญ่ แต่หากพิจารณาแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผู้นำใหม่กลุ่มนี้อาจจะสามารถสร้างความเป็นอิสระ โดยสัมพันธ์จากพรรคการเมืองได้ ซึ่งก็หมายความว่าการเมืองท้องถิ่นแบบพรรคอุปถัมภ์อาจจะมิใช่ชีวิตการเมืองไม่ยาวนานนัก

ความเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม โดยที่ชาวบ้านพยายามหาทางเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็น ดังปรากฏในผลงานของ

รัตติกาล สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ไม่สามารถใช้ในการทำความเข้าใจชาวบ้านในชนบทอีกต่อไป ขณะเดียวกัน กรอบการคิดที่เห็นเพียงว่าชาวบ้านเป็นเพียงประชาชนผู้ไร้เวลาที่ยอม “ขายสิทธิ - ขายเสียง” โดยเฉพาะในการเลือกตั้งสองสามครั้งที่ผ่านมา ที่ทำให้สังคมไทยตกอยู่ในภาวะวิกฤติทางการเมือง ก็เป็นกรอบความคิดที่ไม่ยอมที่จะเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านอย่างแท้จริง เพราะชาวบ้านที่ได้เปลี่ยนตนเองมาสู่การทำงานเป็นแรงงานนอกระบบย่อมต้องการ “รัฐ” อีกลักษณะหนึ่งที่สามารถตอบสนองความจำเป็นและความต้องการของชาวบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านจึงเลือกที่จะ “เล่น” การเมืองท้องถิ่นที่เอื้อประโยชน์ให้แก่การปรับตัวของตนเองได้ดีที่สุด

การศึกษากรณีชาวบ้านยึดที่ดินในเขตจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ในทศวรรษ 2540 เป็นการศึกษาที่เน้นให้เข้าใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่กระทบต่อระบอบทรัพย์สินแห่งรัฐอย่างรุนแรงว่าเป็นผลมาจากทั้งการขยายตัวของอำนาจรัฐที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบอบทรัพย์สินแบบชาวบ้าน และการแตกตัวของ “ชนชั้น” อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของการผลิตเชิงพาณิชย์และการมีความสัมพันธ์กับกลุ่มนักพัฒนาเอกชน

ชาวบ้านกลุ่มที่เคลื่อนไหวยึดที่ดินสาธารณะอันเป็นที่ดินที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันมานับนาน ซึ่งกลุ่มนายทุนได้ครอบครองและมีเอกสารสิทธิโดยมิชอบ เป็นกลุ่มชาวบ้านระดับเล็กและกลางที่ได้เปลี่ยนวิถีคิดในการจำแนกระบอบทรัพย์สินจากเดิมที่ยอมรับระบอบทรัพย์สินเอกชน (Private Property Regime) และระบอบทรัพย์สินของรัฐ (State Property Regime) มาสู่การรื้อฟื้น/สร้างใหม่และให้ความสำคัญแก่ระบอบทรัพย์สินส่วนรวม (Common Property Regime) มากขึ้น

การเปลี่ยนการจำแนกทรัพย์สินของชาวบ้านนี้เองได้ทำให้เกิด ความเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการยึดที่ดินแล้ว ชาวบ้านได้จัดสรรที่ดินออกเป็นสองลักษณะ ที่ดินส่วนหนึ่งกลายเป็นที่ดินที่เป็นการครอบครองส่วนบุคคล กล่าวคือ ชาวบ้านได้จัดการแบ่งสรรให้แก่ทุกคนที่เข้าร่วมยึดที่ดิน ซึ่งที่ดินที่ถูกแบ่งเพื่อครอบครองเป็นสมบัติส่วนบุคคลนี้จะถูกนำไปใช้ในการทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ที่ดินอีกส่วนหนึ่ง ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดสรรและสร้างระบอบทรัพย์สินของส่วนรวมขึ้น โดยการอ้างสิทธิธรรมชาติ และการสร้างโฉนดชุมชน ที่ดินส่วนนี้มีไม่มากนักหากเปรียบเทียบกับที่ดินส่วนแรก ที่ดินทั้งสองส่วนนี้ล้วนปราศจากการรับรองสิทธิโดยรัฐ และที่ดินบางส่วนอยู่ในขั้นตอนการต่อสู้คดีในศาล แต่ชาวบ้านยังคงใช้ประโยชน์จากที่ดินทั้งหมดในชีวิตประจำวัน

ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองของชาวบ้านมีความหมายที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในการรื้อฟื้นความทรงจำร่วมกันซึ่งนำมาสู่การสร้าง หลักการ “สิทธิชุมชน” ที่มีรากฐานมาจาก “สิทธิธรรมชาติ” และ “สิทธิการใช้” อันเป็นประเพณีเดิมของชาวบ้าน การที่ชาวบ้านยึดที่ดิน โดยอ้างสิทธิธรรมชาติและสิทธิชุมชนเช่นนี้ เป็นไปเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การยึดที่ดินของเอกชนที่ได้รับการรับรองจากรัฐมาเป็นสมบัติส่วนตัวนั่นเอง

ปรากฏการณ์ทั้งสองนี้ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น มากกว่าการมองในกรอบ “วัฒนธรรมชุมชน” ที่เน้นว่าชุมชนชาวบ้านเป็นมีเอกภาพเป็นหนึ่งเดียวที่มีแต่ความสมัครสมานสามัคคี ขณะเดียวกันการอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่เน้นบริบททางเศรษฐกิจและสังคมเช่นนี้ ก็มีพลังในการอธิบายการเมืองท้องถิ่นได้ดีกว่าการประณามว่าเป็นเพราะชาวบ้าน โง่จึงขายสิทธิ - ขายเสียง เพราะทำให้มองเห็นการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองของชาวบ้านที่หลากหลาย ในการที่จะมีส่วนเข้าไปจัดการทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นของตนตลอดจนการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จากรัฐ

การจัดความสัมพันธ์กับการเมืองท้องถิ่นได้นำมาซึ่งความสัมพันธ์ทางอำนาจที่กว้างขวาง เกิดกว่าขอบเขตของ “ชุมชน” หน้าที่ความรับผิดชอบในส่วนพื้นที่สาธารณะทั้งหมดได้ตกอยู่ใน การดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทรัพยากรที่องค์กรท้องถิ่นได้รับจากรัฐนั้นกลายเป็น ทรัพยากรหลักที่ใช้ในการดูแลพื้นที่สาธารณะทั้งหมด

นอกจากความเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว การจัดความสัมพันธ์ภายในชุมชนก็มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากด้วย การศึกษาเรื่อง Cooperation and Community in Rural Thailand โดย Shin'ichi Shigetomi พบว่า มีความเปลี่ยนแปลงการรวมกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านจากเดิมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน (Dyadic relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (ซึ่งไม่ใช่โครงสร้างความสัมพันธ์แบบ “วัฒนธรรมชุมชน”) ได้เปลี่ยนมาสู่การสร้าง group-base cooperation ขึ้น เพราะความสัมพันธ์แบบเดิมไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านที่เพิ่มมากขึ้นจนเกินกว่าที่ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน จะตอบสนองได้ จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญ กลุ่มที่เกิดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่นี้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ กลุ่มฌวนปนกิจศพ กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มธนาคารข้าว

Shigetomi ได้สรุปไว้ว่า

“ Increasingly villagers are being bound together by the incentive of private gain, and for this reason they are being compelled to coordinate their mutual desires. The process of this coordinate is also the process of acquiring new organizational abilities.

Thus the villager organizing that has been analyzed in this study is not the revival of traditional village cooperativeness that proponents of community culture speak of. It is the work of villagers who are in the process of forming a new cooperative culture.⁵¹

ความเปลี่ยนแปลงในเขตพื้นที่ที่เราเคยเรียกเพื่อทำความเข้าใจง่ายๆว่า “สังคมชนบท” นั้นเกิดขึ้นอย่างไพศาลและลึกซึ้ง และเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อทุกส่วนในสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากเราไม่ทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในชนบทให้ดี สังคมไทยก็จะไร้ศักยภาพที่จะเผชิญหน้าหรือแก้ไขปัญหาหลายประการได้เพราะไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนเป็นพื้นฐาน

หากเราจะเข้าใจ “สังคมชนบท” ให้ชัดเจนขึ้น น่าจะเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนแปลงคำเรียกหรือคำที่ให้ความหมายแก่ “ชนบท” เสียใหม่

51

Shin'ichi Shigetomi Cooperation and Community in Rural Thailand : An Organizational Analysis of Participatory Rural Development. INSTITUTE OF DEVELOPING ECONOMIES. Tokyo 1998. pp127.

การนำเสนอ “ความหมายใหม่ของสังคมชนบทไทย และแนวทางในการจัดการทรัพยากร

ในที่นี้ ขอเสนอการเรียก “ชนบท” เสียใหม่ว่าเป็น **สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่ที่ยังมีการผลิตด้านเกษตรกรรมอยู่**

เราทราบกันดีอยู่แล้วว่า คนที่อยู่ในพื้นที่ชนบทไม่ได้อยู่ในภาคการผลิตเกษตรกรรมอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว รายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำงานนอกภาคการเกษตร แต่สิ่งที่ต้องคิดกันต่อไปก็คือ ไม่ใช่เพียงแค่คนในพื้นที่ชนบทออกเดินทางไปทำงานหาเงินสดนอกพื้นที่เท่านั้น หากแต่ระบบการผลิตในพื้นที่ชนบทเองก็ไม่ใช่การผลิตด้านเกษตรกรรมอย่างเดิมอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมอย่างมากมาย การลดลงของคนจนในภาคการเกษตรที่เคยสูงถึงเกือบ ๑๘ ล้านคนในปี พ.ศ.๒๕๓๐ มาสู่จำนวนประมาณ ๖ ล้านคนในพ.ศ. ๒๕๔๐ ขณะเดียวกันคนที่เคยจนและเคยอยู่ในภาคเกษตรเพียงอย่างเดียวได้ออกมาหารายได้นอกภาคเกษตรและมีรายได้สูงขึ้นกว่าเดิม นับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชนบท ซึ่งมีผลกระทบตามมามากมาย เช่น ในขณะที่มีรายได้สูงขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเผชิญและความต้องการต่าง ๆ ในชีวิตของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

การขยายตัวของเศรษฐกิจในเขตเมืองและการคมนาคมที่ดีมากขึ้น ได้เอื้อให้แก่การปรับตัวออกนอกภาคเกษตรเป็นไปได้โดยง่าย พร้อมกับได้ทำให้เกิดการขยายตัวของ “การค้าขาย” ในพื้นที่ชนบทย่างเข้มข้นมากขึ้น ความหวังของผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้านในวันนี้ ก็คือ หวังว่าจะสะสมทุนสักก้อนหนึ่งมาค้าขายเล็กๆน้อยๆในชุมชนตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงในชนบทดังที่กล่าวมานี้ ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวและแบ่งชั้นของ “คนชั้นกลาง” ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้เริ่มก่อให้เกิดเป็นคนชั้นกลางหลายระดับขึ้นมา ไม่ใช่คนชั้นกลางประเภทเดียวเหมือนเมื่อยี่สิบปีก่อนอีกแล้ว

พร้อม ๆ กับการเกิดคนชั้นกลางที่หลากหลายมากขึ้น การขยายอำนาจรัฐในสมัยของทักษิณนั้นได้ทำให้เกิดการสร้าง “ประชาชน” (constructing the people) ขึ้นมาในชนบทแทนการสร้าง “ชุมชน” (constructing the village) และ “ประชาชน” ที่เกิดขึ้นนี้ได้รวมกลุ่มในระดับ

แนวราบมากขึ้น กลุ่มแนวราบซึ่งมีความเสมอภาคในกลุ่มชัดเจนกว่าความสัมพันธ์แนวตั้งของระบบอุปถัมภ์ในอดีต

กล่าวได้ว่า ความพยายามขยายฐานเสียงของรัฐบาลทักษิณ ได้เปิดโอกาสให้เกิดการขยายตัวและการแตกตัวของ "คนชั้นกลางรุ่นใหม่" ในชนบทชัดเจนมากขึ้น ด้วยการใช้เงินงบประมาณจำนวนไม่น้อยไปสู่การสร้างงานในชนบท การขยายตัวและการเปลี่ยนบทบาทของรัฐในสมัยของรัฐบาลทักษิณนี้ ได้ช่วยเสริมให้ชาวชนบทจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นชาวนาเต็มเวลาอยู่แล้วนั้น กลายเป็นผู้ประกอบการรายย่อยหรือเป็น "คนชั้นกลางใหม่ในชนบท" อย่างเข้มข้นมากขึ้นตามไปด้วย

“ประชาชนใหม่” ที่ถูกสร้างขึ้นมีความสัมพันธ์อยู่กับการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองของรัฐบาลโดยตรง จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนที่ต้องการจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์ของชาติกว้างขวางมากขึ้น

การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ “ประชาชนใหม่” เข้ามามีบทบาทเป็นการสร้างกลุ่มทางสังคมลักษณะใหม่ที่ข้ามพ้นพื้นที่ของชุมชนออกไปสู่การเชื่อมโยงตนเองเข้ากับชาติอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของผู้คนในชนบทและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เชื่อมต่อกับการเมืองของชาติอย่างแนบแน่นและกว้างขวางเช่นนี้ ทำให้ความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” เริ่มอ่อนพลังลงไปในการที่จะใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจสังคมหรือเป็นเครื่องมือในการสร้าง “การกระทำรวมหมู่” จนอาจจะกล่าวได้ว่าหากยังคงที่จะพยายามรักษากรอบความคิดกับปฏิบัติการทางสังคมภายใต้กรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ให้ดำเนินต่อไป ก็คงจะเป็นการทำงานทางสังคมกับคนกลุ่มเล็ก ๆ ในชนบท โดยที่ไม่สามารถกล่าวอ้างได้อีกต่อไปว่าเป็นปฏิบัติการของ “ชุมชน” เพราะคนส่วนใหญ่ในชนบทไม่ได้สำนึกในความเป็นชุมชนอีกต่อไปแล้ว

ระบบการผลิตในพื้นที่ชนบทไทยได้กลายมาเป็นส่วนประกอบของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ขยายตัวเข้าไปในชนบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การผลิตพืชพันธุ์ใหม่ๆที่ชาวบ้านไม่เคยมีความรู้ทำให้ต้องพึ่งพิงความรู้จากคนของบริษัทได้ทำให้ชาวบ้านเองมีสถานะเป็นเพียงแรงงานรับจ้างผลิตสิ่งของหรือสินค้าการเกษตรให้แก่บริษัทใหญ่ การทำมาหากินของชาวบ้านได้กลายมาเป็นส่วนขายขอบของการผลิตสมัยใหม่ในหลายรูปแบบ เช่น เป็นแรงงานรับจ้างประกอบสินค้า

ให้แก่ชายจ้างจากในเมือง การปลูกข้าวโดยมากแล้วก็กลายเป็นการจ้างงานในรูปแบบการพันธะสัญญาซื้อขายแรงงานทั่วไป

ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดลักษณะของสังคมชนบทไทยที่แตกต่างไปจากเดิม โดยที่ลักษณะของชนบทไทยในวันนี้ เป็นภาพสะท้อนการตกเป็นเบี้ยล่างของระบบการผลิตสมัยใหม่โดยสิ้นเชิง

หากเราสามารถทำความเข้าใจร่วมกันได้ถึงลักษณะของสังคมชายขอบการผลิตสมัยใหม่ที่ยังมีการผลิตการเกษตรอยู่ ก็น่าจะทำให้เรามองเห็นได้ว่าปัญหาของผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวคืออะไร และเราจะช่วยกันสรรค์สร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจให้ดีขึ้นอย่างไรเพื่อที่จะทำให้สังคมไทยไม่เกิดความเข้าใจกันผิดและนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันในท้ายที่สุด

สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่ที่ยังมีการผลิตด้านเกษตรอยู่ เป็นสังคมที่ต้องการการบริการจากรัฐในรูปแบบใหม่ **ประการแรก** คนในสังคมเช่นนี้ เข้าสู่การผลิตสมัยใหม่อย่างที่ไม่ได้รับการดูแลจากรัฐมาก่อนเลย กฎหมายประกันสังคมหรือกฎหมายที่ใช้กับแรงงานประจำทั่วไปไม่สามารถมีผลครอบคลุมมาถึงแรงงานในภาคการผลิตที่ไม่เป็นทางการและอยู่ชายขอบของระบบการผลิตสมัยใหม่ได้ สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่จึงเป็นพื้นที่ที่นายทุนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ได้อย่างไม่ต้องเกรงกลัวต่อ อานาจรรัฐใด ๆ

ประการที่สอง สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่ต้องการระบบการเงินที่ไหลเวียน เพราะการไหลเวียนของระบบเงินตราที่มากขึ้นย่อมหมายความว่าโอกาสของแรงงานนอกระบบจะมีรายได้มากขึ้นตามไปด้วย อาจจะกล่าวได้ว่าพวกเขาไม่กังวลเรื่องเงินเพื่อเท่ากับภาวะเงินฝืด แต่สภาวะเงินฝืดและเงินเฟ้อในเวลาเดียวกันเช่นที่กำลังเกิดขึ้น ในปัจจุบันนี้ได้ทำร้ายพวกเขา มากกว่าจะทำร้ายชนชั้นกลางในเขตแกนกลางของการผลิตสมัยใหม่อย่างเทียบกันไม่ได้ ดังนั้น รัฐบาลจำเป็นต้องคิดถึงมาตรการทางการเงินที่จะทำให้เงินไหลไปงสู่พื้นที่ชนบทใหม่นี้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดการสะสมทุนและการสร้างอานาจซื้อแก่ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง แทนที่จะมอมเงินเข้าบัญชีให้ชาวบ้านคนละสี่-ห้าร้อยบาท

ประการที่สาม การบริการจากรัฐจำเป็นต้องเน้นให้เกิดสวัสดิการที่เท่าเทียมหรือเสมอภาค เช่น นโยบายสวัสดิการสำหรับประชาชน จำเป็นต้องหาทางทำให้เกิดสวัสดิการแก่แรงงานนอกระบบอย่างเท่าเทียมกับแรงงานในระบบที่มีประกันสังคม เพราะในปัจจุบันต้นทุนของความ

เสี่ยงในการประกอบอาชีพของแรงงานนอกระบบนั้น ตัวผู้ใช้แรงงานเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงไว้เพียงลำพัง

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทมาสู่สังคมชายขอบของการผลิตสมัยใหม่ที่ยังมีการผลิตด้านเกษตรอยู่ เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสังคมไทย และเราทั้งหลายจำเป็นต้องร่วมกันถกสนทนารับรู้และการให้ความหมายแก่ชนบทใหม่นี้ให้ชัดเจนขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาดในการรับรู้ มิฉะนั้นก็ยากที่จะแสวงหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขได้

ความรู้และความเข้าใจ “ชนบท” ที่ผ่านมาของสังคมไทยจึงเป็นกรอบคิดทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยสร้างพลังให้แก่การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของชาวบ้าน แต่เมื่อสังคมชนบทประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมโหฬาร ก็ไม่สามารถจะสร้างความเข้าใจต่อชนบทได้เท่าที่ควร ในขณะที่กรอบคิดที่มีอิทธิพลมากที่สุดในการเข้าใจชนบท คือ กรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ได้ถูกควมรวมเข้ากับแนวคิดในการพัฒนาชนบทของชนชั้นนำ ที่ทำให้ชนชั้นนำสามารถผูกขาดอำนาจในการจัดการทรัพยากรได้ต่อไป จนการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรทั้งหลายตกอยู่ในกำมือของคนส่วนน้อยมาโดยตลอด และขณะเดียวกัน กรอบคิด “วัฒนธรรมชุมชน” ก็ทำให้สังคมไทยไม่มีโอกาสที่จะรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมตนเอง กลายเป็นสังคมที่ไม่รู้จักตัวเอง และไม่สามารถจะแก้ปัญหาโดยอาศัยความรู้เป็นรากฐาน จึงไม่น่าแปลกใจที่การใช้ความรุนแรงได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหาต่างๆในสังคมไทยในวันนี้

บทสรุป

From History to Heritage : From Heritage to History

แม้ว่ากรอบความคิด “วัฒนธรรมชุมชน” จะเคยเป็นความคิดที่มีพลังในการเพิ่มอำนาจชาวบ้านอยู่ในระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อ “วัฒนธรรมชุมชน” ได้กลายมาเป็น “มรดกของความเป็นไทย” ก็ได้ทำให้พลังที่เคยเพิ่มอำนาจชาวบ้านนั้นลดลงไป และที่สำคัญ ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในส่วนที่ลึกซึ้งได้แก่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่เป็น นรากฐานของสังคม อันได้แก่ “ประวัติศาสตร์”

“ประวัติศาสตร์” ถูกเปลี่ยนรูปมาสู่ “มรดกของความเป็นไทย” เพื่อที่จะสร้างสายใยความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมขึ้นมา การเปลี่ยนรูป “ประวัติศาสตร์” นี้ สัมพันธ์อยู่กับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชนบทในช่วงเวลาที่ผ่านมา

ความพยายามที่จะทำความเข้าใจการรับรู้ “ชนบทไทย” ให้ลึกไปกว่าตรรกะทางวิชาการในที่นี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าหากจะต้องคิดถึงการพัฒนาที่ส่งผลดีต่อคนทั้งสังคมแล้ว จะต้องคิดเชื่อมโยงถึงความคิดหลักหรือวาทกรรมที่กำกับการพัฒนาสังคมอยู่

ดังนั้น นอกจากจะตระหนักว่าการรับรู้และการพัฒนา “ชนบท” อย่างเป็นอยู่นั้นไม่สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังต้องจำเป็นที่ต้องคิดถึงการสร้าง/หรือการคืนประวัติศาสตร์ให้แก่สังคมด้วยเพราะหากสังคมไทยยังคงยึดมั่นอยู่กับ “มรดกเก่าของความเป็นไทย” ที่ไม่เป็นประวัติศาสตร์ต่อไปอีก สังคมไทยก็จะไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางสังคมได้

ภายใต้บริบทของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น ผู้คนจำนวนมากกำลังเกิดความสำนึกใหม่ว่าชีวิตของเขากำลังเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ดังเช่นคนส่วนใหญ่ในชนบทปัจจุบัน ซึ่งทำให้ไม่เพียงแต่จะอึดอัดคับข้องใจกับการเมืองที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตของพวกเขา แต่พวกเขายังอึดอัดคับข้องใจกับประวัติศาสตร์ที่เป็นกระแสหลักในสังคมด้วย ความอึดอัดของคนในสังคมไทยที่ปรารถนาจะมีชีวิตในอดีตร่วมอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติ หากแต่กรอบโครงประวัติศาสตร์ชาติที่รัฐได้สร้างและจรรโลงขึ้นนั้นไม่สามารถที่จะเปิด “พื้นที่ในประวัติศาสตร์”

ให้แก่คนกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้น จึงเชื่อได้ว่าจะเกิดความพยายามอย่างแรงกล้ามากขึ้นในอนาคตอันใกล้ นี้
ที่จะเสนอแนวความคิดที่จะสร้าง “ประวัติศาสตร์ของชาติ” ที่เปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มคนหลากหลายได้
เข้ามามีส่วนร่วม

นักวิชาการที่ปรารถนาจะสร้าง “ความทรงจำร่วมกัน” ของทั้งสังคมหรือ “ประวัติศาสตร์
ชาติ” ได้เสนอกรอบความคิดในการศึกษาและสร้างประวัติศาสตร์ของชาติใหม่ โดยแบ่งยุคสมัย
ของประวัติศาสตร์ชาติไทยใหม่ทั้งหมด เพื่อที่จะให้คนทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในชาติไทย งาน
ที่สำคัญได้แก่ ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่ ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์⁵²

อาจกล่าวได้ว่าความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบใหม่เป็นความรู้ที่จะช่วยให้เกิด “การตื่นการ
ตัดสินใจ” ให้แก่คนในสังคม ต่างจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ชาติแบบเดิมที่สร้างความชอบธรรม
แก่ผู้นำที่ผูกขาดอำนาจในการตัดสินใจแทนสังคมตลอดมา

นิธิ กล่าวไว้ว่า

“ดาข่ายแห่งความทรงจำครอบคลุมเวลา แต่เป็นฐานให้แก่ความเป็นจริงใน
ปัจจุบันและความคาดหวังในอนาคต ฉะนั้นการถกทอดาข่ายแห่งความทรงจำใหม่
จึงเป็นความเจ็บปวดในทุกสังคม แม้กระนั้นก็เป็นความจำเป็น เพราะไม่มีสังคม
ใดสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นชั่วเวลาปีได้ด้วยความทรงจำที่ไม่ทำ
ให้ตนเองพร้อมที่จะเผชิญกับปัจจุบันและเข้าใจปัจจุบันได้จริง...”⁵³

ความเปลี่ยนแปลงของ “ประวัติศาสตร์” ในทศวรรษ ๒๕๕๐ กำลังเกิดขึ้น แต่จะดำเนินไป
อย่างไรและจะลงหลักปักฐานเป็นรูปลักษณะใด ยังคงเป็นประเด็นที่ต้องจับตามอง แต่ที่แน่นอน ก็
คือ การสร้างประวัติศาสตร์ในทศวรรษนี้จะกลายเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับอนาคตของสังคมไทย

ความจำเป็นเร่งด่วนในวันนี้ก็คือ การเปลี่ยนแปลงรูปของ “ มรดกของความเป็นไทยแท้ ”
กลับมาสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ที่มองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายบรรดามีเกิดขึ้นอยู่
ท่ามกลางบริบทที่สลับซับซ้อน เพื่อที่จะทำให้สังคมไทยมีโอกาสที่จะเข้าใจสังคมไทยได้ดีขึ้น อัน
จะนำไปให้เราเดินไปข้างหน้าได้อย่างมีพลัง

52 นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่” กรุงเทพฯ สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ 2550 เก็บถาวรความคิดใน
หนังสือเล่มนี้ได้ถูกขยายออกสู่สาธารณะมากขึ้น โดย คุณสุจิตต์ วงศ์เทศ หนังสือพิมพ์มติชน

53 นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บทนำพิมพ์ครั้งที่ ๒) การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน ๒๕๓๔

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัย/สถาบัน ของรัฐ

ลำดับ	มหาวิทยาลัย/สถาบัน	ชื่อ - สกุล	ตั้งแต่	หมด วาระ	วาระการ ดำรง ตำแหน่ง
1.	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	นายจรัส สุวรรณ เวลา	15 พ.ย. 2548	14 พ.ย. 2550	2 ปี
2.	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	นายจรัส สุวรรณ เวลา	5 ม.ค. 2548	4 ม.ค. 2551	3 ปี
3.	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	นายปราโมทย์ ไม้กัลด	17 ต.ค. 2549	16 ต.ค. 2551	2 ปี
4.	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	พลตำรวจเอก ภา สารสิน	14 ก.พ. 2550	16 ต.ค. 2549	2 ปี
5.	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง	พลตำรวจเอก ภา สารสิน	22 มิ.ย. 2549	21 มิ.ย. 2551	2 ปี
6.	มหาวิทยาลัยทักษิณ	นายสุจินต์ จี นายน	18 ธ.ค. 2549	25 ส.ค. 2549	2 ปี
7.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ฉะเชิงเทรา	นายสุจินต์ จี นายน	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2550	3 ปี
8.	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	นายเกษม วัฒน ชัย	1 ก.พ. 2550	31 ม.ค. 2552	2 ปี
9.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี	นายเกษม วัฒน ชัย	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
10.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล สุวรรณภูมิ	นายเกษม วัฒน ชัย	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
11.	มหาวิทยาลัยบูรพา	นายมีชัย ฤช พันธุ์	25 ม.ค. 2550	24 ม.ค. 2552	2 ปี
12.	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	นายมีชัย ฤช พันธุ์	19 มิ.ย. 2548	18 มิ.ย. 2550	2 ปี

13.	มหาวิทยาลัยมหิดล	นายวิจารณ์ พานิช	21 มี.ค. 2549	20 มี.ค. 2551	2 ปี
-----	------------------	---------------------	------------------	------------------	------

ลำดับ	มหาวิทยาลัย/สถาบัน	ชื่อ - สกุล	ตั้งแต่	หมด วาระ	วาระการ ดำรง ตำแหน่ง
14.	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	นายเกษม สุวรรณกุล	12 ก.ค. 2548	11 ก.ค. 2550	2 ปี
15.	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	นายเกษม สุวรรณกุล	19 ก.พ. 2549	18 ก.พ. 2551	2 ปี
16.	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ	นายเกษม สุวรรณกุล	26 เม.ย. 2548	25 เม.ย. 2550	2 ปี
17.	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	นายวิจิตร ศรี สัจจัน	30 ต.ค. 2549	29 ต.ค. 2551	2 ปี
18.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี	นายวิจิตร ศรี สัจจัน	31 มี.ค. 2550	30 มี.ค. 2552	2 ปี
19.	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	นายจอมจิน จันทร์สกุล	24 ก.ย. 2549	23 ก. ยง 2551	2 ปี
20.	มหาวิทยาลัยแม่โจ้	นายอำนาจ ยศสุข	16 ส.ค. 2548	15 ส.ค. 2550	2 ปี
21.	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	นายประจวบ ไชยสาส์น	7 ก.พ. 2550	6 ก.พ. 2552	2 ปี

22.	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	นายสุเมธ ตันติเวชกุล	18 เม.ย. 2548	17 เม.ย. 2550	2 ปี
23.	มหาวิทยาลัยนเรศวร	คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ	30 มิ.ย. 2549	29 มิ.ย. 2551	2 ปี
24.	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง	พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์	1 เม.ย. 2550	31 มี.ค. 2552	2 ปี

- 3 -

รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัย/สถาบัน ของรัฐ

ลำดับ	มหาวิทยาลัย/สถาบัน	ชื่อ – สกุล	ตั้งแต่	หมด วาระ	วาระการ ดำรง ตำแหน่ง
25.	สถาบันเทคโนโลยีปทุม วัน	นายนักสิทธิ์ คุ้ม ชัย	20 ก.พ. 2549	20 ก.พ. 2552	3 ปี
26.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลกรุงเทพ	นายศักดิ์ทิพย์ ไกร ฤกษ์	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
27.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลตะวันออก	นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
28.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลพระนคร	พลเอก พิจิตร กุล ละวณิชย์	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
29.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลรัตนโกสินทร์	นายประพัฒน์ โพธิวรคุณ	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
30.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลล้านนา	นายกฤษณพงศ์ กีรติกร	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี
31.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลศรีวิชัย	นายจิระศักดิ์ พูนผล	5 ก.ค. 2549	4 ก.ค. 2552	3 ปี

32.	มหาวิทยาลัยนราธิวาส ราชนครินทร์	นายกระแต ชนะ วงศ์	3 มี.ค. 2549	2 มี.ค. 2553	4 ปี
33.	มหาวิทยาลัยนครพนม	พลเอกชวลิต ยงใจ ยุทธ	15 มี.ค. 2549	14 มี.ค. 2553	4 ปี
34.	มหาวิทยาลัยศิลปากร	นายชุมพล ศิลป อาษา	29 มิ.ย. 2549	28 มิ.ย. 2551	2 ปี
35.	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์	นายจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา	26 ต.ค. 2549	25 ต.ค. 2552	3 ปี
36.	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี	นายทองฉัตร หงส์ ลดารมภ์	1 มี.ค. 2548	28 ก.พ. 2551	3 ปี

(สีแดงท่านเป็นองคมนตรี)

Contents

Introduction
I. Development of the “Community Culture” Concept in the Context of Thai Political Society
II. Explanation of New Phenomena Outside the “Community Culture” Concept
III. Presentation of a New Meaning for Thai Rural Society and a Method for Managing Resources
IV. Conclusion

Introduction

For more than a century, social and power relationships in Thai society have been defined by the state-constructed idea of “Thainess” (Saichol 2007). This is a coarse and obscure label which hides the truth in Thai society. For example, we are told that we must protect “Thainess” and keep it secure, for example, by saying, “We have received Western influence to the point that we have forgotten Thainess. This has led to wrong behaviours.” Even under the political regime of democracy, we believe that “Thai-style” democracy is a suitable form of political system for Thailand and that copying Western-style democracy causes Thai society to deteriorate. By refusing to accept the virtues of non-Thai culture, we are quite reluctant to pay attention to the changes occurring in social relations among ourselves. As a result, we failed to realize that the traditional social relations among Thai people have already disappeared and that there must be changes in power relations within Thai society. Without this understanding, we cannot avoid social tensions and political conflicts, which eventually grow into the kind of violent confrontations we have been observing for a number of years.

In other words, the conflict comes from the failure of Thai humanities and social science, which has prevented various groups of people in Thai society from understanding the diverse and complex changes taking place in this society. The members of Thai society, thus, failed to create social relationships which would enable them to live together peacefully and to proceed hand-in-hand to a more desirable society for all groups of people.

Generally speaking, the failure of Thai humanities and social science has been caused by two primary restrictions. The first one is national development that has emphasised the importance of technological progress much more than the development of humanities and social science knowledge. Many Thai people have mistakenly thought that humanities and social science knowledge is not necessary for economic development, even though the ability to understand people from the other parts of society is crucial for economic development. This is especially true when people create and manage the modern and formal organisations which are indispensable components of economic development.

At the same time, past economic development put much emphasis on the development of the service sector, especially tourism. Large numbers of people rushed to be engaged in the service sector business to maximise short-term profit. These business operators think about very little except how much money they can extract from tourists’ pockets. The expansion of the service sector, especially tourism, has damaged and destroyed the capacity of Thai people to think and to be aware of long-term relationships among people.

The management of resources in rural areas has fallen under the control of people in urban areas, particularly the political elite and the public service elite. These people are interested only in meeting the needs of urban people, especially those who are from the capitalist and middle classes. In rural areas, competition for resources and changes in resource use have become more and more intense. This conflict has expanded beyond rural areas and currently affects all sectors of Thai society.

The second restriction, which has held the humanities and social science inert to social changes, is the weakness of education in this field. Especially, education in the past constructed an idealized image of “Thai Society” and applied it to evaluate rural changes. This is the direct result of power relations in Thai society. The construction and perception of the image of Thai society as an ideal has prevented the development of explanations which take into account the changes actually occurring in Thai society.

To sum up, the present political conflict, which has divided the people into two factions, is a direct result of a lack of humanities and social science knowledge that pays attention to social changes in a broad and deep manner. In particular, the lack of knowledge about the changes in Thai rural areas has contributed to the present conflict, which appears as a conflict between urban and rural people.⁵⁴ Lack of understanding is apparent when urban people denounce rural villagers as people who are ignorant about politics and are deceived by corrupt politicians.

---

54 See analysis of Nidhi (2008), which is a compilation of four articles by Nidhi, Kasian

Techapira (2008), Attachak Sattayanurak (2008), and Pasuk Phongpaichit (2009).

Now a new understanding of “Thai rural society” is urgently needed. Especially, understanding about resource management in rural society is crucial since the conflict between urban and rural people appears acutely in this sector. This new knowledge must include a method of resource management which responds efficiently to the needs of people in rapidly changing rural Thailand.

This paper aims to show that the “community culture” concept has connotations of both ideas of rural development and politics of the elite class, and that this concept, which has strongly influenced rural development in the past few decades, has consequently caused Thai rural development to fail. Firstly, the origin of the ‘community culture’ concept will be explained and it will be shown how this concept has been dominant both among Thai intellectuals and in Thai society for more than two decades. The author will then argue how and why the idea has lost its power both as a means for “social practice” and as a tool for building knowledge about present Thai rural society. The author also will present an alternative perspective for understanding some incidents which are currently occurring in rural society, especially conflicts in resource management under the changing social relations and economic situation among the rural population.

I. Development of the “Community Culture” Concept in the Context of Thai Political Society

Towards the end of the 1980s, a perception of knowledge about rural areas, which was later known as the “Community Culture School” emerged as a result of collaboration between academics, non-governmental agencies, and village leaders from many regions. The proponents of this concept desired to solve the problem of poverty among rural peoples and attempted to find a solution from within the village. They were quite eager to organize villagers and persuade them to be conscious about their problems and find solutions by themselves.

The practices of the Community Culture School led to the construction of the knowledge of power in many aspects (Attachak 2002: 199). Firstly, the Community Culture School has created a foundation which allows villagers to join together in the resource management of the community. As a result, there occurred numerous incidents in which villagers collectively demanded their rights in resource management by referring to the concept of “community rights.” These movements were successful in having this concept enshrined in the 1997 Constitution. Being a part of the Constitution, this idea is now disregarded only with difficulty.

Secondly, this school of thought has thrown light on the importance of knowledge among ordinary rural people. Words like “villager philosopher” and “local wisdom” have been invented and disseminated. These new concepts have brought about changes in perceptions concerning villagers.

Thirdly, the social activities of the Community Culture School have led to the widespread emergence of villagers’ networks that have been mobilised to demand “community rights.” The creation of villagers’ networks can be considered to be an initiative of villagers who wish to have a power base from which to facilitate political bargaining.

The knowledge and practises of the Community Culture School have spread widely. Decisions regarding resources in large projects, for example, dam construction, have often had to be reviewed because villagers’ groups have not consented. Also, their methodological framework has led to the development of a knowledge base.

Even though the Community Culture School’s concepts have led to widespread socio-economic practises and have instigated the creation of new sets of knowledge in Thai society, over the last ten years they have been increasingly criticised. Jeremy Kemp has raised skepticism concerning the notion of community, saying it is just as well constructed by anthropologists as Thai intellectuals:

However, one of the more curious of these moves is the glorification of the traditional Thai village community, a community which never existed (Kemp 1989: 15).⁵⁵

In Atsushi Kitahara's famous book *The Thai Rural Community Reconsidered*, he emphasizes that:

The concept of the community that most theorists of this school advocate is not based on empirical fact but rather on normative value... The theory is problematic, ...because the nature of norm itself is problematic (Kitahara 1996:96-97).

Andrew Walker has also pointed out the weaknesses of community culture studies. He questions this issue in his article "Simplification and the ambivalence of community":

My view is that there is, but it is an approach which focuses less on community in itself than on the fluid and contested processes of community formation. The 'community forest,' 'community rights,' etc., need to become a question rather than an answer. (Walker 2001: 15)

Jonathan Rigg concludes that:

The net result of these processes of agrarian transformation has been that the village, as a community, a unit of production, a site of identity, and a place with a common history, is evaporating.⁵⁶ (Rigg et al. 2008: 355).

Philip Hirsch suggests that:

... more worthwhile project is to de-essentialize our notion of village that the village exist as discourse...we should be looking at what the village means. (Hirsch 2002: 265)

I myself, as a socio-economic historian, have also argued against both the production of nationalist local history and the Community Culture School. I have pointed out that:

...the knowledge obtained was inadequate to ensure accurate understanding of changes taking place constantly in the community culture and hindered them from truly understanding historical changes. (Attachak 2003)

Even though each of these academic criticisms raises important issues that should be fully considered, the influence of the "community culture" concept has continued to expand. This is because in fact the perception of, or the construction of knowledge about, rural areas is a form of elite class "politics." "Community culture" is therefore not an ordinary concept, but has become a discourse that has been passed on and adjusted in order to maintain elite class power over rural areas.

At first, the non-government development organizations and academics that created the concept of "community culture" wanted the members of Thai society to become aware of and perceive the importance of the capacity of villagers. They wanted them to understand that villagers have "wisdom" (not as a group of people that are in the cycle of "stupidity-poverty-pain" as the state elites saw it) and are able to subsist together through "self-reliance" under a culture that emphasises reciprocal sharing and the giving of help within the community (the state has not helped villagers, and further has encroached on and changed the use of resources by villagers). Additionally, the people who created and used the "community culture" concept, especially non-government development organizations, also wanted to strengthen the power of villagers by reviving "community culture" (which had been destroyed in part by the state and by capital). They believed that if community culture was strong, villagers would be able to join together on various issues, including mobilising to demand rights from the state and oppose state policies or projects that would hurt them.

Nevertheless, when the concept of "community culture" ceased to be solely an academic or rural development concept and became a discourse that led to socio-political practices that opposed the state, it was consequently co-opted by the state elite, or by the elite class who realized

---

⁵⁵ Kemp had also commented on this issue in a former article (Kemp 1988).

⁵⁶ Apart from this, Rigg (2001) is another interesting work on this issue.

the importance of the state, and became a part of state ideology. This was done in order to enable the state to continue to be the leader in rural development.

For the reasons referred to above, the “community culture” concept has been passed on and adjusted to enable the elite to maintain secure power over rural areas. The influence of the “community culture” concept has therefore spread widely. The perception of rural areas up to the present has consequently not been an issue of empirical truth, but rather has taken place under the influence of the “community culture” concept, which has been emphasised as being the “Heritage of Real Thainess” that should always be revived and protected.

The process that led to the creation of the “community culture” concept, and which caused “community culture” to become the “Heritage of Real Thainess,” enabling the Thai elite to utilize it as an ideology for controlling Thai socio-political change, itself occurred within conditions of socio-political change. The most important of these conditions were the control of history by the Thai elite, the increased power of the monarchy after 1973, and the construction of a “community culture” network. These conditions are briefly analysed in the following sections.

Control of History by the Thai Elite

Attempts were made by the Thai elite to control social change during the period in which the absolute monarchy was emerging, namely, through the emergence of a new way of writing history, which emphasized the role of the King as one who had historically acted to make the “nation progress,” and the creation of an absolute monarchy (Attachak 2000). Later, when social and economic changes caused a new group of people to arise in Thai society, this power began to be challenged through the writing of a new history that did not accept that it was only the King who made the “nation progress.” Rather, ordinary people (public servants who came from among the ordinary people) also had an important role in making the “nation progress.” This change in historical consciousness played a role in driving one group of people to effect a change of rule in 1932 (Attachak 1995).

The 1932 revolution did not lead to political or ideological change that broke decisively with the system of absolute monarchy. Consequently the struggle over historical space was not acutely felt. The role of the King in history continued to be recorded in the same manner as before, it was just that ordinary people were also credited as having had a role in history as a group who also “love the nation.” For example, the role of the villagers of Bangrajan who fought Burma out of love for the nation, or Tao Suranaree (Ya Mo) who was so much praised for having helped protect the nation’s independence that a monument has been built to her even though there is no clear evidence of her role (ibid).

An important change in the perception of history has been brought about by the political changes that occurred between 1973 and 1976. These political changes have also promoted the construction of local historical knowledge. The political mobilization of students’ and farmers’ movements during the three years after 14 October 1973 created an awareness in Thai society that the unity and security of the nation could be in danger. These social movements, along with the growing influence of the Communist Party of Thailand in many regions, including the far North, led the state to try to find a way to suppress the spread of political ideologies which, for the state elites, were “un-Thai” and highly dangerous to national security. One method that the Thai state discovered to be quite effective was the construction of local history. This was done with the hope that everyone, from the local elite through to the populace, would see the history of localities as having been under the rule of, and had had the direction of change controlled by, the centre of power of the Thai state including having been dependent on the royal grace and wisdom of the King. Along with this, it was also hoped they would take pride in the notion that local leaders and residents had played an important part in protecting the independence of the Thai nation.

The result was that the study of “local history” became an inseparable part of national history. This kind of framework created the consciousness of being “local” as being one part of the “Thai Nation” which every Thai person must love and protect. This happened because there was yet to emerge the study perspective that assumes the “local” may be different or independent from Thai national history.

In the decade between 1977 and 1987 local history seminars were held 30 times at Teachers’ Colleges and universities around the country. Thongchai Winichakul studied this matter and spoke

of this impressive change as being “The changing landscape of the past” and “new histories in Thailand since 1973” (Thongchai 1995).

It can be said that the Thai state was very successful in constructing the consciousness of “local” history within the framework of national history. They were able to link people in the localities, causing them to consciously love and cherish their lands, which were connected to the central land as if they were one land, whilst also strongly loving the Thai nation as a whole. In this type of local history framework, there is no space in history given to the social life of villages. This is because under this framework people or localities have value or are explained only when they have a relationship in some way to the progress of national history.

Even though the study of local history expanded, it was the result of the gathering of “historical knowledge” that was confined to academic circles and did not spread to people over a wider sphere. The study and building of local history vanished not very long after Thailand’s leftist movement collapsed. Seminars on local history which were once vivacious subsequently became dull and, more importantly, Rajabhat Institutes (formerly Teachers’ Colleges), which were once the mainstay of local history studies, began one by one to abolish history departments until at present there are no longer any history departments in these regional institutes of higher education.

Later, there once more occurred an important change in the perception of history – the study of history which tied local history to the nation was forcefully driven to totally collapse within, and disappear from, both academic circles and local society. This was as a result of the immense force generated by the emergence of the study of localities within the framework of “community culture.” The organisation of local history seminars at various institutes of study increasingly changed to research within the framework of “community culture” to the point that it can be said “that the expanding of community culture gradually replaced or forced ‘local history-nationalism’ studies out of academic circles” (Attchak 2003).

The study of “community culture” is an important development in the creation of an historical image of “rural society” that sees rural areas as static. The study sees the “community culture” as a tool to preserve genuine traditional Thai culture. Furthermore, it is this “community culture” which will be an important force in struggling against change that comes from outside the community, not allowing it destroy good Thai communities.

Nevertheless, in one aspect, it might be considered that the study of “community culture” is a continuation of the study of local history in the framework of national history because although, as already explained, it drove out the study of local history in the framework of national history, local history in the framework of “community culture” continues to focus on the importance of localities as a part of the nation. However, it only emphasizes that “local communities” are important to sustaining local society and enabling it to exist with continuity in the past, present and future. The difference is that “community culture” does not emphasise the relationship of local communities to the King or national elite as the “local history” did.

Even though local history in the framework of “community culture” has much benefit from the point of view that it gives importance to people in rural areas and genuinely gives them an economic and cultural role in historical space, from another angle, an important problem that has continued to exist is that this study of local history in the framework of “community culture” has overlooked the most important characteristic of historical research. Namely, it has failed to consider in detail the difference between communities and the changes that have occurred over each period of time. Instead it has so highly emphasised “general” characteristics that knowledge about one community is easily applied to understand every locality in Thai society. Every community can be explained in the framework of “community culture,” which is often represented by Kiriwong village in the South and Mae Na Chon village in the North as successful cases.

The study of “community culture” is therefore a research field that stresses the never-changing virtue of Thai communities. As a result, the study of local communities quickly and widely expanded because it is no longer necessary to depend on historians. Therefore it is not surprising that Rajabhat Institutes throughout the country would build community development departments to replace history departments with the emphasis on having students study the process of social development by looking for a way to revive the “community culture” of villagers in various localities in order to give the village community strength in solving problems and developing their own community or locality. This is no different from the work methods of non-government development workers throughout the country.

What is important is that this sort of framework is able to more easily pull ordinary villagers into the construction of their own history. Since the “community culture” concept has become widespread, there have been both a revival and a new construction of “collective communal memory” in various forms through local museums, statues of local or ethnic heroes or the production of cultural goods such as woven cloth, silverware, and so on.

The emergence and spread of “community culture” study has therefore been able to link communities, localities and all people both near and far, to enable them to join in building the “Thai nation” more broadly than study of local history in the old style. This is so much so that it might be said that it is the first time that Thai national history has been expanded to successfully cover all sections of Thai society. Therefore it is not surprising that a significant number of intellectuals, or elite thinkers, have turned to accept and emphasise the importance of this idea of “community culture.” This in turn has resulted in state authorities at every level joining together in turning to actively show an interest in, and support the production of, knowledge within the framework of “community culture.” They have done this both through giving research funding and pushing staff within their agencies to produce a large number of documents concerning knowledge on this subject (as will be discussed later).

It can be said that the process of transforming “history” into “community culture,” which occurred during the mid-1980s with elite intellectuals, as well as government departments, playing an important role, is inseparable from the changes in power relations in Thai society. The most important of these changes is the increased power of the King after 1973.

Increased Power of the King after 1973

An important political change that occurred after the events of 14 October 1973 was that the leaders of the military were suddenly removed as the “head” of the Thai political system. The retreat of the military leaders was possible partly due to the King performing “calming the event” and appointing a man from the Privy Council as Prime Minister. Politicians and public servants all had to move closer to the monarchy. The power of the King and the Monarchy consequently increased greatly.⁵⁷

To clearly understand the increased power of the King and its relationship with ideas about “community culture,” it is necessary to understand the development of the role of the King. When King Bhumiphol (Rama 9) succeeded to the throne, political restrictions under the government, of which Field Marshal P. Phibunsongkhram was prime minister, and ambiguity about the status and role of the king in a democratic system of governance, resulted in the King and royal family having only a limited role in certain areas of custom and in helping farmers with various issues. As **Sumet Tantivejkul** stated, royal duties were performed under a political atmosphere and environment that did not facilitate the monarchy fully performing them (Sumet 1986, cited in Chanida 2004: 31).

Political change occurred in 1957, when Field Marshal Sarit Thanarat became Prime Minister. He strongly supported the role of the monarchy (Thak 1983). This opened up a space for the King to work widely as soon as the change in government occurred.

The prime minister ordered that pictures of the King and Queen be hung in residences to revolutionise minds, and ordered the Tourism Authority of Thailand to play the royal anthem. In many official places, the “Chicken Brand” (the symbol of P. Phibunsongkhram) system of public administration was replaced by the system of the new government. Thai people observed these changes with surprise, especially those related to the worshipping of the King, which formerly did not exist at all. Now following the orders of the new government, people joined together in praising his virtues.

The radio and television stations belonging to Thai TV had never played the royal anthem when shows finished, but from the night of the 25th on they played the royal anthem at the end of their programs.

---

⁵⁷ Please see discussion of this issue in ONCC (2003). As for the situation in which there was no group whose political power overwhelmed the other groups, see: Kishtin (2002).

The Santi Maitree Building had never hung royal portraits on its facade, but had hung tens of pictures of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram and Madame Laiad Phibulsongkhram, which were mostly photos taken in foreign countries, and included photos of them wearing cowboy hats. But today (in the press conference) it happened that there were royal portraits of the King and Queen sitting at the front of the meeting podium for the first time. (*Tai Newspaper* 1957)

Nevertheless the principal royal duties of the King in the period before 1977 continued to be those royal duties which concerned agriculture and reviving old customs, for example the Royal Ploughing Ceremony, naming it “Farmer’s Day,” and the establishment of many “Royal Projects” (Chanida 2004: 93-190).

The role of the King from the era of Field Marshal Sarit Thanarat until 1973 was the building of a symbol, or the establishing of the quality of being King of the kingdom, because apart from establishing many rural development projects he also went and visited the people in areas all around Thailand. These actions made him widely known to the people throughout the kingdom. A research study found that before 1963 many villagers did not know the King until the state worked to vividly construct the “space of Thailand,” including: “physical space,” i.e. transport routes connecting all regions of the country and permanent structures in the cities, for example, clock towers, fountains and so on; “social space,” i.e. arranging for the emergence of new types of social relations, but still emphasizing hierarchical relations, for example sports centers, Red Cross fairs and annual festivals in various provinces and so on; and “imagined space,” i.e. making people around the country imagine being Thai people together under the symbols of nation, religion and the King and making people throughout the country genuinely perceive the existence of the “area of Thailand” which has the King as its centre and all people who consider themselves to be Thai as an inseparable part of the nation (Pinyapan 2009).

Royal visits to various areas led to the creation of customs for receiving royal visits in order to resolve the problem that public servants were not accustomed to making arrangements for receiving royal visits. As Puang Suwanarat has stated:

Due to the fact that in the last four to five years the King and Queen have travelled to perform royal duties and to visit the citizens in villages in the various outer provinces including private travels... From this time on there will be increasingly frequent visits to the outer provinces... Officials in the various provinces that have not yet received a royal visit are anxious.... (Puang 1971: 24)

Since the late 1960s the state has supported and facilitated royal visits to various areas, for example the 19-day royal tour of the North of Thailand in 1968, which took place between 27 February and 18 March and which covered 489 kilometres by train and 2257 kilometres by road (Office of His Majesty’s Principal Private Secretary 1996: 236). The tour followed the following route, Phitsanulok, Sukhothai, Tak, Thoen District Lampang, Pa Sang District Lamphun, Chiang Mai, Lamphun, Chiang Mai, Chiang Rai, Lampang, Phrae, Uttaradit (ibid: 225-236). Another example is the 22-day royal tour of the South in 1969, which took place between 6 and 22 March, during which 14 provinces were visited (ibid: 284-285). After the royal tour of the North, front page news articles announced that “the King will visit the South before the Rainy Season” and this time would use only the royal car to travel the whole way (*Chao Thai* 1958). This showed the envisioning of the King and Queen reaching the people more closely, as well as the development of transportation by wide, open and convenient roads.

It can be said that before the events of 14 October 1973 the King had already fully become a symbol of Thailand, as well as having an image of being a king who worked earnestly in the agricultural area for the benefit and happiness of the people, who were mostly farmers. When the balance of political power changed in 1973, the King became the centre of power and the “pillar” of many future governments.

The rise to power of General Prem Tinsulanonda led to a great expansion of the King’s rural development projects. This was probably in part the result of efforts to reduce conflict between farmers and the state and other groups in society, such as capitalists and landowners, between 1974 and 1976. General Kriangsak Chomanand, who was the predecessor of Prem as the Prime Minister, had declared 1977 as the Year of Farmer even though there were no programs which

substantially improved farmers' lives. General Prem Tinsulanonda set up the Coordinating Committee for Royal Development Projects with the Office of the Royal Development Project Board acting as secretariat for the coordinating committee (Chanida 2004).

It can be said that apart from the Coordinating Committee for Royal Development Projects that was set up to be "a reflection of government support for royal projects and the growth of development activities with.... the government beginning to allocate a section of the budget to give as a special fund" (ibid: 239), this change also reflected the process of making His Majesty come to seem to be a leading agricultural scholar. This subsequently led to the need to establish a "model" for agricultural work. This can be seen clearly in the founding of the "Royal Development Study Centre," and continued up to the period just after the 1997 economic crisis. At that time, the King suggested an economic model called the "sufficiency economy."

Since the King had increased royal powers and appeared to be a specialist in rural development, "community culture" was regarded in the same way as the King's achievements. This has imparted greater power to the "community culture" concept than other academic knowledge and the concept has therefore been able to withstand academic critique over a long period of time.

Construction of a "Community Culture" Network

Through a large number of development activities, the King has built networks which facilitate the smooth progress of his activities (Chanida 2004). Such networks involved at least three actors who are engaged in development works, namely, the state, non-government development organisations, and the "Community Culture School" intellectuals .

The State and Non-government Development Organizations Networks

Before 1987, The "Royally Initiated Projects" were greatly different from projects implemented by non-government development organisations. The former focused on technical aspects to solve problems while the latter emphasized local peoples' participation. The state revamped its rural development policies in 1981 by setting up the National Committee on Rural Development (NCRD) with Prime Minister Prem as its chairman. This went along with the fifth National Economic and Social Development Plan, which put special emphasis on the development of poor rural areas (Somchai and Chintana 1987). Until 1987, the state-led rural development work showed considerable progress. Especially, the NCRD successfully brought four Ministries, namely, the Ministry of Agriculture and Cooperatives, the Ministry of Education, the Ministry of Public Health and the Ministry of Interior, together to coordinate their rural development projects. This means that the National Economic and Social Development Board (NESDB) increased its role in rural development policy since the NCRD was supervised by the NESDB (Coordinating Centre for National Rural Development 1983).

The centralization of rural development thinking was positioned within a framework in which it was related to the Royally Initiated Projects. Important examples of this are the relationships with Sumet Tantivejkul and Snoh Unakul.⁵⁸ Chanida has said of the role of Sumet that:

Sumet... is a person who has had an important role in spreading the ideology of the King as a developer in various ways, especially in producing academic non-fiction works extolling the King... had a role in being an intellectual that performs the duty of connecting diverse social groups...⁵⁹

---

⁵⁸ The role of Snoh Unakul, who at that time was Secretary General of the National Economic and Social Development Board, can be seen from the interview given by General Prem Tinsulanonda to Media Representatives (Prem 1987).

⁵⁹ Sumet's role in connecting groups can be seen in Chanida (2004: 274-275). At that time he held positions in the Office of the Royal Development Projects Board and National Economic and

In the decade commencing in 1977, non-government development workers proposed development models that focused on villages and people's involvement. The National Economic and Social Development Board tried to create connections with non-government development workers. A non-government development worker spoke of this as follows:

Notions about "people's involvement" have been spread leading to review of development both at the government level and in non-government organizations and especially by the National Economic and Social Development Board, which has assessed the results of development and acknowledged that Thailand is still experiencing problems in developing the country and sees the importance of the private sector. Consequently they have begun to give greater support to the role of the private sector...

In the period of the Sixth National Economic and Social Development Plan the government set a policy that the state should coordinate and cooperate with the private sector in development especially in developing rural areas and the Office of the National Economic and Social Development Board established a department to work to set methods for coordination and cooperation and to establish mechanisms for later cooperation between the state and non-government organizations.

Towards the end of 1985, 139 non-government organizations, both of the development and aid kind, therefore held a meeting and passed a resolution to establish the "NGO Coordinating Committee on Rural Development" at the national level, which has now changed its name to the "NGO Coordinating Committee," to act as the mechanism of the non-government organizations in coordinating with the state sector.⁶⁰

It can be said that the fact that the state built up a network with non-governmental organizations enabled them to "co-opt" the difference that had once existed between them and to effectively assimilate it. Mobilization around the issue of "Community Forestry" by non-governmental development workers tended to use the royal remark of the King on the issue of people and the forest and the royal remark of the Queen that "the Karen are people who look after the forest" as tools in negotiating and creating legitimacy for villagers that live with the forest.

In the collecting of essays by non-government development workers, Sumet Tantivejkul wrote an introduction on the topic of "The King and Rural Development" and quoted a royal remark in the first section of the book as follows (Seri 1993):

The people, they have knowledge, they have already worked this way for many generations, they work together well, they are intelligent, they know well where they should farm, they know where should be protected. What has been lost has been lost because those who don't know, who haven't already worked this way for a long time, have gone through and made them forget that life can proceed through farming that is right

Asa Khampha has studied royal remarks of the King and has found that:

In the decade beginning in 1977 royal remarks and royal guidance tend to have included points concerned with development and royal development projects more clearly than in earlier periods. For instance, the royal speech on the occasion of the anniversary of the royal birthday in 1980 (4 December 1980) the King mentioned rice banks and cow and buffalo banks... royal speech... 4 December 1983 mentioned cow and buffalo banks and a research centre for developing dairy cattle breeds, etc. (Asa 2008).

Social Development Board, and was Director of the Coordinating Centre for National Rural Development.

⁶⁰ Retrieved from "NGO Movement" (www.thaingo.org/story/info_003.htm)

(In Thai).

Importantly His Majesty has emphasized the good characteristics of Thailand and Thainess. For instance, intellectuals in the past have tried to build the idea of the description of “This Thailand is good” for nearly a century (Saichol 2007).

The points that show that Thailand has a mind to mutually assist others are abundant... It is an important characteristic of Thai people that everybody has a mind to be charitable to others and to have compassion for others. The summary is in the word “unity.” It is constantly said that Thai people have unity and are of one heart and mind, they help each other out. To make the nation secure this must be repeated and constantly remain because it is an important point...

Even if in the reference books you will read that this practice won't succeed or the situation is very bad, hear that we are bad, we should then say other people come and say that this Thailand is bad, never mind them, but we can come and consider how we will resolve the things that are bad, the thing that they say can't be resolved, but which can be resolved with Thainess, because we are charitable and sympathise with others, and the power of mutual sympathy and the power of good intentions to do one's duty honestly, but not say or complain that we have sacrificed personal benefit for public benefit, because we haven't sacrificed personal benefit at all; working well is looking after ourselves and the public...

It can be said that following the 1997 economic crisis, the harmonizing of development methods of non-government organizations and the network of royal development projects was clearly visible. Emphasis on ideas which focused on making villagers enter as the main actors in working to develop the community, as well as praising the good characteristics of Thai communities and assuming them as the center of Thai traditional culture, made non-government development workers feel that they could go along with the royal projects without any conflict. This meant the power of the “community culture” network spread much wider than before and pulled non-government networks in under the umbrella of the state and royal projects. Moreover, this brought funds and a research network which strengthened the idea of “community culture.”

Building the “Community Culture” Knowledge Network

The increasing influence of the King after the events of 14 October 1973 brought the relationships between the government and military closer, and at the same time pulled in all non-government organizations and their workers to participate in the “community culture” network. In other words, a “community culture” knowledge network was built up through this process.

Building the “community culture” knowledge network also involved institutions of higher education. For example, Prawet Wasi, one of the most influential “community culture” advocates, holds positions in the University Councils of Mahidol University, Thammasat University, Chulalongkorn University, the National Institute of Development Administration (NIDA), Khon Kaen University, Prince of Songkla University, and many Rajabhat Universities.⁶¹ Sumet Tantivejkul, another influential advocate, holds the position of President of Thammasat University Council and serves on the University Councils of many Rajabhat Universities. Examples also include many privy councillors who also have positions on the councils of many universities.⁶² General Surayud Chulanond holds positions as the President of the University Council of King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang and as well as the University Council of

---

⁶¹ This information is retrieved from the Wikipedia Free Encyclopedia

<www.th.wikipedia.org>, which also mentions other roles, for example, having positions on the National Economic and Social Development Board and The National Culture Commission.

⁶² The privy councilors of 2005 are listed in the appendix.

Phetchaburi Rajabhat University. Thus it might be said that among members of the University Councils of each Thai university there must be someone who has a connection in some way or another with work to serve the King. This is shown in the table below.

**List of names of people who hold positions in University Councils/State Institutes
(Privy councilors are underlined.)**

	Name of University	Chairperson, University Council	Member, University Council	Note
1	Thammasat	Sumet Tantiwachakul	Prawase Wasi	
2	Chulalongkorn	Charat Suwannakul	<u>Kasem Wattanachai</u> Prawase Wasi Paron Israsena	
3	Mahidol	Vicharn Panich	Prawase Wasri Paiboon Watanasiritham	
4	Chiang Mai	<u>Kasem Wattanachai</u>	Paron Israsena Vicharn Panich Chaianan Samutvanich	
5	Kasetsart	<u>Ampol Senanarong</u>	Khwankeo Vajarodaya	Bureau of the Royal Household
6	Khon Kaen	Pao Sarasin	Tej Bunnag	
7	Naresuan	Khunying Kaisri Sriarun		
8	Prince of Songkla	<u>Kasem Suwannakul</u>	Prawase Wasri	
9	Burapha	<u>Kasem Suwannakul</u>	Sumet Tantiwachakul	
10	Walailak	<u>Kasem Suwannakul</u>	Prawase Wasri Paiboon Watanasiritham Vicharn Panich	
11	Srinakharin Wirot	<u>Kasem Suwannakul</u>	Prawase Wasri Khunying Chada Wattanasiritham Sophon Supamong	President of Siam Commercial Bank
12	Mae Fah Luang	Pao Sarasin	M.R. Disnadda Diskul	Secretary General of Mae Fah Luang Foundation
13	Silpakorn	<u>Kasem Wattanachai</u>	Prawase Wasri Sophon Supamong	

14	Thaksin		Khampol Adulwit	Market Director of Royal Project
15	Rankhamhaeng		Inchan Buraphan	His Majesty's Deputy Principal Private Secretaries Secretariat of Privy Council
16	National Institute of Development Administration (NIDA)	Jirayu Israngkul Na Ayutthaya		Director of Crown Property Bureau, Committee member of the Royal Household
17	Nakhon Phanom	Sanong Wattanavrangku		Office of Royal Court Security Police
18	Ubon Ratchathani	<u>Kasem Wattanachai</u>		
19	Sukhothai Thammathirat	<u>Kasem Suwannakul</u>	Somma Surakul	Committee member of the Royal Project
20	RMUT Thanyaburi	<u>Kasem Wattanachai</u>		
21	RMUT Suvarnapume	<u>Kasem Wattanachai</u>		
22	King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang	<u>Surayud Chulanond</u>		
23	RMUT Phranakhon	<u>Pichitr Kullavanijaya</u>		
24	RMUT Krungthep	Sakthip Krairerk		Committee of Foundation Under the Royal Patronage
25	Suan Dusit Rajabhat University		Wacharakiti Watcharothai	Official of the Royal Household
26	Suan Sunanda Rajabhat		Wacharakiti Watcharothai	Official of the Royal Household
27	RMUT Srivijaya		Khampol Adulwit	Market Director of Royal Project
28	King Mongkut's University of Technology Thonburi	Thongchai Hongladaromp	Paron Israsena Paiboon Watanasiritham	

These people without exception formerly held positions as high-ranking public servants. However, this does not mean that all high-ranking public servants are accepted into university circles. Those who serve His Majesty are able to enter positions in higher education. This thus

means that the King, at one level, has been able to control the course of education. As well as with the board members of educational institutions, the positions in various special committees, which were set up to solve problems in the education system also contain people who are associated with this network. For example, Associate Professor Thongthong Chansangsu, who served His Majesty in many aspects, accepted a position on the Education Council.

What was important in the early-to-mid 1990s, when the community culture network was more closely coordinated and connected, was the wider construction of “community culture” knowledge. This began with creating a body of research work. In the early-to-mid 1990s there were efforts by the state and a number of intellectuals to create policies to transform Thailand into a knowledge society. After the events of Black May 1992, these efforts were supplemented by a desire to study and create clarity concerning Thai society. This led to the emergence of many independent institutes that granted research scholarships. Important examples include the Local Development Institute (LDI) (established in 1990), the Thailand Research Fund (established in 1992) and the Thai Health Promotion Fund (established in 2001).

Chanida writes that Prawet Wasi has an important role in connecting the state and private sectors. A clear example of this is the establishment of the Local Development Institute (LDI) through funds from the Canadian government (CIDA). Dr. Prawet Wasi was president of the institute when it was established (Chanida 2004).

The LDAP board therefore pays homage to Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn, the patron who brought about the establishment of the Local Development Foundation through cooperation between CIDA, the Office of the National Education Commission and the Local Development Foundation. We have consequently set up the Local Development Institute (LDI) to be the operational organ of the Local Development Foundation.⁶³

Prawet has maintained continuous influence in the LDI up to the present. This is demonstrated clearly in the speech given by Prawet Wasi upon renewal of his position:

LDI has already worked for 10 years under sponsorship from CIDA. The character of our work can be divided into two periods. The first period was the period of sharp criticism of state development policy. In that period Professor Saneh Chamrik did an outstanding job of opening the way for further work. The second period was going and conducting research in village communities to seek knowledge and a way out of, or solution to, poverty and building strength from local communities at the roots...

Now we already have knowledge of what we must do to give local communities strength. Our work in the next period therefore must link with state authorities and lead them to begin working...

Formerly LDI depended principally on foreign funding sources... it is time that LDI must instead turn to work with national funding sources, and the biggest national funding sources are state authorities.⁶⁴

Also, within the framework of “community culture,” the Thailand Research Fund also established a community research group with the following primary goal:

Supporting primary research and practical research with emphasis on working with communities, organisations and authorities in the research process to build knowledge and understanding about communities, to communicate with society as a whole, and to alter the system structures, mechanisms and work methods of groups so they support the strengthening of communities. This is in order to provide support which will result in the strengthening of communities throughout the country.

---

⁶³ Retrieved from the LDI website (www.ldinet.org).

⁶⁴ Ibid.

Involvement of institutes that work to grant scholarships and control the direction of research led to the widespread construction and production of “knowledge about community culture” in a manner that had never appeared before in the written history of Thai society.

Since the late 1980s, the process of building knowledge under the community culture concept has caused new meaning to be given to things that were never before given value. Most important is the giving of value to local culture. Words such as “local wisdom” and “villager philosophers” have been frequently mentioned in the literature to put a positive value on the way of life of the villagers. This resulted in the emergence of the idea of “community rights,” which was clearly stated in the idea of the “community forest.”

The author’s study of the “Boundaries of Historical Environmental Knowledge” found that the concepts of community culture brought about changes in knowledge concerning the environment in three ways. Firstly, the study of community “rights” becomes important in looking after and managing nature. Secondly, there occurs a change in the knowledge concerning the following four fields, namely, knowledge about biological diversity; village agriculture, also known as alternative agriculture; holistic ecology and environmental ethics. The third was knowledge in handling public policy, which showed clearly that ideas of “community rights” were included in the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E 2540 (1997) (Attachak 2002).

A survey of books on, or in the category of, “community culture” will find that this type of research is widely published and covers every dimension of village life from the study of small things such as rice boxes (bamboo containers for holding sticky rice) and herbal medicine, to the study of local history or regional communities. If research work in the “community culture” category is surveyed at any university library, a great number of books and papers will be found.

A research report, conducted by **Anuchart Pongsomlee** and his associate researchers, compiled information on the environment based on the expansion of the “community culture” concept. They found that in total there were 8612 items with information about the environment; of these items, 87.7% were on aspects related to the community culture concept and development (Anuchart 1997).

Surveys of knowledge about the environment in various media have found that many sources used the “community culture and environment” framework in presenting or displaying opinions to society. For example, Kittiphon Chaibun’s research on “The truth about dams: A Study of Discourse Practice in Thai Society” found that there was much change in the resisting of state discourses (Kittiphon 2000).

The wide expansion of the “community culture” knowledge network in this manner has helped made it seem as if community strength really exists and is very strong. At the same time, non-government development workers have also built social practices by constructing many concrete models of community culture⁶⁵ and the successful results of development work can be clearly seen in many parts of the country.

From all that has been said, I wish to show that the “community culture” concept, which has had great force over the last 30 years, is a result of complex political changes rather than of the direct work of any individual.

The important political changes are the attempts by the Thai elite to control history, which, when combined with the increased power of the King in His Majesty having always had a role focusing on agriculture, has led to the building of a broad network. This network has a mechanism uniting the state, non-government development organisations and non-government development workers in building socio-political practices that are very important to Thai politics in this new era, namely, the construction of “community culture” to forge it into an important benchmark in Thai rural development that is able to establish a clear hegemony.

---

⁶⁵ See Attachak (2000). Kanjana Kaewthep, a leading intellectual in the area of development following the ‘community culture’ framework, mentioned the diversity of non-government development workers practices, but summarised that they shared the principle characteristic of rejecting capitalism (Kanjana 1995).

The process of constructing “community culture” to give it greater force is the process of transforming history into the “heritage of real-Thainess.” That is, it is the taking of “Thainess,” which has already been constructed over a long period of time, appending it to selected characteristics of Thai communities, and then presenting it as real Thai history. “Community culture,” is therefore an overview of Thai heritage that is not historic, or of un-historical consciousness, because it is research that emphasizes the worth, or good characteristics, of Thai society in the past, unaccompanied by the dimension of time. Or, one might say, it is the timeless quality of Thainess.⁶⁶

The construction of characteristics of “Thai rural areas” as the essence of “Thainess” from Anumanrachathon, to intellectuals in the period after 1957, to the present generation of intellectuals and non-government development workers can therefore be said to be a process of carrying on the construction of mainstream “Thainess” that has continued uninterrupted and is as yet an unfinished project of the Thai elite.

The framework of community culture is created, recreated and modified by the elite class discourse within the context of the socio-politics of Thai society in order to maintain their superiority over the rural population. Therefore, the perception of rural society is not an empirical fact, but is the domination by, or hegemony of, the elite class over Thai society. Rural Thailand has been characterized as being the essence of “Thainess,” which can be found in the writings of Anumanrachathon, other intellectuals after 2500, and contemporaries and developmentalists in the NGO sector. That is, “Thainess” has ceaselessly been passed down from generation to generation and is as yet an unfinished project of the elite class.

II. Explanation of New Phenomena Occurring Outside the “Community Culture” Concept

It has already been said that the “community culture” concept is not merely ordinary academic knowledge about rural areas. Rather, in the end, it became part of the construction of the hegemony of Thai society elite over the contents and form of history. This has caused the idea, as constructed by the elite, to maintain strong influence up to the present. Therefore it is crucial to show that in the last two decades, vast changes have occurred in Thai rural areas which make the “community culture” concept no longer sufficient for understanding these rural areas. In addition,

---

⁶⁶ The process of transforming history in this way has occurred in many countries. An example is South Africa, whose painful experience of passing through opposition with a state that enforced apartheid, led to efforts to construct a new ‘history,’ or collective memory, of Africa. Nelson Mandela, when elected as president, announced to the African people that they “must forget the past” (which was painful). He also created a policy for National Reconciliation which transformed the framework of history. From emphasising that Africa was born because white people came and built it and not mentioning the original inhabitants in history at all, history came to emphasise the past in the form of a Heritage Program. Although it was possible to bring the past of black people into this set of collective memories, it was not a history that explained the role of white people in African society. Consequently, in the present many people in South Africa are still trying to seek an historical framework for society, or for the nation, that gives a space to every group of people.

it is also inappropriate to use this concept to construct collective memory and initiate the collective action of villagers. This is because it is a concept that is not in accord with the real lives of villagers in the present day. Rather, if efforts to use this concept continue to be made, they will only cause villager mobilisations to lack strength and to fail in resolving various problems. This is because each day the problems of villagers are deepening in diversity and complexity. Only by looking for a way to understand the changes in each specific rural area more broadly and deeply, will it be possible to effectively resolve problems. If it is not possible to correctly evaluate or understand those changes, then naturally it will be impossible to adjust power relationships to accord with social reality. This inability will lead to the growth of more severe class and ethnic conflicts.

Economic, political, and social changes that have occurred rapidly in Thai society in the recent past have caused significant changes to occur in local communities. In particular, they have created status differences between groups of people in communities. This has in turn caused changes in the positioning of people in social relationships in local communities and has also changed power relationships in the management of local resources.

Change has been caused by two kinds of forces from outside the community, namely, the change in relationships between the state and local communities, and, the expansion of commercial production. Changes in relationships between the state and local communities have occurred both in the forms of state power expanding to enter into and change property systems in local communities, and through the adjustment of power relations by the decentralization of some powers to allow communities to take care of themselves. Both of these have affected how each group of villagers has adjusted to the changes.

The expansion of commercial production has caused both the loss and change in use of various resources in the local community. The affected resources include land, water, forest, art, culture, and so on. This is because people from outside the community, including capitalists, businessmen, the middle class and politicians, are able to come in and exercise their rights over community resources. As well as this, commercial expansion has caused deep changes in the relationships between “urban” and “rural” areas, with people in rural areas wanting more resources from the centre. The resources from the centre that people in rural areas want include capital, budget allocations, and various forms of welfare ranging from healthcare and education to greater access to, and bargaining power over, the market as suppliers of agricultural produce, labour and various services. This is because they are no longer willing to silently accept the condition that they must be the disadvantaged side.

The important socio-political mobilisation of villagers that has occurred in rural areas over the last ten years, whether it is mobilisation in the manner of people convoys demanding and opposing various state projects, or of entering into the patronage system alongside large political parties, is the result of changes in the positioning of villagers in power relationships, both those within the local community and those between the state and the local community.

The socio-political mobilization of villagers in both forms is a “problem” that Thai society as a whole is anxious about because there is as yet no solution to it. The mobilisation of village convoys in opposing and resisting state projects, which has occurred everywhere, is a “problem” that has not yet been successfully resolved. As for entering into the patronage system alongside large political parties, this has caused “problems” of conflict between the “poor” in rural areas and the “middle class” in urban areas, as can be clearly seen in the present.

Trying to understand the changes in power relations with respect to resource management in local communities under the context of the expansion of the state and commercial production is therefore important because it helps Thai society understand and see the picture of actual change. This then leads to the ability to gain a deeper understanding of the various “problems” in rural areas.

Case Studies of Resource Management

The two phenomena that have been selected for discussion have been chosen to show the changes in power relations in resource management in local communities. This is change that will set the form of the new rural society.

Rattikarn Hinkaew’s study, “Change in Local Politics: A Case Study of Pasak TAO. Amphoe Mueang, Changwat Lamphun from 1995 to the Present” (Rattikarn 2008) is a study of local political change. It uses the Pasak Tambon Administration Organisation (TAO) as a case study.

The study focuses on explaining local political change that occurred as a result of changes in the structure of village society. This change was caused by rapid economic changes since the late 1980s and occurred in the context of state policy to decentralise administrative power to localities by spreading it to TAOs. The internal power structure and politics of TAOs changed simultaneously with national-level political change.

An important change in local politics in Pasak occurred in the power structure among local groups of people who had various stakes in the village administration and local resources. Local politics consequently included not only elections, but also efforts by people from diverse groups to gain admittance to the management of common resources. Those groups which were important included the following: the local politicians who had a power base from being local holders of wealth, whether major or minor, for example, construction contractors; owners of small businesses; members of the old leadership group such as the subdistrict headman, the village headman and village headman's assistants; and the group of villagers who had forged an economic base from having worked as hired labourers and from commercial agriculture. Each group of people tried to gain admittance and to have a place in the arena of negotiation in order to contest power in managing central resources using different methods.

This diversity of groups of people in Pasak arose as a result of the conditions of economic change in the decade of 1987-1997, the period in which industrial factories expanded in Lamphun Province. These changes caused class separation resulting in three groups of villagers with different statuses. Large scale contractors and small business owners, through relying on patronage relationships built on the base of the kindred system, were elected as TAO president and TAO board members. As a result, they became the "new leaders," who held the most power in managing resources at the subdistrict and village levels, and had increased opportunity to access common resources. Meanwhile, the old leadership group, that is the village headman and his assistants, still had power in the management of some resources. In addition, villagers had an increased role in making decisions about resources. This was particularly the case during the period in which the government of Pol. Lt. Col. Thaksin Shinawatra advanced populist policies which caused many newly formed groups to emerge in the village. The most important of these are the million baht and Small Medium Large (SML) fund groups. Each of these groups is chaired by the village headman and has a committee elected by the villagers. Even so, joint resolutions of the group must pass inspection by committee members who hold these positions due to being members of the TAO board. It is also worth noting that villagers attempted to use the "community meeting method" as a tool in negotiating with the TAO. Even so, most power remained in the hands of the TAO president, who used the method of forming groups outside the TAO to conduct negotiations prior to officially bringing policy or projects into TAO meetings.

Songsak Panya's study "The Occupation of Privately-Owned Land by Villagers in Lamphun and Chiang Mai Provinces in the 1990s" (Songsak 2008) aims to explain the phenomena whereby villagers illegally occupy land owned by people who have received documents of right from the state. The study considers not only the occurrence of the occupation of privately-owned land by villagers, but rather focuses on studying the process of the adjustment of power relationships in resource management that would give villagers legitimacy in using privately-owned land to make a living. Rai Dong and Mae Ao villages, in Pa Sang District, Lamphun Province are used as case studies.

The villagers in the lower strata of the case study villages occupied the land of an absentee landlord. The villagers divided the land into two parts; one part to be individually occupied and utilized for commercial agriculture. They allocated this to those who participated in the collective occupation. The rest of the occupied land was left as a common property. This part of the land was not large in relation to the privately occupied part. Both areas were entirely without state endorsement of rights and some parts are being contested in court cases. However, the villagers are still at present using all the land in their daily lives.

The phenomenon by which villagers occupied privately-owned land occurred in the context of socio-economic change in rural areas. Villagers entered into commercial production since they desired to escape from the conditions of poverty. They entered into two systems of production - commercial agriculture and non-agricultural production. The villagers' inability to depend fully on income from outside the agricultural sector necessitated the maintenance of agricultural sector production.

Although this process of villagers entering into commercial production was necessary, previously existent conditions and limitations on obtaining land and accumulating capital caused the adaptation of each group of villagers to differ and to be varyingly successful. This resulted in clearer class separation. Throughout the period of the adaptation process it could be seen that having land was a very important factor in the ability of households to adapt.

All the changes pushed villagers, especially those from poor households and households of average status to become conscious of inequality and the unfairness of land resource possession. This unfairness caused them to be unable to use land as capital in order to adapt themselves, unlike the group of rich and middle level farmers who succeeded in shifting out of the conditions of household impoverishment, which had accumulated since before the 1960s, through changing to commercial production and trade. Therefore, villagers from poor households and households of average status decided to occupy private land that was neglected and unoccupied in order to undertake commercial production. This occurred in the context of their inability to apply previously used methods, such as reclaiming land, renting land or working as hired labourers outside the agricultural sector.

To occupy private land illegally, the villagers need to claim legitimacy for their actions. The villagers claimed natural and community rights as the basis of the legitimacy which allowed them to enter into and use the private land. "Natural rights" here means the rights of the cultivator to have the occupational right of the land. The rights referred to by the villagers were different at the following two levels. At the first level, within the village, villagers would cite principally natural rights. At the second level, when outside the village to negotiate with the state and seek support from the public, the villagers cited "community rights" in resource management.

In citing these rights, apart from using the process of political mobilization, villagers also chose to bring in collective historical memory to resist and negotiate with the state and to force the state to investigate how capitalists obtained the documents of ownership and to affirm the principle that, "The community rights of villagers have their foundation in natural rights which are a time-honoured tradition of villagers."

The process of citing natural rights and community rights also integrated "old customs" and "new customs." That is, the allocation of a part of the land was used to create a new front in the village area for the community and the creation of a land management system which used "community title deeds." The use of "community title deeds" was under the management and control of the group of villagers who had seized the land. Each household received a "community title deed" to certify their ownership of the land that they had entered and were using, but they had to accept rules regarding the management of the land that were established by the group of villagers as a whole. With these efforts to construct legitimacy and political positioning at the community and local levels, this group of villagers successfully seized private land and put the land under cultivation.

Both of the above case studies show the changes in power relationships in rural Thai society. In addition, it has been demonstrated that the phenomena that have occurred in rural areas have not emerged in vacuum, but are rather the result of the efforts of rural people who have to survive under new conditions.

Rattikarn's study, which focuses on changes in the group of villagers entering local politics at the TAO level, is a study of political adaptation of new local groups who are in the position of connecting "urban" and "rural" in new ways different from the past. This has the result of causing changes in the use and distribution of local resources in many ways.

At present these new local community leaders are still under the patronage system of large political parties. However, it is also true that they become more and more independent from political parties. The patronage-style local politics is weakening rapidly in the present political environment. These changes in the local political system are related to socioeconomic changes in which villagers are trying to find ways to access necessary resources. This shows clearly that the "community culture" concept can no longer be applicable to the understanding of the behaviors of the rural population. At the same time, the concept that sees villagers as being merely citizens who are foolish and willing to "sell rights-sell votes," especially in the last two or three elections, is also a concept that does not permit genuine understanding of villager change. Villagers who have adapted themselves to work as labourers outside the rural area naturally have different needs. They therefore choose to "play" in local politics, which is the most advantageous strategy for helping them to best adapt themselves.

Songsak's study, in which villagers seized land in the area of Lamphun and Chiang Mai Provinces beginning in the late 1990s, is a study that focuses on understanding the political mobilization which severely affected the state resource system. This situation was the result of both the expansion of state power that came in and changed the village style resource system and of "class" separation that was a result of the expansion of commercial production and relationships with non-government development groups.

The group of villagers who seized the land had once used it as public land for a long time. Later, a group of capitalists occupied it and obtained an ownership document. The small and middle-level farmers changed their way of thinking about classifications in the property system. They formerly accepted private property and state property regimes, but now they construct and put more importance on the common property regime.

The socio-political practices of villagers have very interesting meanings. This is particularly true for the mobilization of villagers in reviving the collective memory to build the principle of "community rights" with a basis in "natural rights" or "cultivators' rights," which are old villager traditions. Citing natural rights and community rights, they intended to construct legitimacy for the seizure of land held by private individuals and endorsed by the state.

These two case studies by Songsak and Rattikarn clearly show that the changes occurring in rural Thailand are more complex than the "community culture" perspective which emphasises that village communities are cohesive and filled with harmony. Explaining economic and social contexts, as these two studies do, explains the behaviours of local people more convincingly than speculating whether villagers were so stupid as to sell their rights and votes to influential figures. The case studies show the diverse socio-political mobilisations of villagers ranging from attempting to take a role in resource management in their local community to demanding various rights from the state. Local politics has already gone beyond the boundaries of the "community" now that the public administration is under the care of the tambon administrative organization (TAO) and at present, the principal resources from the state are under the supervision of the TAO.

Apart from the changes spoken of above, the management of relationships inside the community has also changed significantly. Shin'ichi Shigetomi's study of "Cooperation and Community in Rural Thailand" has found that there have been changes in the economic grouping of villages. From previously, when this grouping was a dyadic patronage relationship (which is not the structure of "community culture" style relationships), it has changed to a construction of group-based cooperation. This is because the old style of relationships is unable to satisfy the wants of villagers, which have increased beyond the point that dyadic relationships can satisfy. Villagers have therefore formed groups such as cremation groups, savings groups and rice banks to meet their needs. Shigetomi has summarized that:

Increasingly villagers are being bound together by the incentive of private gain, and for this reason they are being compelled to coordinate their mutual desires. The process of this coordination is also the process of acquiring new organizational abilities. Thus the villager organizing that has been analyzed in this study is not the revival of traditional village cooperativeness that proponents of community culture speak of. It is the work of villagers who are in the process of forming a new cooperative culture. (Shigetomi 1998)

The area which we once called "rural society" for easy understanding, has changed extensively and deeply, and as a result, has unavoidably affected every part of Thai society. If we do not try to understand change in rural areas, Thai society will lack the capacity to solve problems because it will not have clear understandings as a base for doing so. For the better understanding of the present society of rural areas, I propose not to use the term "rural society."

III. Presentation of a New Meaning for Thai Rural Society and a Method for Managing Resources

Here I propose that “rural areas” should be termed “the marginal society of new-age production with some agricultural production remaining.” We already know well that people who live in rural areas no longer live only within the agricultural production sector. Most of their income comes from working outside the agricultural sector. But what must be further considered is that it is not only that people in rural areas travel to work and seek cash in outside areas. Rather, the main production system itself in rural areas is no longer agricultural production in the way it was previously.

Economic changes in Thai society have brought about structural changes in Thai society. There has been a reduction in the number of poor in the agricultural sector – once almost as high as 18 million people in 1987, it was approximately six million people in 1997. At the same time, people who were once poor and once participated only in the agricultural sector have turned to look for a living outside the agricultural sector and have much higher incomes than before. This is an important change in rural areas which has many broader effects. Once the villagers’ income increased, the problems that they confronted and the requirements in their lives also changed.

Economic expansion in urban areas and much improved transportation have aided villagers to adapt more easily to work outside the agricultural sector. They have more affluent trade businesses in the villages. Women leave their village to work outside with the hope that they will bring back enough capital to start a small trading business in their own village. Those who are engaged in trading businesses and other commercial activities in the present rural areas can be called “middle class” in rural society.

The “middle class” in the rural areas is never homogenous. There have emerged many strata of local people in the rural area. There is no longer just one type of class as there was twenty years ago. Along with the emergence of a more diversified rural middle class, the expansion of state power in the Thaksin period constructed the idea of “people” instead of the idea of “community.” These “people” united horizontally rather than vertically through patronage ties. The Thaksin government tried to expand its constituency in this “new generation of the rural middle class” by spending a considerable portion of the budget to create work in rural areas. This expansion and change in the role of the state during the period of Thaksin’s government helped many farmers who had already ceased to be full-time farmers to become minor traders or to be “new middle class people in rural areas” at a rapid pace. These “new people” had a certain stake in the decision-making regarding the use of resources distributed by the state. They use these resources to participate in the upper level of the political arena.

This sort of vertical political linkage has diminished the importance of “community culture.” Collective action under the “community culture” concept should be formed in a small circle. However, rural people do not feel that they belong to a community, and need a wider circle to initiate collective action.

The production system in Thai rural areas has become a component of the new-age economic system. For example, the introduction of new crop strains about which villagers do not have knowledge has made them dependent on knowledge monopolized by private companies. Villagers are now merely laborers who are hired to produce agricultural commodities for the companies. The livelihood of villagers has become a marginal part of new-age production system. Being a hired laborer in the urban sector is another form of this marginalization. Therefore the changes that have occurred have produced characteristics in Thai rural society which are different from those of previous periods. The characteristics of Thai rural areas today are a reflection of rural people having fallen completely into the position of underdog in the new-age system of production.

If we understand present rural society as the marginal society of new-age production with some agricultural production remaining, we will be able to perceive the problems of people in that area with improved clarity. This will also enable us to find ways to build mutual understanding between the various parts of Thai society.

The marginal society of new-age production with some agricultural production remaining is a society that requires new forms of services from the state. Firstly, it needs a social security system. The people in this marginal part of new-age production have never received state welfare. The

social security laws, or the laws that are used with general permanent labourers, do not cover labour in the informal and marginal sector of production. The marginal society of new-age production is therefore a place where capitalists are able to seek benefits without fear of state sanctions.

Secondly, the marginal society of new-age production requires a financial system supported by state agencies. Being deeply immersed in the market economy, people in this marginal society may have better opportunities to increase their incomes when they have access to money for investment. These people do not fear inflation so much as deflation. However, when inflation comes with economic recession, as is occurring at present, the businesses of these marginal people are harmed much more than those of the middle class since the former are affected by the decline in the purchasing power of consumers. Therefore, instead of distributing money directly to each household's account, the government should prepare financial measures that will inject money into the sector of the new-age production system to make it possible for villagers to secure capital and create local purchasing power.

Thirdly, the welfare services from the state should be equally distributed according to the different needs of social sectors. For example, welfare policies for labourers in the informal sector should be equal to those for labourers in the formal sector. However, at present, those in the informal sector shoulder all the risks which may occur in their daily lives by themselves.

The change from rural society to the marginal society of new-age production with some agricultural production remaining is an important change for Thai society. Building a new perception and definition of this new society is essential to avoid misunderstanding about what is happening in this society. Otherwise it will be difficult for us to seek a way to live together peacefully in present Thai society.

The perceptions of "rural areas" were previously an important political framework which allowed villagers mobilize themselves to demand their rights. However, when rural society has experienced the great changes discussed in this paper, this old framework can no longer work effectively. The "community culture" framework, the most influential framework for understanding rural areas, has been co-opted into the rural development ideas of the elite, which enables the elite to continue to monopolise power in managing resources. As a result, the determination of the use of many resources has always fallen into the fists of elites, a minority of society. At the same time the "community culture" framework has caused Thai society to be insensitive towards the changes taking place. Without precise knowledge about the actual situation in society, it will undoubtedly be impossible to solve the problems. As a result, the use of violence has become the solution for various problems in Thai society today.

IV. Conclusion

From History to Heritage, From Heritage to History

“History” has been transformed into the “Heritage of Thainess” in order to build bonds of cultural unity. This transformation of “history” is related to the structure of the power relationships that exist in Thai society, in particular, to rural development in the recent past.

Understanding “Thai rural areas” more deeply than current academism does is necessary in order to find adequate ways for development. Perceiving rural areas as “rural society” is not consistent with the state of change. It is also necessary to reconstruct an historical perspective of society. If we assume Thai society to be always in the form of the “old heritage of Thainess,” Thai society will have no way to avoid social conflict.

Under the context of the economic and social changes that have occurred, many people, for instance most people in present day rural areas, are becoming newly conscious that their lives are changing enormously. This not only makes them feel frustrated with politics that are not consistent with their lives, but they are also frustrated with the history that is presently accepted in mainstream Thai society. On the other hand, those who desire to construct an image of the past Thai society alongside national history are also frustrated. However, the framework of national history that the state has constructed and maintained is not able to open an “historical space” for other groups of people. There is an urgent need to have a new concept that will aid the construction of a new “national history” which will open a public space for more diverse groups of people to be involved.

Some scholars, who desire to build a “collective memory” of the entire Thai society, or “national history,” have proposed a new framework for studying and constructing a new national history. An important work is Nidhi Eawsriwong’s “National History: ‘Revising’ the Old Version and ‘Building’ a New Version.” Nidhi has said that:

The net of memory covers time but it provides a platform for truth in the present and expectations in the future. Therefore newly weaving the net of memory is painful in every society. Nevertheless it is necessary because there is no society able to face the changes that occur endlessly with memory that does not make people ready to face the present and really understand the present... (Nidhi 2007)

The new historical knowledge should be knowledge that will help to return the power of decision making to the people in society. This differs from the old type of historical knowledge, which built up the legitimacy of leaders who monopolise power to make decisions on behalf of society.

An important change in Thai “history” is currently occurring after 2007 although it is still early to say in which direction it will go or at what point it will settle. What is certain is that the ongoing construction of history will become an important foundation for the future of Thai society.